

**Kalaallit Nunaanni
Imminortarnerit
Pinaveersaartinneqarneranni
Nuna Tamakkerlugu
Periaasissatut Siunnersuut**

Namminersornerullutik Oqartussat / PAARISA 2004

**Kalaallit Nunaanni Imminortarnerit
Pinaveersaartinneqarneranni Nuna
Tamakkerlugu Periaasissatut Siunnersuut**

Akisussaasoq: PAARISA
Titartagartai: Inuk Borup Nielsen
Illoqqaassoq Ilusillisarluk: Ivalu Risager
Naqiterneqarfia: Nuuk Offset

Copyright: Namminersornerullutik Oqartussat / PAARISA

Ilusaa siulleq, naqitaq siulleq, 2004

UJARLIUTIT

1.0: Tunuliaqutaa	4
1.1: Nalunaarusiap ilusilersugaanera	4
1.2: Taaguutit nassuiarneqarneri	5
1.3: Imminortarnek eqqarsaatigalugu pissuserissaarnek isummerfiginnittarnerillu	5
1.4: Kalaallit Nunaanni imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuummi anguniakkat anguniakkallu ilaat	6
1.5: Suleqatigiissitaliat kaammattuutaannik eqikkaaneq.	7
2.0: Kalaallit Nunaanni imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuut ..	10
2.1: Suleqatigiissitaliat aallarnissaataasumik oqaaseqaataat	10
2.1.1: Immikkut unamminiagassat suleqatigiissitaliat sulinerannut ilanngussimasut	10
2.1.2: Kalaallit Nunaanni imminortarnermik ajornartorsiutip katitigaanera paasiuminaatsuuneralu pillugu tunngaviumik isumaliutersuutit arlallit	11
2.2: Suleqatigiissitaliat kaammaattutaat pillugit itisilerisumik oqaaseqaatit	14
2.2.1: Imminortarnermik pinveersaartitsiniarluni sulinerup pi-ngaarnerusutigit aqqissuunneqarnissaat pillugu siunnersuutit	14
2.2.2: Anguniakkat ilaat: Imminornissamik ulorianartorsiortut nassaarineqarnissaat qulakkiissallugu imminornissamut ulorianartorsiortut eqqarsaatigalugit sulisoqatigiikkuutaani pikkoriffigalugit pisinnaasat annertusarneqarnissaat	18
2.2.3: Anguniakkat ilaat: Imminornissamut ulorianartorsiortut siunnersorneqarnissaannut katsorsarneqarnissaannullu periarfissat qulakkiissallugit, matumani pingaartumik angutit inuusuttuaqqat kisitsisitigit naatsorsuutit malillugit imminorfiunerpaasut ilanngullugit eqqarsaatigalugit	20
2.2.4: Anguniakkat ilaat: Imminornerup inuunermi ajornartorsiutinik qaangiiniutit - minnerunngitsumik inuusuttut akornanni - atorsinnaasut isigineqarnera akiussallugu ikiorneqarnerullu iluaqutaaneramik oqarnikkut isummertarneq siammartissallugu. Inuusuttut (innuttaasut) atugarissaarnerannik ajornartorsiutinillu qaangiisnaassuseqarnerannik inuunermilu unamminiagassanik ingerlatsisinnaanerannik qaffaassaaqataassalluni	26
2.2.5: Anguniakkat ilaat: najukkani ataasiakkaani inuiaqatigiit namminerlu piumassutsimik sulisut imminortarnerup pinaveersaartinneqarneranni sulinissamut periarfissaat nukittorsassallugit	28
2.2.6: Anguniakkat ilaat: Kalaallit Nunaanni imminortarnerit pillugit ilisimatusarnikkut ilisimasat pissarsiarineqarnissaat qulakkiissallugu	29
2.2.7: Anguniakkat ilaat: Ingerlatat aallartisarneqarsimasut iliuusissanullu pilersaarusiap ataatsimoortilugit naliliiffigineqarnissaat qulakkiissallugu	30
2.2.8: Kaammattuutit allat	30
3.0: Naggasiutaasumik oqaaseqaatit ingerlariaqqinnissarlu pillugu siunnersuut	31

KALAALLIT NUNAANNI IMMINORTARNERIT PINAVEERSAARTINNEQARNERANNI NUNA TAMAKKERLUGU PERIAASISSATUT SIUNNERSUUMMUT ILANNGUSSAT

Ilanngussaq A: Kalaallit Nunaanni imminortarnermik imminorniartullu pissusilersornerinik ilisimasat pillugit naatsumik takussutissiaq	32
Ilanngussaq B: Imminortarnermik pinaveersaartitsineq eqqarsaatigalugu manna tikillugu suliniutaasimasut killiffiat ..	35
Ilanngussaq C: Kommunini imminortarnerit eqqarsaatigalugit ajornartorsiutinik eqikkaaneq, apersuinikkut misissuinerinik tunngaveqartoq	37
Ilanngussaq D: Isumassarsiorfissaq	39
Ilanngussaq E: Aqutsisoqatigiit suleqatigiissitali oqaaseqaataat	40
Atuakkat najoqqutarisimasat	46
Nassuiaassutsit ilanngussat	47

KALAALLIT NUNAANNI IMMINORTARNERIT PINAVEERSAARTINNEQARNERANNI NUNA TAMAKKERLUGU PERIAASISSATUT SIUNNERSUUT

1.0: Tunuliaqutaa:

Imminortarnek ukiuni arlalissuarni Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinnut ajornartorsiutaasimavoq anner-tooq oqimaatsorlu. Tamanna qangaanerusoq allaanerujussuuvooq inuuneqarsimanermit sanilliullugu, taamanimi imminortarnek siammarsimangaanngimat, pingaartumilli utoqqaanerusut akornanni atugaalluni, taakkumi kaannersuaqarnerup nalaani ilaminnut nanertuutaanissartik kissaatigisarsimanngimassuk. Sorsunnersuup kingulliup kingornatigut nutarterinerujussuup ingerlarna aallartinneqartumut ilutigalugu imminortartut amerliartornerat takuneqarsinnaalerpoq - siullermik arriitsumik piartuaartumik, kingusinnerusukkullu tassangaannarsuarlusooq annertusisumik. Imminortut 80-ikkunni amerlanerpaasimapput, 90-ikkunnili amerliartorunnaarlutik ukiumut 50-it missaanniittalersimallutik. Tamanna innuttaasut 100.000-iugaangata 100-t imminortarnerannut naapertuuppoq. Taamaalluni nunami maani innuttaasut amerlassusiannut sanilliullugu imminortartut amerlassusiat nunarsuarmi nunanut allanut sanilliulluni qaffasinnerpaajuvoq.

Nunani killerni imminortartut utaqqaliartorlutik amerliartorfianni pisut paarlattuannik Kalaallit Nunaanni nunanilu issittuni allani imminortartut inuusuttut 30-it inorlugit ukiullit akornanni amerlanerpaajupput. Nunami maani inuusuttuaqqat 15-19-inik ukiullit akornanni imminortarnek annertunerpaajuvoq. Imminornerup inuit akornanni aliasuutaanerata saniatigut inuiaqatigiit annertoorejussuarmik annaasaqartarput. Peqqissutsimut Pisortaqarfiup peqqissuseq peqqinnissaqarfimmillu atuineq pillugu nassuiaataa 2001-imeersoq malillugu imminorneq inuiaqatigiinni kalaallini ukiut inuuffusartut amerlassusiisa ikilisarneqarnerannut pissutaanerpaajuvoq.

Imminortarnek peqqinnissaqarfiup iluani ajornartorsiutinik amerlanerpaanik pissuteqartutut isigineqaraluartoq nunat tamat akornanni ilisimatuussutsikkut misissuinerit takutippaat imminortarnek inuiaqatigiit, inooqataanerup, kultureqarnerup, peqqissutsip ilinniartitaanerullu iluini assigiinngitsutigut ataqatigiissaagaasumik tunngavilersorluagaasumillu sulini-

uteqarnikkut pinaveersaartinneqarsinnaasoq. Nunarsuaq tamakkerlugu suliniaqatigiiffiup WHO-p imminortarnermik pinaveersaartitsinermi nunani ataasiakkaani nunanut tamanut atuuttumik periaaserpiaasumik suliaqarnermi tunaartarisassat ilusilersorsimavai. Ukiut ingerlanerini assigiinngitsorpassuarnik suliniuteqartoqartaraluartoq periaaseq taamaattoq Kalaallit Nunaanni siusinnerusukkut ilusilersorneqarsimanngilaq.

Ilaqutariinnermut Peqqissutsimullu Naalakkersuisup Asii Chemnitz Narupip suleqatigiissitaliat marluk aqutsisoqatigiillu 2004-mi martsip qaammataani pilersissimavai, imminortarnek pinaveersaartinniarlugu nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuusiortusamik, WHO-p imminortarnermik pinaveersaartitsinermi suliniuteqarnernut¹ kaammattutai aallaavigalugit. Manna tassaavoq suleqatigiissitaliat marluk taakku kaammattuutaasa inernerisaat. Siunnersuut oqartusanut susasaqartunut tusarniaatigalugu nassinneqarsimavoq, Inatsisartullu 2004-mi ukiakkut ataatsimiinneranni Inatsisartunut ilaasortanut agguanneqarnissaa naatsorsuutigineqarluni.

1.1: Nalunaarusiap ilusilersugaanera.

Periaasissami matumuuna saqqummiunneqartumi immikkoortumi 1-imi suleqatigiissitaliat sulinerminni tunngavigisaat saqqummiunneqarput, suleqatigiissitaliallu anguniakkat anguniakkallu ilaat Kalaallit Nunaanni imminortarnermik pinaveersaartitsinermi nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuutip suliari-neqarnerani suleqatigiissitaliamut suliassiissummi anguniaqquneqartut tunngavigalugit suliaat eqqikkarlugit saqqummiunneqassallutik. Immikkoortumi 2-mi suleqatigiissitaliat nunami maani imminortarnermik ajornartorsiuteqarnerup annertussusia pillugu isumaliutersuutaasa ilaat kiisalu kaammattuutit ataasiakkaat pillugit itisilerutaasumik oqaaseqaataat saqqummiunneqassapput. Immikkoortoq 3 suleqatigiissitaliat naggasiutaasumik oqaaseqaataannik aamma suleriaqqinnissamut siunnersuutaannik imaqar-

poq. Ilanngussami A-mi Kalaallit Nunaanni immi-nortarneq imminoriartarnerlu pillugit massakut ili-simasat ilisimatuussutsikkut tunngaveqartut pillugit naatumik takussutissiaq ilaavoq, kiisalu ilanngussami B-mi pinaveersaartitsinermi manna tikillugu suliniu-taasut pillugit pingaarnertut takussutissiaq ilanngun-neqarluni. Imminortarnermik pinaveersaartitsinermi nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuutit ma-tuma piareersarneqarnerata ilaatut kommunit amerla-nersaanni inuit qitiusumik suliniuteqartut oqarasu-aatikkut apersorneqarsimapput. Apersuinermi siuner-taavoq najukkani ataasiakkaani massakut suliniuta-asut paasiniarneqarnerat, ilaatigut najukkani ataasiak-kaani imminortarnermik pinaveersaartitsiniarnermi suut kommuninit paaserusunneqartut tusarniarlugu. Taamatut apersuinerup inernilerneqarnera ilanngussa-mi C-mi atuarneqarsinnaavoq. Kiisalu ilanngussami D-mi isumassarsianik ujarlerfissiaq naatsoq ilaavoq, tassanilu isumassarsiat ilaat suleqatigiissitaliat oqallin-nerini saqqummertut allanit isumassarsiorfigineqar-sinnaasutut saqqummiunneqarlutik. Ilanngussaq E suleqatigiissitalianut marluusunut aqutsisoqatigiin-nullu suliaakkiissutinik imaqarpoq – tassanilu ilaasortat aqqi ilanngunneqarlutik.

1.2: Taaguutit nassuiarneqarneri.

Taguutit “imminorneq” aamma “imminoriarneq” WHO-p nassuiaatai2 tunngavigalugit tulliuuttuni ator-neqarput.

Imminorneq imatut paasineqartarpoq: *“Iliuseq toqu-mik kinguneqartoq, toqukkut qimaguttup iliuutsimi toqumik nassataqarnissaa ilisimallugu naatsorsuutigalu-guluunniit iliuuserisimasaa, toqukkut qimaguttup al-lannguutitut kissaatigisaasa piviusunnngortinneqarnis-saat siunertaralugu iliuuserineqarsimasooq.”*

Imminoriarneq imatut paasineqartarpoq: *“Iliuseq toqumik kinguneqanngitsoq, inuup iisartakkanik taak-kuluunniit assigisaannik amerlanaarlugit piaaraluni iisiffia imaluunniit inuup pissuserisartakkaminiit allaa-nerusumik pissusilersortalersoq, allat akuliutinngippata ajoquserfiusumik iliuuseq, tassanilu pineqartup inuune-risami allannguuteqarnissaa kissaatigalugu iliuuseqar-nikkut ilimagisaatut kinguneqartinnissaa.”*

Imminornermik imminoriarnermillu nassuiaanermi “allannguutitut kissaatigisat” “toqorusunneq”-mut taarsiullugu ator-neqarnera qitiusumik pingaaruteqar-

tutut isigineqarpoq. Imminornerup imminoriarnerul-lu inuunermi allanngortitseriarnertut paasineqarnissaa siunertarineqarpoq - pisunit misigissutsinilluunniit attanneqarsinnaanngitsunit qimagunnissaaq - toqoru-sunnerpiamut taarsiullugu.

Tulliuuttuni taaguutit “imminoriartutut pissusiler-sorneq”, “imminoriarluni iliuutsit” aamma “immi-nornissamut ulorianartorsortut” ator-neqarput.

Imminoriartutut pissusilersorneq aamma imminor-niarluni iliuutsit imminornissamik soorasaarutitut, imminoriarnertut imminornertullu ataatsimut taa-guutitut paasineqassapput.

Imminornissamut ulorianartorsiorneq inunnut amerlanerusunut agguataarneqarsinnaavoq. Inuit im-minornissamik pimoorullugu eqqarsaateqartut aam-ma tassani ilaatinneqarput.

1.3: Imminortarneq eqqarsaatiga-lugu pissuserissaarneq isummerfiginnittarnerillu.

Imminortarneq imminornertarnermillu pinaveersaar-tisineq oqaluuserissagutsigu isummertarinerit pissu-serissaarnerlu saneqqussinnaanngillat. Ilaat isumaqas-sapput imminorneq inuup innarlerneqarsinnaanngit-sumik pisinnaatitaaffigigaa, taamaattumillu allat aku-liuffigisassarinnngikkaat. Tassani imminornermik eqqarsarluuqqaarluni iliuuserinninnertut paasinnin-neq ilaavoq. Suleqatigiissitaliaq isumaqarpoq immi-nornerit ikinnerpaartaat eqqarsarluuqqaarluni iliuusaa-sut. Suleqatigiissitaliilli WHO-p pissutsit misigissut-silluunniit attanneqarsinnaanngitsut eqqarsaatigalugit allanngueriarnertut paasinninnera isumaqatigaa. Taamaattumik suleqatigiissitaliat erseqqilluinnartu-mik isumaqarput inuiaqatigiit inuillu inoqatimik akornanni “akuliunnissaat” pisussaaffiusooq. *Suleqati-giissitaliat Kalaallit Nunaanni imminortarnermik pina-veersaartitsiniarnermi nuna tamakkerlugu siunnersuu-taat isummernermik imaattumik aallaaveqarpoq, tassa-lu inuit sutigut tamatigut inuunerminni sapinngisamik pitsaanerpaanik atugassaqartitaanissaat tapersorne-qarnissamullu periarfissaqartitaanissat suliniutigineqas-sasoq, taamaalillutik inunnut taakkununnga inuuneq oqimaappallaalerpat imminoriarneq imminornerluun-niit aaqqiissutit akuerineqarsinnaasutut aqquissatua-tulluunniit isigisariaarutsillugu.*

1.4: Kalaallit Nunaanni imminortarnerit pinaveersaatinneqarneranni nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuummi anguniakkat anguniakkallu ilaat.

Imminortarnerit pinaveersaatinneqarneranni nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuutip ilusilersorneqarnerani pingaarnertut anguniagaq tassaavoq siunnersuummik Kalaallit Nunaanni ukiut tamaasa imminortarnerpassuarnik imminoriartarnerpassuarnillu ikilisisissamik saqqummiussinissaq. Tamanna pinaveersaartitsinerup immikkoortuini WHO-p imminortarnermik pinaveersaartitsiniarluni sulinermi³ aalajangersarsimassaani pingasuni tamani suliniutit anner-tunerusumik ataqatigiissaarneqarnerisigut nukittor-sarneqarnerisigullu pissaaq. Immikkoortut pingasut taakku ukuupput:

Imminortarnermik immikkut pinaveersaartitsineq: Suliniutit iliuutsilluunniit imminorniarnermut nam-minermut akuliunnerusut - tassa imaappoq inuit im-minornissamik isumaliutersuuteqarnermik immi-noriaraluarsimanermikkulluunniit imminornissamut malunnartumik ulorianartorsiortut eqqarsaatigalugit.

Imminornissamut immikkut ulorianartorsiortut eqqarsaatigalugit pinaveersaartitsineq: Pissutsit imminornis-samik iliuuseqarniarnermik annertusisitsinnaasut (ass. imminornermi atorneqarsinnaasut tiguinnari-aanerat) eqqarsaatigalugit aamma innuttaasut taamatut annertunerusumik ulorianartorsiunermik takutitsisut eqqarsaatigalugit suliniutit iliuutsilluunniit.

Ataatsimut pinaveersaartitsineq: Inuup inuunerata pitsaassuseqarnera namminerlu inuunerminut sunni-uteqarnissaanut periarfissaqarnera ataatsimut annertu-nerulersinniarlugu tarnip pissusiisigut, perorsaanikkut inooqataanikkullu suliniutit tapersersuisut ikiorsiissu-tillu assigiinngitsut. Matumani inuup nammineq nu-kissaasa inuunermilu ajornartorsiutit saneqqunneqar-sinnaanngitsumik pilersartut qaangerniarnissaanut pisinnaasaqarnera qitiutinneqarput. Ataatsimut pina-veersaartitsinermi aammattaaq inuit ataasiakkaat ki-isalu pisortat, imminortarnermut tunngatillugu isum-mertarnerat sunnernerneqassapput.

Pingaarnertut taaneqartut taakku pinaveersaartitsi-nermi immikkoortut suliarineqarneranni sammivissa-tut tunaartarisaagaluartut Kalaallit Nunaanni immi-nortarnerit pinaveersaatinneqarneranni nuna tamak-kerlugu periaasissatut siunnersuutip suliarineqarnera-ni suliaakkiissutit anguniakkat ilaattut ukunatat immi-

nortarnerit amerlassusiisa ikilisinneqarnissaannik kis-saatigisamik qulakkeereqataassapput.

Anguniakkat ilaat taakku ukuupput:

- imminornissamut ulorianartorsiortut nassaarine-qarnissaat qulakkiissallugu
- imminornissamut ulorianartorsiortut siunnersor-neqarnissaannut katsorsarneqarnissaannullu peri-arfissat qulakkiisallugit - matumani angutit inu-usuttuaqqat imminortoqarfunerpaasut ilanngul-lugit eqqarsaatigalugit
- imminornissamut ulorianartorsiortut eqqarsaati-galugit sulisoqatigiikkuutaani pikkoriffigalugit pisinnaasat annertusarneqarnissaat
- imminornerup inuunermi ajornartorsiutinik qa-angiiniutit - minnerunngitsumik inuusuttut akornanni - atorsinnaasutut isigineqarnera akius-sallugu ikiorneqarnerullu iluaqutaaneranik oqar-nikkut isummertarneq siammartissallugu
- inuusuttut (/innuttaasut) atugarissaanerannik ajornartorsiutinillu qaangisinnaassuseqarneran-nik inuunermilu unammianiagassanik ingerlat-sinnaanerannik qaffassaaqataassalluni
- najukkani ataasiakkaani namminerlu piumassut-siminnik sulisut imminortarnerit pinaveersaar-tinneqarneranni sulinissamut periarfissaat nukit-torsassallugit
- Kalaallit Nunaanni imminortarnerit pillugit ilisi-matusarnikkut ilisimasat pissarsiarineqarnissaat qulakkiissallugu
- ingerlatat aallartisarneqarsimasut iliuusissanullu pilersaarusiap ataatsimoortillugu nalilliiffigine-qarnissaat qulakkiissallugu

Suleqatigiissitaliait taakku marluk Kalaallit Nunaanni imminortarnerit pinaveersaatinneqarneranni nuna tamakkerlugu inaarutaasutut siunnersuummik saqqummiussisussatut pilersinneqartut tamarmik im-mikkut qinnuigineqarput suliniutit aalajangersimasut arlallit pillugit kaammattuutinik saqqummiusseqqulu-git. Taamaalilluni suleqatigiissitaliaq I “Ujarlerneq, Katsorsaaneq Ilinniartitsinerlu” eqqarsaatigalugit suli-niutinik aallussisussaavoq, suleqatigiissitaliaq II “Kulturi Inuiaqatigiillu” pillugit qulequtsiilluni kultu-rikkut anersaakkullu suliniutit imminortarnermik pi-naveersaartitsiniarnermik sulinermi⁴ qanoq iliorluni ilanngunneqarsinnaanerat pillugu siunnersuutinik saqqummiussissalluni.

1.5: Suleqatigiissitaliat kaammattuutaannik eqikkaaneq.

Anguniakkat anguniakkallu ilaat pillugit suleqatigiissitaliat kaammattuutaat matumani paasiuminartuutitsinissaq anguniarlugu immikkoortukkuutaarlugit saqqummiunneqassapput. Immikkoortut ataasiakkaat pillugit itisilerisumik oqaaseqaatit immikkoortumi 2-miipput.

Imminornissamat ulorianartorsiortut nuna tamakkerlugu saaffiginnittarfissaannik pilersitsisoqassasoq suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat, taakkulu tassaassallutik pingaarnertut ataqatigiissarisarisoq, nunap immikkoortuini ataqatigiissarisut ikinerpaamik sisamat Nuummi Ilulissanilu inissinneqartussat. Pingaarnertut ataqatigiissarisup suliassaa tassaavoq iliuusissanut pilersaarusiap tamarmiusup ataqatigiissariviginissaa. Nunap immikkoortuini ataqatigiissarisut ilaatigut katsorsaanermi suliassat isumagissa-vaat, ilaatigullu imminortarnermik pinaveersaartitsiner-nermi najukkani ataasiakkaani iliuusissat suliarineqarnissaat siunertaralugu najukkani ataasiakkaani suliniuteqartunut siunnersortaassallutik suleqataassallutil- lu. Piffissap 2005-imi 2009-p tungaanut ingerlasup misiliffittut atorneqarnissaa siunnersuutigineqarpoq, piffissamilu tassani iliuusissanut pilersaarusiap kaam- mattuutitai piviusunnigortinneqarlutillu naliliiffigine- qassallutik, ukiuni tulliuutuni suliniuteqarnerup piler- saarusiorneqarnissaa ineriartortinneqarnissaalu siuner- taralugit. Suleqatigiissitaliat naatsorsuutigaat ukiut qulit ingerlaneranni imminortartut erseqqissumik iki- liartornerat takuneqarsinnaalissasoq, aammali erseq- qissarlugu oqaatigalugu imminortarnerup ajornartor- siutaanera aqqikkuminaatsorujussuusoq, aammali maani inooqatigiinnermi inuiaqatigiinnilu tunngavi- usumik atugassarititaasut ineriartortitsinerlu apeq- qutaasut. Kiisalu isummertarnermut inooqatigiinnik- kullu eqqarsartaaseqarnikkut sunniiniarnerit sulissuti- gineqassapput, taakkulu piffissap sivoorujussuup in- gerlanerani allanngoriartuaarsinnaasarpur. Taamaat- tumik suliniuteqarnerup imminortartut pillugit kisit- sisit atorlugit naatsorsueqqissaarnermi qanoq sukka- tisumik malunniuteqarnissaanik naliliineq piviusor- siortuusariaqarpoq. Taamaattumillu suleqatigiissita- liat kaammattuutigaat imminortut qanoq amerlatigis- susiat kisiat tunngavigalugu naliliisoqassanngitsoq, aammali ilusilersuineq suliniutillu ataasiakkaat kiisalu pitsaassuseqartitsiner-nermik anguniagaasut, soorlu innu- taasut imminortarnermut isummertarnerat imminullu tapersersoqatigiissinnaanermik misigisimanerat tun- ngavigalugu naliliisoqartassasoq.

Anguniakkat ilaat ataasiakkaat pillugit kaammattuutit:

Anguniakkat ilaat:

- imminornissamat ulorianartorsiortut nassaari- neqarnissaasat qulakkiissallugu
- imminornissamat ulorianartorsiortut eqqar- saatigalugit suleqatigiikkutaani pikkoriffigalu- git pisinnaasat annertusarneqarnissaat

Kaammattuutit:

1. Kaammattuutigineqarpoq imminortarnermik pi- naveersaartitsinerup ilinniartitsissutigineqarnera- ta nunami maani ilinniartitsiner-nermi tamatumun- nga attuumassuteqartuni ilaatinneqarnissaa inat- sisiliornikkut qulakkeerniarlugu suliniutigineqas- sasoq.
2. Kaammattuutigineqarpoq kommunini tamani pisariaqartitsiviusutut naliliiffigineqartuni inuit nukissaqarluartut qitiusumik inissisimasut pik- korissarneqassasut, imminornissamat ulorinar- toqarneranik ilisarnaatit maluginiarneqarsin- naanerat iliuuseqarfingineqarsinnaanerallu siuner- taralugu.
3. Napparsimmavinni tamani katsorsarneqartut im- minornissamat ulorianartorsiortut qanoq pine- qartarnissaat pillugu tunaartarisassat napparsin- navinni ataasiakkaani atugassat suliarineqassasut.
4. Kaammattuutigineqarpoq nunami maani pissut- sit immikkut ittut imminortarnermut tunngasut pillugit paasissutissat peqqinnissaqarfimmi tikisi- tatut sulisunut atugassiat suliarineqassasut.

Anguniakkat ilaat:

- imminornissamat ulorianartorsiortut siunnersor- neqarnissaannut katsorsarneqarnissaannullu periarfissat qulakkiissallugit - matumani pi- ngaartumik angutit inuusuttuaqqat kisitsisiti- gut naatsorsuutit malillugit imminorfiunerpaasut ilanngullugit eqqarsaatigalugit.

Kaammattuutit:

1. Kaammattuutigineqarpoq imminornissamat er- seqqissumik ulorianartorsiortut nunap immik- koortuini ataqatigiissarisartuni piffissami sivi- kinnerusumi oqaloqatigineqartarnikkut katsor- sarneqarnissamik neqeroorfingineqassasut.

2. Kaammattuutigineqarpoq nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisartut najukkani ataasiakkaani imminut ikiulernissaq siunertaralugu ikioqatigiiffiit aamma attaveqatigiiffiit pilersinneqarneranni ineriartortinneqarnerannilu najukkani ataasiakkaani suliuuniteqartunut ikiuutissaasut.
3. Kaammattuutigineqarpoq oqarasuaatikkut siunnersuisarfik unnuakkat ammasartoq pilersinneqassasoq.
4. Kaammattuutigineqarpoq internettimi nittartaq oqaatisinik marlunnik atuiffiusoq pilersinneqassasoq, imminornissamut ulorianartorsiortunut taakkulu ilaqutaannut/attaveqatigiiffiit siunnersuutinik ilitsersuutinillu imaqartoq.
5. Kaammattuutigineqarpoq imminornissamut ulorianartorsiortutut ilisimaneqartunut katsorsarneqarnissamik neqeroorutit pingaernerusutigut ineriartortinneqarlutillu pitsanngorsarneqassasut. Matumani tarnikkut napparsimasut, imigassamik assigisaannillu atornerluisut ilaqutariillu ajornartorsiortut eqqarsaatigineqarput - meeqqat kinguaassiuutitigut atornerluinermik nalaataqartut ilanngullugit eqqarsaatigalugit. Atornerluisunik katsorsaaneq eqqarsaatigalugu immikkut kaammatuutigineqarpoq "Meeqqat aamma inuupput" qulequtaralugu pikkorissartitsisarnerit aamma Teen-Age Power Program-ip kommunini ingerlanneqartarnissaat qulakkeerneqassasoq.
6. Angutit inuusuttut eqqarsaatigalugit kaammattuutigineqarpoq oqaloqatiginninnikkut katsorsaaneq neqeroorut suliniutinik oqartussaasut assigiinngitsut peqataaffigisaannik iliuuseqarnissamillu siunertaqartunik arlalinnik tapertaqartinneqassasoq: Taamaalilluni kaammattuutigineqarpoq inuusuttuaqqat siunissamut pilersaaruteqaralik meeqqat atuarfiannit anisut imaluunniit ilinriarnerminnik maanaannaq kipititsisut kommunimut ingerlaannaq aggersarneqartassasut, iliuussissamut pilersaarusiap suliarineqarnissaa siunertaralugu. Taassuma siumut isigisumik siunnerfeqarnissaa pikkoriffeqalersitsinissaalu siunertaraa, kiisalu inuusuttut pisussaaffiliisumik attaveqatigiinnermut sapinngisamik annertunerpaamik ilaatinneqarnissaat pingaartuulluni. Aammattaaq kaammattuutigineqarpoq meeqqat inuusuttuaqqallu atuarnermut imaluunniit inuusuttunik ilinniartitsinermut atatillugu angerlarsimaffiminnit nuttaariaqarneranni piffissamut ajornartorsiortarfusumut atatillugu annertunerusumik isumaginninneq qulakkeerneqassasoq. Tamanna

atuarfinni najugaqarfuuutigisuni initigut pitsaasunik avatangiiseqarnissap, atuartut angerlarsimaffiini ilinniagaqartullu najugaqarfiini sulisut isumaginninnermik suliaqarnerinik pitsaannerulersinernerup taakkulu meeqqat ataasiakkaat pillugit oqartussaasut assigiinngitsut suleqatigiiffianni peqataatinneqarnerisa, atuartut angerlarsimaffiini "aanaasakkunnik aataasakkunillu" atuinerup kiisalu meeqqanut inuusuttunullu atuartut angerlarsimaffiini ilinniartullu ineqarfiini najugaqartunut ilaqutariinnik attaveqartarfusunik pilersitsinernerup qulakkeerneqarnerisigut pissaaq.

Anguniakkat ilaat:

- **imminornerup inuunermi ajornartorsiutinik qaangiiniutitut - minnerunngitisumik inuusuttut akornanni - atorsinnaasutut isigineqarnera akiussallugu, ikiorneqarnerullu iluaqutaanernik oqarnikkut isummertarneq siammartissallugu**
- **Inuusuttut (/innuttaasut) atugarissaarnerannik ajornartorsiutinillu qaangiinnaassuseqarnerannik inuunermilu unammianiagassanik ingerlatsinnaanerannik qaffassaaqataassalluni**

Kaammattuutit:

1. Inooqatigiinnikkut assigiinngissut annikillisarnerarlugu inuiaqatigiinni sammivilersorluagaasumik suliniutiginnineqartoqartariaqarpoq.
2. Kaammattuutigineqarpoq taaguutip "inuunerissaasut" massakkut taaggut "najukkani ataasiakkaani pinaveersaartitsinermut siunnersortit" taarissagaa, kommunillu tamarmik inuunerissasoqalersinneqassasut. Sulinermi tassani peqqissutsumik siuarsaaneq annertuneruleriartortunngortillugu ineriartortitsisoqartariaqarpoq.
3. Kaammaattutigineqarpoq inuusuttut internettimi nittartaqataa chatterfigineqarsinnassup allaffigineqarsinnaasullu pilersinneqammasup qulakkeerneqarnissaanut aningaasat pisariaqartut immikkoortinneqassasut
4. Kaammattuutigineqarpoq ukiuni arlallini tullerinni utoqqaanernut imminortarnermik paasisitsiniaalluni pikkorissartitsisoqartassasoq, inuusunnerusunilu annanniarneq pillugu paasisitsinivaaviumik pikkorissartitsisoqassasoq.

5. Kaammattuutigineqarpoq oqaluffik/ilagiit immi-nortarnermik pinaveersaartitsinermi uummaarin-nerusumik inissisimalissasoq.
6. Kaammattuutigineqarpoq KNR TV-mi Radio-milu aallakaatitat oqallissaarutaasut ingerlaavar-tumik aallakaatinneqartassasut.
7. Kaammaattutigineqarpoq aallaasit naleqquttu-mik toqqortarineqartarnerat pillugu akuttunngit-sumik paasisitsiniaasoqartassasoq.

Anguniakkat ilaat:

- Najukkani ataasiakkaani inuiaqatigiit nammi-nerlu piumassuseq tunngavigalugu suliniuteqar-tut immiortarnermik pinaveersaartitsinermik suliniarnissamut periarfissaat nukittorsarneqas-sasut

Kaammattuutit:

1. Kaammattuutigineqarpoq najukkani ataasiakkaani inuiaqatigiit namminerlu piumassuseq tunngavi-galugu suliniaqatigiiffiit nunap immikkoortuk-kuutaartumik ataqatigiissarisunit siunnersorne-qartarnissamik, atuartinneqartarnissamik oqili-saassivigineqartarnissamillu neqeroorfigineqartas-sasut.
2. Inuuneq Nakuunermi aningaasaateqarfiup ani-ngaasaatai inuunerinnerulerneq anguniarlugu najukkani ataasiakkaani iliuusissanut pilersaarusi-anut atugassanngortillugit immikkoortinneqas-sasut.
3. Kaammattuutigineqarpoq nammineq piumassu-seq tunngavigalugu suliniuteqartut ikorfartoqati-giiffinnik attaveqatigiiffinnilluunniit aallartit-siniartut kommunit ininik naleqquttunik aamma annikinnerusunut aningaasartuutit matussutis-saannik ikiorsertassagaat.

Angunikakkat ilaat:

- Kalaallit Nunaanni immiortarnerit pillugit paasisutissat ilisimatuussutsikkut misissuiner-nik tunngaveqartut qulakkeerneqasasut

Kaammattuut:

1. Kaammattuutigineqarpoq Ilisimatusarfik aamma nunani allanik ilisimatusarfimmik suliamut ma-tumunnga tunngassuneqartumik suleqateqarnik-kut phd-tut atorfik pilersinneqasasoq.

Anguniakkat ilaat:

- Ingerlatat aallartisarneqarsimasut iliuusissanul-lu pilersaarusiap tamarmiisup naliliivigineqar-nissaat qulakkiissallugu

Kaammattuut:

1. Kaammattuutigineqarpoq naliliinermut atugassa-tut aningaasat 500.000 kr.-t immikkoortinneqas-sasut, naliliinissarlu aallaqqaataaniit pingarne-rusutigut ataqatigiissarisooq avataaniillu siunners-sorti suleqatigalugit pilersaarusiorneqassasoq.

Kaammattuutit allat:

Kaammattuutigineqarpoq ICC-p immiortarnermik pivaneersartitsineq piffissami ukuiunik qulinik sivisus-suilimmi nunat issittumiittut ataatsimoorlutik susas-sarisaattut inississagaa, taamaaliornermigullu nunani issittuniittuni attaveqatigiiffiup pilersinneqarnissaa ataavartinneqarnissaalu qulakkeerinneqataaffigalugu. Aammattaaq kaammattuutigineqarpoq nunani issittu-niittuni ingerlataq "Children and Youth in the Arctic" pillugu MIPI pingaarnerusutigut ataqatigiissarisartu-mit suleqatigineqassasoq. Kaammattuutigineqarpoq periaatsip matuma tuluttuumut nutserneqarnissaanut aningaasanik immikkoortitsisoqassasoq, ilisimasanik nunani issittuniittunut allanut paarlaateqatigiinnissaq siunertaralugu.

Suleqatigiissitaliat oqallittarnerini saqqummertut al-lat pillugit isumassarsiorfissatut allattukkat ilanngussa-mi D-mi aamma ilaapput.

2.0: Kalaallit Nunaanni imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuut

2.1 Suleqatigiissitaliat aallarnissaataasumik oqaaseqataat

2.1.1. Immikkut unamminiagassat suleqatigiissitaliat sulinerannut ilanngussimasut

Aallaqqaasiullugu oqaatigineqassaaq suleqatigiissitaliani ilaasortaasut tamarmik oqarmata suliaassiissutigineqartoq soqutiginaruullunilu unamminartuusoq, aammali pissutsit arlallit pissutigalugit ajornakusoortorujussuusoq: Suleqatigiissitaliani ilaasortaasut nunat tammat akornanni akuerisaasumik paasinnineq una isumaqatigaat, tassalu imminortarneq assersuutit paasiuinaruut atorlugit imaaliillaannaq nassuiarneqarsinnaanngitsoq, tamatigullu ajornartorsiutit ajornakusoortorujussuutit assigiinngitsorpasuarnillu katitigaasutut isigineqartariaqartoq. Taamaattumik imminortarnermik pinaveersaartitsiniarneq suliaasaqarfinni arlalippasuarni inooqatigiinnermi assigiinngissuttip annikillisarneqarnissaa, inuiaqatigiit suliffeqarfutaannut akuliunnissaaq oqallinnissamut periarfissaavoq, imminortarneq pillugu isummertarnerit kiisalu inuit ataasiakkarlutik nammineq inuunnerminut inoqatimillu atugarissaarnerannut akisussaassuunerat pillugit isumaliutersuutinik suliniutinillu imaqarpoq.

Imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuut suliniutinik suliniuteqarfissanillu erseqqissunik arlalinnik imaqassaaq, taakkulu imminortartut amerlassisiannik ikilitsitseqataanissaat tunngavissaqarluartumik naatsorsutigineqarsinnaassaaq. Tamatumunnga peqatigitillugu oqaatigisariaqarparput tunngaviusumik pissutsit qitiusumik ajornartorsiutaasutut annertuutullu isigineqartut imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni nuna tamakkerlugu periaaseq aqutugalugu allanngortinneqarsinnaasusaanngimmata. Taamaattumik suleqatigiissitaliat nangaassuteqaratik kaammattuutigaat kikkut tamarmik suliffeqalernissamut namminerisamillu ineqarnermissamut periarfissaqartinneqassasut, meeqqat tamarmik alliaruornerminni toqqissisimanartunik pitsaanillu atugassaqaarnissaat qulakkeerneqassasoq, meeqqat tamarmik sumi najugaqarnertik apeq-

qutaatinnagu meeqqat atuarfianni naammassisassasut annertunerusumik ilinniagaqalernissamut suliatigut atuagarsornikkulluunniit pisinnaasaqarlutik, ilaquariit inuillu ataasiakkaat ajornartorsiortut ajornartorsiutiminnut naapertuuttumik ikiorserneqartarnissaat malitseqartitsivigineqartarnissaallu qulakkeerneqassasoq. Pissutsit tunngaviulluinnartut taakku imminortarnerup aalajangiissuulluinnartumik tunuliaqutaatut aaqqiissutaasinnaasutullu isigineqarput. Taamaattumik pingaarnerusut tunngaannit isigalugu erseqqissorinarpoq imminortarnerit ikilisinneqassappata qitiusumi kommuninilu naalakkersuinikkut suliaqartut suliaasaqarfinni qitiusuni inuit atugarissaarnerannut annertuumik tunngassuteqartuni anguniagassanik erseqqissunik saqqummiussinnissaat anguniagassallu taakku piviusunngortinniarlugit sulinermi inuiaqatigiinni kikkut tamarmik peqataanissaannik pisussaaffiliinissaat aalajangiisuusussavaoq. Taamaattorli pingaarnerusutigit kaammattuuteqarneq kisimiilluni immini nutaarsiassartaqanngilaq - kaammattuutit qanorluunniit soqutiginarvigaluarpata. Taamaattumik suleqatigiissitalianut unammisassarujussuit ilagisimasaat tassavaoq suliniutit sumi inissisimaffissaannik nassaarnerneq, taamaalillutik siunnersuutit saqqummiunneqartut imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni suliniutinik qaffassaasuusinnaaqqullugit, tamatumunnga peqatigitillugu inuiaqatigiinni qitiusumik atugassarititaasut imaaliillaannaq allanngortinneqarsinnaanngiffianni.

Suleqatigiissitaliat sulineranni unammisassarujussu- aq alla tassaasimavoq nunami maani imminortarnerit pillugit ilisimasanik ilisimatuussutsikkut misissuiner- ni pissarsiarineqarsimasunik naammattunik peqanngi- neq. Nunarsuatta sinnerani nunani allani ilisimatusar- nikkut misissuinerneq paasisat isiginiassallugit atorsin- naasorujussuugaluartut soqutiginaateqartorjusuugalu- artullu pissutsit arlallit nunami maani namminerneq atuu- tut arlallit pinaveersaartitsinerneq suliniutit pilersaarusi- orneqarnerannut atatilugu erseqqinnerusumik misissuiffi- gineqartariaqarput. Tamanna assersuutiga- lugu - minnerunngitsumik inuusuttut akornanni -

imminortarnerpassuarnut pissutaasartut pillugit pit-saernerusunik ilisimasaqalernissaq eqqarsaatigalugu atuuppoq. Eqqoriaasarnerit amerlaqaat, pissusiviusulli pillugit ilisimasat annikitsuinnaapput. Kalaallit Nunaanni pissutsit immikkut ittut atuunnerat ilimagis-sallugu tunngavissaqarpoq, tassami imminortut amerlanerpaartaat tassaasarmata angutit 25-it inorlugit ukiullit. Pisuni tamani ajornartorsiutaasoq nunani killerni allani pissutsinut sanilliullugu allaanerusarpoq, suliaasaqarfimmimi tassani ilisimatuussutsikkut misissuinermi paasisat nunat taakunaneersuummata, taakunanilu imminornerit ilarparujussui angutini 65-it sinnerlugit ukiullit akornanni pisarsimammata. Ilisimasanik ilisimatusarnikkut misissuinermeersunik tunngaveqartunik amigartunik peqarneq pissutigalugu ilisimasat massakkut pigineqartut, “sulinnikkut isumatusaarneq” suleqatigiissitalianilu ilaasortat assigiinngisitaartunik misilittagaat tamarmiusut suleqatigiissitaliat aallaavigisariaqarsimavaat.

2.1.2. Kalaallit Nunaanni imminortarnermik ajornartorsiutip katitigaanera paasiunaatsuuneralu pillugu tunngaviusumik isumaliutersuutit arlallit

Naak ilisimatusarnikkut ilisimasat naammangikkaluartut suleqatigiissitaliat kaammattuutaanni imminortarnermik ajornartorsiutip suussusia pillugu taamaassorinninnerit arlallit maani erseqqissassallugit pissusissamisoorsorinartut aallaavigineqarsimapput. Tamatumunnga uiggiullugu imminortarnermik pinaveersaartitsinerup piffissap ingerlanerani assigiinngitsorpasuartigut suliniuteqarnertut inuiaqatigiinni kikkut tamarmik peqataaffigisaattut paasinnineq aamma ilaavoq.

Suleqatigiissitaliat tunngaviusumik ilimagisaat unaavoq imminortarnerit ukiuni kingullerni 30-40-ni takusimaasatsit amerleriarujussuarnerat nunami maani sukkaqisumik nutarterinerup kingunerisaanik inuppassuarni sorlaqanngitsutut iliuuseqarsinnaanngitsutullu misigisimanerup kingunerisaatut isigineq-assasoq. Ilusilersuinikkut inuiaqatigiinnillu annertuumik allangortiterinerit “nunap immikkoortua Kalaallit Nunaat” Danmarkimi amtinut allanut nalgilersinniarlugu sorsunnersuup kingulliup kingornatigut ingerlanneqartut inuppassuit sorlaarunneranik nassaqatartumik iluseqartinneqarsimapput, sukkaqisumillu ingerlanneqarsimalutik. “Inooriaatsit aseroneqarput, nutaanik inunntut naapertuuttunik taarserneqar-tik.”⁵

Suleqatigiissitaliat oqaatiginiarpaat ineriartortitsinermi ajornakusosortumi suli inissisimasugut, tassanilu inuiaqatigiittut, ilaqutariittut inuttullu ataasiakkaat nalillit, ileqqut isummertarnerillu inuiattut ataqatigiilersitsisut inuunitsinnik iliuutsinnillu sammivissaqalersitsisut nassaariniarlugit sorsuuteqartuarfigisariaqakkatsinni. Inuiaqatigiinni innuttaasut ilaat inuiaqatigiit massakkut atugassarititaanni sorlanissimagaluartut allat soriarsinnaassuseqannginnermi ipitineqarsimapput. Suli allat soqanngitsuusaami utaqquinnalersimasutut inissisimasorinarput, “susooqarnissaa utaqquullugu”. Taamaassorinninnerit qulaani taaneqartut inaarlugit maani nassuiaqqissaarniassagaanni takisuuliorfiuvallaalersussavoq, matumanili erseqqissarneqarli isummat pineqartut tassaammata suleqatigiissitaliani ilaasortaasut amerlanersaasa suliaminnut atatillugu misilittakkatik tunngavigalugit isumaqatigiissutigisaat. Pingaarnarpaarli tassaavoq nunami maani imminortarnerup sukumiisumik pinaveersaartinneqarnerani inuiaqatigiisutsinni ileqqut, nalillit isummertarnerillu pioreersut - imaluunniit pigineqanngitsut aamma ilaasut suleqatigiissitaliat isumaqarmata. Kiisalu isummertarnermik allangortitsinerit arlallit pisariaqartussaagunartut - imaluunniit oqallissutigittinneqartariaqarunartut. Suleqatigiissitaliat tamatuminnga oqaluserininnerminni suliaasaqarfut makku imminortanermut tunngasunut pingaaruteqartutut nalilerneqartut immikkut aallussimavaat: Meeqqanik isiginnineq perorsaanerlu eqqarsaatigalugit ileqqut nalillillu sorliit massakkut saqqimilaartuuppat? Pissut-sillu suut “inuit ataasiakkaarlutik namminineq inu-nerminnut allallu inuunerannut akisussaasseqarneran-nik paasinninnertut” taaneqarsinnaappat? Suleqatigiissitaliat isumaliutersuutigisimassa atulliuttuni naal-lisarlugit saqqummiunneqarput:

Ataqatigiinneqarnermik, isumaqarnermik inuttullu akisussaassuseqarnermik misigisaqarneq: Suleqatigiissitaliat tunngaviusumik imaassorinnineq una isumaqatigaat, tassalu inuup atugarissaarnerani nammineq inuunerup ataqatigiinneqarneranik isumaqarneranillu takunnissinneraanerani annertoorujussuarmik sunnigaasartoq: Ataqatigiinneqarnermi immi-nut tunngasuinnaanngitsunik imaqartumi peqataasut misigisimaneq, tapertaalluni kinaanerullu allanut sunniuteqarneranik misigisimaneq ataasiakkaat nammineq inuunnerminni naleqarluartutut, ilorrisi-maartutut peqataasutullu misigisimanerannut aala-jangiisuusumik pingaaruteqarsorinartuq.

Eqqikkarujussuarlugu oqartoqarsinnaavoq siusinerusukkut ikkittunnguakkuutaarluni nunaqarfeqar-

tigiitarnermi inuunnerup qanoq isumaqarnera erseqqissuusoq - tassalu nerisassaqaarnissaq oqqiffissaqarnerlu. Taamatullu erseqqissumik isumaqarnermut inuit ataasiakkaarlutik nammineq inuuniarnermut allallu inuunniarnerannut pisariaqartumik peqataanermut nammineq inuttut akisussaaffeqaarneq malinnaavoq. Inuiaqatigiinnik “nutarterinerup” suut eqqarsaatigalugit sammiveqarnissamik paasiniaasariaqarneq annertuumik allannngortiinnanngilaa. Tamatuma “inuttut nammineq akisussaasuunermik” misigisimanissap piumasaaqaataanerata qanoq ittuunera aamma allannngortippaa. Pinnngortitarsuarmi peqqarniitsumi inuuniarnissap qulakkeerneqaarnissaata pisariaqarluinnartuunerata avataaneersut susoqassaneramik qanorlu iliortoqassaneramik suliassaqaarfinni arlalinni aqutsisuu-lernerannut peqatigitillugu annikilliarturnera pissutigalugu imaassinnaavoq inupaassuit inuunnerminnut sunniuteqarsinnaanerminnik misigisimaneq annaasimagaat. Nammineq inuttut akisussaasuuseq namminerlu inuunermut akisussaaneq inuiaqatigiinni ullumikkut oqallinnermi saqqummertuartuupput, suleqatigiissitaliallu isumaqarput tamanna imminortarnermik ajornartorsiuteqaarnermut aamma attuumasuteqartoq. Inuit imminortarnerup annertussusianik suliaqartut akornanni misilittagaalluarpog tamatumunnga isummertarnerit aalajangersimasut pinaveersaartitsinermi allanut naleqqiullutik sunniullarnerusartut. Inuuneq pillugu tunngaviusumik isummertarneq una taakkununnga ilaavoq, tassalu inuit inuunermi namminneq sunniuteqaqataaffigisinnaasaminni peqataasut. Inuk nammineq inuunerminut sunniuteqaqataasinnaasutut isigiguni imminornissamik toqqaanani aqqissutissanik allanik toqqaanissaa ilimanaateqaarneruleriartussaaq. Taamaattumik meeqqat tamarmik nammineq inuunermut akisussaaffeqaarnermik ilinniarnissaannut ikiorneqassapput, tamannali ajornakusoortuusinnaavoq, meeqqat imminnut akisussaaffigisinnaassappata meeqqat sunik ilikkagaqartariaqarnerat angajoqqaat nalornissutigippasuk.

Meeqqanik meeqqanillu perorsaanermik isiginninneq pillugu.

Erseqqissarneqarajuttarpoq kalaallit meeqqanik perorsaariaasiat assut sallaatsuusoq, imatut paasillugu meeqqat inersimasunit akuliuffigineqarpallaaratik peroriartortartut. Taamaattorli meeqqat qilersorsimannngitsumik inuuneqarnerat ikkittunnguakkuutaarluni nunaqarfigisani ingerlasarpoq, taakkunanilu erseqqissunik ileqqulersuutit malittarisassallu erseqqis-

sut pinnngortitarsuullu peqqarniit sup avatangiisaasup atugassarititaasa kinguuariiat peroriartortut akisussaasunngortittarpaat maniguuttunngortittarlugillu. Ullumikkut amerlasuut isumaqarput qilersorsimannngitsumik perorsaaneq angajoqqaarpasuaranit annertunerusumik annikinnerusumilluunniit suli atorneqartoq⁶. Taamaattorli inooqatigiinnermi nukiit sunniuneqartartut ilaannngippata qilersorsimannngitsumik perorsaaneq “killersuiffunngilluinnartumik” perorsaannngoriataasinnaavoq, tassanilu meeqqat imminuunnaq paarilersaarput, angajoqqaat tungaannit suut “ajortuunerannik ajunngitsuunerannillu” naammatumik aalajaassuseqartumik sinaakkusersorneqaratik piumasaaqateqarfigineqaratillu, tamatumunngalu peqatigitillugu inuunermut aamma aporfissaqartarneranik pakatsiffusartunillu nassataqartarneranik piareersimatinneqaratik. Meeqqat alliarturnermiinnit tamakku ilinniannngikkunikkut inuttut kinaassuseqarnerat massakkorpiaq nuannitsorsioraluarne pisariaqartitanik kinguartitsisinnaassuseqanngitsumik, siunissami anguniakkanik naammatumik pilersarusiorsi naannngitsumik aalajangiusimannissinnaannngitsumillu peroriartussapput. “Inuttut perorsimannngitsumik kinaassuseqartoq” massakkorpiaq pisariaqartitaminit pilerigisaminillu imaaliiallaannaq pisarineqarsinnaavoq, pissusilersorneralu massakkorpiaq isumaanit aqunneqalersinnaalluni - aamma imminornissamik pissusilersorneq tassani eqqarsaatigalugu.

Allatut oqaatigalugu silarsuup nutaaliaasup assigiinnngitsorpassuaranit katitigaanera meeqqanut angajoqqaanullu nutaanik piumasaaqateqarpoq: Inersimasut iliuusaannik isigisaqarnermikkut meeqqat silarsuarmik nammineq paasiniaanissaat naamakkunnaarsimavoq - inuunerminnik ingerlatsisinnaassagunik ilikkartaagaat naamakkunnaavissimapput. Kinguaariiaani inersimasut eqqumaffiguarartariaqarpaat meeqqat nammineq ingerlasinnaassagunik sunik ilikkagaqarnissaat kissaatigineritsik - taavalu taakkununnga ilinniartillugit! Kinguaariiaanut inersimasunut piumasaaqat annikitsuinnaanngeqisoq - pingaartumik silarsuarmi sukkaqisumik allannngoriartortuurtumi - kisiani tamakku meeqqat eqqarsaatigalugit piumasaaatapput pisariaqarluinnartut.

Nukappiaqqanik nivarsiaqqanillu perorsaanermi assigiinnngissutit suaassutsimik aallaaveqartut pillugit.

Kisitsisitigut paasissutissat takutippaatigut angutit inuusuttut 30-t inorlugit ukiullit tassaasut imminor-

tartut affai sinnerlugit, kiisalu angutit inuusuttuaqqat 15-19-inik ukiullit inuiaqatigiinni tassaammata imminortartaqarnerpaasartut. Taamaattumik nukappiaqqani atugasarititaasut immikkut ittut ilaat isiginiassallugit pissutissaqarluinnarpoq. Nukappiaqqanut niviasiaqqanullu isumalluaatigineqartut piumasaqatigineqartullu ataqatigiinneqarnermi tassani sunniuteqarsinnaagunarpur, tassami inooqatigiinnikkut atukkatigut assigiinngissutit pissutaqataanissaat ilimagisallugu tunngavissaqannginnatta. Assersuutigalugu nukappiaqqat niviasiaqqanut sanilliullutik isumagineqarikkut annertunerusumik sumiginarneqartarnerat takussutissaqanngilaq.

Oqaatigineqartutut imminortarnerpassuarnut pissutaasut assigiinngitsorpassuit pillugit ilisimasat ilisimatussarnikkut misissuinerik tunngaveqartut naammattut amigaatigaavut. Taamaattorli misissuineri paasineqarsimavoq asaqtigii avisaarnerat nukappiaqqat inuusuttunngulersut angutillu imminorniartutik iliuuseqartarnerinut pissutaqataagajuttartut, taamaattumillu imminornermut pissutaasut avatangiisinit oqaatigineqartarlutik⁷. Tamakkuli imminni nassuiaatit isigissallugit naammanngillat. Asasamik annasaqarnermik aliassuuteqartarnerq inuusuttuunerup ukiuisa ilagilluinnarmassuk. Ullutsinni naggueqatigii inuit angutitaat asasamik annasaqarnermi tununeqarnermut soq taama sanngiitsigippat? Qimaneqarnermilu anniaat soorunalimi ilaasartoq qaangerniarlugu imminorneq “periaatsisut” soq taama atukulaneqartigaa?

Nassuiaatip ilaa uaniissinnaavoq nukappiaqqat mi-kinerminmiilli perosarneqarnermik aqutugalugu siullermik piumasaqaatinik ikkittuinnarnik kingusinerusukkullu sakkortuallaanik amerlavallaanillu piumasaqaateqarfigineqartarnerat⁸. Taamaattumik inuusuttuutillutik piumasaqaatinik ajornartorsiutinillu nutaanik naapitaqaraangamik ajornartorsiutinik aaqqiinarnermi periaatsit atorsinnaasut amerlanerusut nalunaarsorneranni naammattumik inersimassuseqarnerq ajorput. Tarnip pissusiinik ilisimasallit maani najugaqartut⁹ oqaatigaat minnerunngitsumik nukappiaqqanik massakkut perorsaaneq nukappiaqqat pillugit aalajangersimasumik isumaqarnermik takutitsisuusq, taakkulu inuiaqatigiinnit, ilinniartinnit - aamma arnanit inuusuttunit - piumasaqaatit naapikku- maakkatik pillugit pitsaannngitsumik piarsarneqartartut. Taamaattumik inuttut kinaassuseqarnermik perorsimannngitsumik ineriartortitseratarsinnaapput, pisuni ajornartorsiutinik ajorsarnermillu naapitaqarfusuni sanngiitsunngortitsisumik eqqarsa-

riaqqaaranilu iliuuseqartitsisartumik. Suleqatigiissitaliani misilittagaalluarpoq angutit inusuttut iminnortarneri amerlanertigut eqqarsariaqqaarani iliuusaasartunit/eqqarsariaqqaannginnermit aqunneqartartut. Taamaattumik inuusuttut taamatut periaartarnermik aqutsinnaanermik ilinniartinnissaat suliaasaavoq, imminoriataarsinnaaneqannikillisarneqassappat. Aamma matumani angajoqqaat inersimasullu allat qanigisat pingaaruteqarput: Meeqqat/inuusuttut piumasaqarfigisinnaasariaqarpaat pisariaqartitaminnik naammasinninnissartik kinguarateqqullugu. Tamanna tassaavoq eqqarsariaqqaarani iliuutisunik aqutsinermik ilinniartarnerq, taamalu aamma nammineq inuttut kinaassuseqarnermik ineriartortarnerq. Qularnaatsumik ilisimalersinnaanngilarput imminorneq inuusuttorpassuit soq “periaatsit” atulersimaneraat, pakatsinartut kamariartaarnerlu nalliukkaangata. Kisianni ilimagisariaqarparput taakku ilisimarimasarpassuisa tarnikkut anniaatinik ajornartorsiutinillu qaangiinititut imminornissamik “toqqaasimanerannik” massakkut misilittagaasa kamariaataarnermut immaqalu aalakoornermut atatillugu taamatorpiaq qisuariartar- nissaat qaninnerulersissagaat.

Suleqatigiissitaliat ataatsimut isumaqarput qulequtaq meeqqanik perorsaaneq matumani qitiulluinnarpoq. Inuiaqatigii ineriartortarnerata allanngoriartortarneranut peqatigitillugu piumasaqaatit meeqqat naapittagaat, taamalu pisinnaasat meeqqat meeraanermi atorfissaqartitaasa ilaat aamma allanngoriartortarnermut. Meeqqat inuusuttunngornerminni nammineq inuuneqarnermik pilersitsinnaassagunik sakkut pisariaqartitaasa qulakkeerneqarnerissaat angajoqqaat suliffeqarfillu inuiaqatigii pilersissimasaasa ataatsimoorlutik isumagisassaraat. Suleqatigiissitaliat naliliillutik isumaqarput meeqqat pisariaqartitaat pillugit ersitsumik ammasumillu oqallinnissaq ileqquusunillu arlalinnik allannngortitsinissaq massakkut pisariaqartinneqartarpoq. Assersuutigalugu apersortinnerup inersimasutut inuuneqarnermut ikaarsaarnertut isigineqarujuppallaarnera, taamalu ullormit ullormut inuusuttuaqqat sorpassuit pillugit nammineq aalajangiitinneqartarnerat oqallisigisariaqarpoq allannngortinneqartararluni. Kalaallit Nunaat Meeqqat pillugit FN-ip Isumaqtigiissutaanut ilanngussimavoq, taannalu oqarpoq meeqqat 18-inik ukioqalernissamik tungaanut meeraasut, piffissamilu tassani angajoqqaat “inuiaqatigiillu” ilitersuinerat illersuinerallu pisariaqartil- lugu. Suleqatigiissitaliat isumaqarput ilitersuinerup illersuinerullu taassuma imarisaata piumasaqaatit meertatsinnut siunissami piumasaqaataalersussat isigini-

arlugit annertuumik oqallinnermi salliutinneqarnisaat soqutiginnaateqarluinnartuusoq.

Taamaattumik suleqatigiissitaliat kaammaattuu-taannut qulaani taaneqartunut uiggiullugu suliniuterpassuarnik isumaginninnerminik sumiginnaanernut tunngasunik tikkuaasussaapput - suliniutinik, meeqqat inuusuttullu inersimasunut attanneqarsinnaasumik attaveqarnernik qulakkeerisussanik, imminni aalajaatsumik tunngavissaleeqataasinnaasut, inuunnerminni piffissani ajornartorsiorfiusuni naammattumik pitsaasuseqartumik qaangiiniarneranni tunaartarineqarsinnaasunik. Inersimasut taakku pisut amerlanersaanni soorunalimi tassaassapput angajoqqaat, ilinniartitsisut, perorsaasut inersimasullu allat tamarmik ulluinnarni inuunnerminni meeqqanut attuumassuteqartartut. Suleqatigiissitaliat misilittagaat tassaavoq Kalaallit Nunaanni inersimasut ilarpassui taakku namminneq naalliutiminnik imminornissamillu annilaanngateqarnerminnik nammagaqartuusut, meeqqat/inuusuttut imminornissamik eqqarsaataat eqqarsaatigalugit nalornisoortitsisartunik. Taamaattumik angajoqqaanik inersimasunillu allanik meeqqat inuunerinut qanittuiniittunik "ilinniartitsineq" tapersersuinerlu suleqatigiissitaliat siunnersuutaanni qitiusutut ilaassapput.

Taamaattumik ...

... suleqatigiissitaliap isummernera unaavoq imminortarnerit pinaveersaartinneqarnerat pineqartillugu suut tamaasa ilanngullugit eqqarsaatigisariaqarigut. Nunami maani imminortarnermik ajornartorsiu inooqatigiinnikkut assigiinngissutinik oqimaaqatigiinnginnermillu taamalu malugisimaarniutinik inunillu atonerluinermik pissuteqartoq ilisineqarpoq. Kisianni siamasinnerusumik isigalugu isummertarneq nalillillu aamma pineqarput. Tamatuma tungaanit isigalugu erseqqippoq imminortarnermik pinaveersaartitsinermi "allagartarsuit, quppersagaqqat tv-kkullu takutitassiaqqat" kisimik pineqaratik allapparsuit aamma pineqartut. Imminortarnermik pinaveersaartitsinermi isummertarnerit assigiinngitsut inooqatigeraatsillu pillugit oqallinneq - pisariaqarpallu allanngortitsinerit - aamma pisariaqarput. Nikeriarnerit ullormit ullumormut pisinnaanngitsut pineqarput. Imminortarnermik pinaveersaartitsineq tamatuma paarlattuanik inuiaqatigiit susassaqarfigisaattut isigineqartariaqarpoq, kikkut tamarmik peqataaffigisaat - tassa inuiaqatigiinni suliffeqarfiit inuillu tamarmik ataasiakkaarlutik. Suliffeqarfiit inuillu ilaat allanit nu-

imanagerusutut inissisimasariaqarput, taamaakkaluar-torli tamatta nammaqataasariaqarpuq.

Imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuut matumani saqqummiunneqartoq tassavoq suleqatigiissitaliat imminortarnermik siunissaq ungasinnerusooq eqqarsaatigalugu pinaveersaartitsinissamik siunnersuutigaa. Pisunik ingerlaavaartitsineq iluamik sunniuteqassaguni ukiorpassuarni ingerlasussaq pineqartariaqarpoq. Ingerlatsinerit periaatsimi suliniutigineqartussat tassaapput ingerlatsinerit periaatsimi suliarineqartussat, kinguuaariiaat ingerlaneranni aatsaat allanngorajuttartut, tassanilu qanoq pilertortitsigumik angusaqarnissamik naatsorsuutiginninnermi piviusorsiorpalaartuussariaqarpoq. Aammattaaq piumasaqaataasussavoq suliassaqarfik pillugu ilisimasanik pissarsiortuar-nissap eqqumaffigineqarnissaa, ingerlatsineq sapinngisamik pitsaanerpaamik sukumiisunngortinneqarsinnaaqullugu. Suleqatigiissitaliat neriupput saqqummiunneqartut naalakkersuinnikkut pisariaqartumik tulleriinnilersuinermi pisussani pitsaasuseqartumik aallaaviusinnaassasut. Taamatuttaaq kissaatigineqarpoq nalunaarusiaq manna aalajangiisartut suliassaqarfimilu ulluinnarni suliaqartuusut isumassarsiorfissatut siunnessami atorsinnaassagaat.

2.2: Suleqatigiissitaliat kaammaattutaat pillugit itisilerisumik oqaaseqaatit

2.2.1. Imminortarnermik pinaveersaartitsiniarluni sulinerup pingaarnerusutigut aaqqis-sunneqarnissaat pillugu siunnersuutit:

Suleqatigiissitaliap naliliilluni isumaqarpoq imminortarnermik pinaveersaartitsiniarluni sulineq kom-munit Namminersornerullutillu Oqartussat suliffeqarfinik pioreersunik aallaaveqartariaqartoq, tamatumunngali peqatigitillugu imminortarnermik pinaveersaartitsiniarluni sulinermi siunnersortit/ataqatigiis-saarisut immikkut atorfinitsitaasut tapertaliunneqarta-riaqartut. Naak WHO-p imminortarnermik pinaveersaartitsiniarluni sulinermi qitiusumi ataqatigiis-saariviusumik pilersitsisoqassasoq kaammattuutigigaluaraa suleqatigiissitaliap kaammattuutigaa nunami maani tassunga taarsiullugu "Imminortarnermik pinaveersaartitsiniarnermi nuna tamakkerlugu Attaveqatigiiffik" pilersinneqassasoq. Tamanna illuatungaani ataqatigiis-saarinermik pisariaqartitsinerup illuatungaani

najukkani ataasiakkaani inuiaqatigiinnut qanittumi suliniuteqarnissamik pisariaqartitsinerup oqimaaqatigiissaarivineqarnissaanik pisariaqartitsinermik nalililneq tunngavigalugu pivooq.

Suleqatigiissitaliap pingaarnerusutigut aaqjissuussineq imaattut kaammattuutigaa:

Pingaarnerusutigut ataqatigiissaarisooq Nuummi inissinneqassasoq, taassumalu suliassarissallugu iliviusissanut pilersaarusiap/”nuna tamakkerlugu periaatsip” piffissami ukiunik tallimanik sivilissuseqartumi pingaarnerusutigut ataqatigiissaarivineqarnissaata malitseqartitsivineqarnissaatalu qulakkeerneqarnissaat. Ingerlatsisumik atorfirmik piffissami aalajangersimasumik sivilissulerneqartumi PAARISA-mi inissinneqartumik pilersitsisoqarnissaa siunnersuutigineqarpoq, imaluunniit tassunga taarsiullugu PAARISA-p iluani tulleriiaarinermik allanngortitsisoqassasoq, massakkut atorfik 1/3-iusooq ilivitsunngortillugu, *akisussaaffeqarfinnilu allani tulleeriiaarinermi pingaarnerusutigut taassuma taamaaqataani kingulliutinneqalissasut*. Suliaq taanna pillugu immikkuualuttulersugaanerusumik nassuiaat ingerlaavartumik malinnaatinneqassaaq.

Nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut: Suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat - nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisutut - atorfiit nutaat ikinnerpaamik sisamat pilersinneqassasut, kommuninik najukkanilu ataasiakkaani innuttaasunik qanimut suleqateqartusar. Aaqjissuussaaneq eqqarsaatigalugu atorfiit taakku pingaarnerusutigut ataqatigiissaarisup atorfinitsinneqarfiani inissinneqarnissaat naleqqunnerpaatut isigineqarpoq, kisianni erseqqissarneqassaaq taakku sulinerat *allaffissornerussanngitsoq*. Atorfiit taakku inunnik tarnip pissusiinik suliaqartunik taakkuluunniit assigisaannik perorsaannermut, isumaginninnermut imaluunniit peqqinissamat tunngaviusumik ilinniagaqarsimasunik kiisalu inulerinermi annertuumik misilittagalinnik inuttalernerneqarnissaat siunnersuutigineqarpoq. Atorfiit taakku pingaarnerusumik ataqatigiissaarisutut atorfirmut naligitinneqarlutik piffissami aalajangersimasumik sivilissusilimmi atorfittut inuttassarsiuunneqarsinnaapput, kisianni piffissaq ukiunik tallimanik sivilissusilik sinnerlugu pisariaqartitsisoqarnissaa naatsorsuutigisariaqarpoq.

Nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut takorloorneqarput imminornissamik ulorinartorsiorlut katsorsarneqarneranni aamma najukkani ataasiakkaani nunap immikkortuini illoqarfinni nunaqarfinnilu

taakkununga atasuni inunnik nukissalinnik piumasuserlu tunngavigalugu suliniuteqartunik ataqatigiissaariviginninnermi, atuartitsinermi aamma siunnersuinikkut oqilisaassinermi peqataatinneqarnissaat siunnersuutigineqarpoq. Nunap immikkoortui ukuussasut siunnersuutigineqarpoq: Qeqqa-Avannaa, tassalu Maniitsumiit Qaanaamut, Ilulissat aallaavigalugit kiisalu Kujataa-Tunu, tassalu Nuummiit Ittoqqortoormiit ilanngullugit, Nuuk aallaavigalugu. Illoqarfinni taaneqartuni marlunni aallaavinnik inissiinissamik toqqaaneq pingaartumik marlunnik pissuteqarpoq: Illoqarfiit taakku ilaatigut ilinniarfeqarfupput, ilisimasallu pioreersut¹⁰ malillugit meeqqat atuarfiani atuartut ilinniagaqartullu imminortoqarfiingaat siartorujussuusarmata katsorsarneqarnissamik neqeroorutit pisariaqartut arlaqarnerusut amerlasuut katersuuffigissaanni inississallugit pissusissamisoorsornarpoq. Ilaatigut illoqarfiit taakku marluk suliffigissaminut angallannermut qitiupput, tamannalu atorfeqartitaasut atorfirminnut atatillugu pisariaqartumnik angalarnissaat pissutigalugu piumasaqaataavoq.

Ataqatigiissaarisut pingaarnertut suliassat: Oqaatigineqartutut suleqatigiissitaliat siunnersuutigaat ataqatigiissaarisutut katsorsaatutullu atorfiit ataatsimooritat pilersinneqassasut. Tamatumunnga tunngavilersuutit arlaliupput. Ataqatigiissaarisut ataqatigiissaarisutut, atuartitsisutut oqilisaassillutillu siunnersuisutut inissisimanagerat eqqarsaatigalugu suleqatigiissitaliat isummernerat unaavoq imminortarnernik pinaveersaartitsineq aallaavittut naqqaniit qummut ingerlasussasut pissasoq. Tamarmik suliassaqarfimmi tassani akisussaaffeqarput inissisimaffissaqarlutillu. Kisianni “tamarmik” akisussaaffimmik taassuminnga kivitsisinnaassagunik ikiorneqarnissaaq, immersorneqarnissaaq tapersorneqarnissarlu pisariaqartissinnaavaat - minnerunngitsumik nunami maani - inuit amerlaqisut imminorneq eqqarsaatigalugu nammineq timiminni annernartunik qanimut misilittagaqarfigisaanni. Tamanna inuit ataasiakkaat, suliffeqarfiit najukkanilu ataasiakkaani innuttaasut eqqarsaatigalugit atuuppoq. Imminortarnernik pinaveersaartitsinermik suliassap nunarsuatsinni isorartuumi taamaallaat qitiusumit ingerlanneqarnissaa sukkulluunniit kissaatinartuunanilu piviusorsiorlumik takorloorneqarsinnaanngilaq. Sulinerup ilarujussua najukkani ataasiakkaani innuttaasut akornanni, inuit takku najugaqarfigisaanni, ingerlanneqartariaqarpoq. Taamaattumik najukkani ataasiakkaani inunnik nukissalinnik namminerlu piumassuseq tunngavigalugu sulisunik

nukittorsaanerup imminortarnernik pinaveersaartitsinermi ilaatinneqarnera nuna tamakkerlugu qitiulluinnartutut isigineqarpoq.

Siusinnerusukkut annertuumik suliniutaasimasoq “Qanilaassuseq”, ilanngussaq B takuuk, aamma taamaattumik aallaaveqarpoq. Siunertarineqartoq tassaavoq najukkani ataasiakkaani inuit nukissallit nassariinarneqassasut, pikkorissartitsinerlu najukkani ataasiakkaani attaveqatigiiffinnik pilersitsinissamik aamma siunertaqartoq tunngavigalugu inoqatiminnik imminornissamut uloriarnartorsiortunik oqaloqateqartinneqartassasut. Qanilaassusermik suliniuteqarnerup siunniutigisimasaanik tamakkiisumik takussutisqaartitsinngilagut. Qularnaatsorli unaavoq, tassalu najukkani ataasiakkaani suleqatigiikkuutaat pikkorissartinneqarnerminnut uiggiullugu nammineerlutik ingerlalnissaannik siunertaqarneq *anguneqanngitsoorsimasoq*. Suleqatigiikkuutaat taakku amerlanerpaani pikkorissartitsinerup kingornatigit ukiup siullup ingerlanerani avissaartuuttarsimapput, tamatumunngalu pingaarnertut nassuiaataasoq tassaasinaavoq pikkorissartitsinerit malitseqartitsivigineqannginnerat, allatulluunniit sorlalerneqarsimannnginnerat. PAARISA-mi kingusinnerusukkut misiliinerup, najukkani nammineq piunassuseq tunngavigalugu ikiuniaqatigiit ukiup ataatsip ingerlanerani oqarasuaatikku telemediciniluunniit atorlugu qaamammoortumik oqilisaalluni siunnersorneqarnissaannik neqerooruteqarfiusartup, tamatuma paarlattuanik takutippaa ikiuniaqatigiinni taakkunani inuit aalajangersimasut sulinertik ingerlatiinnaraat. Taakku naliliinermini isumaqatigiillutik oqarput avataanit tapersorneqarneq aalajangersimasumik naapeqatigiittarnerminnut suleqatigiiffimmilu sulinerminnik ingerlatsiinnarnerminnut aalajangiisuusumik iluaqutaasimasoq. *Taamaalilluni najukkani ataasiakkaani inuit nukissaqarluartut avataaneersullu suliatigit immikkut ilisimasallit najukkani ataasiakkaani suliniutitut tapersuisinnaasut akornanni qanimut suleqatigiinneq pisariaqartinnarsorinarpoq¹*. Suleqatigiissitaliat isumaqarput suleqatigiinnerup/illuatungeriilluni paarlaateqatigiittarnerup taassuma pisariaqartuunnera erseqqissassallugu pisariaqartuusooq. Atugassarititaasut atuuttut sillimmaattariaqarpagut, tassallu

- najukkani ataasiakkaani amerlasoorpassuarni sulisorineqartut inuit nuttarnerat pissutigalugu paarlagaattuunnerat
- imminortarneq siusinnerusukkut oqaatigineqartutut nunatsinni inuppassuarnik qanimut attui-

sarnermigut ajornartorsiutaasoq. Inuttut misigisimasaq pisut ilaanni nukittoqquutaasinnaagaluar-ni pisuni allani inuup ajornartorsiut taanna eqqarsaatigalugu iliuuseqarniarnerani ajornakus-oortunngortitsisinnaasarpoq. Suleqatigiissitaliat oqaatiginiarpaat imminortarnerup ajornartorsi-utaanera massakut misigissutsinik sakkortuunik imaqartoq, soorlu ersinermik/annilaanganermik ilaatigit iliuuseqariarsinnaajunnaarnermik. Taamaattumik najukkat ataasiakkaat avataanit ikior-neqarnissamik pisariaqartitsinerat annertooujus-suuvoq - tamannalu kommuninik apersuinit-sinit aamma erserpoq, ilanngussaq C takuuk.

Suleqatigiissitaliat siunnersuutigaat nunap immik-koortuini ataqatigiissaarisut angalasarnerit teknologi-imillu nutaaliaasumik (telemedicinimik, oqarasuaam-mik e-mailimillu) atuinnikkut illoqarfinni nunaqar-finnilu nunap immikoortuaniittuni inunnut nukissa-linnut attaveqartarsinnaasasut. Angalanerit taakku siunertaat tassaapput najukkani ataasiakkaani inunnik nukissalinnik atuartsineq, oqilisaalluni siunnersuineq siunnersuinerlu kiisalu inunnik pisariaqartit-sisunik¹² malitseqartitsinerit oqaloqateqarnerit. Taamaattuttaaq tamanna ataqatigiissaarisup najukkani ataasiakkaani sulisut suleqatigalugit innuttaasunik ataatsimiitsinernik ingerlatseqataanissaanut imminul-lu ikiornissaq siunertaralugu ikioqatigiiffinnik pilersitseqataanissaanut periarfissaqalersitsivoq. Suliaq taanna suleqatigiissitaliat pingaaruteqartorujussuurtut isigaat, tassami suleqatigiissitaliat takusinnaasaattut imminortarnermik pinaveersaartitsiniarluni sulinerup ilarujussua isummertarnernik allannortitsiniarner-miimmat. Oqaluuserisassat misikkariffiusut aallartin-niarnerat “sianiippaluttumillu” aperisarnissaq avataa-neersunut ajornannnginnerugajuttarpoq, oqaluuser-isassaq massakorpiaq ersinerujussuarmit/annilaan-ganerujussuarmit unguneqarsimasutullusoq ittoq pil-lugu isummanik oqaatiginninnissaq qununanngin-nerusarluni.

Suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat nunap immik-koortuini ataqatigiissaarisut ajornartorsiortoqaleri-ataarnermi angalatinneqartartutut, imminortoqar-nerani aggersarneqarsinnaasutut *atorneqassannngitsut*. Taakkua sulinerat siunissaq ungasinnerusooq eqqar-saatigalugu sulinertut isigineqarnerussaaq - tassa atu-artitsinissamik pilersaarusiorneq, siunnersuineq oqi-lisaassillunilu siunnersuineq aqutugalugit najukkani ataasiakkaani inuiaqatigiinnut taakku namminneq ilusilersuinertik atorlugu nukissat periarfissallu pigisa-

tik atorlugit najukkaminni imminortarnerit qanoq iliorlutik suliarinissaannik ikiuisartutut. Nunalli im-
mikkoortuini ataqatigiissarisut alianartunik tas-
saanngartumik pisortaqartillugu najukkani ataasi-
akkaani sulisunut oqarasuaatikkuut siunnersuisinnaa-
nerat pitsaalluinnartuuvoq. Taamaalilluni ilinniartit-
sisoq klassimi atuartunik atuaqataat unnuuammat im-
minorsimasumik oqaloqitiginnittussaq pisussaq ajor-
nakusoortoq taamaattoq sioqqullugu nunap immik-
koortuani ataqatigiissarisumit soorunalimi ikiorne-
qarsinnaavoq, tapersorsorneqarsinnaalluni iltersor-
neqarsinnaallunilu.

Katsorsaaneq eqqarsaatigalugu suleqatigiissitaliani
sulisoqatigiikkuutaat tamarmik kaammattuutigaat
inunnut imminornissamik eqqarsaatinit naalliutsin-
neqartunut imminoriaraluarsimasunulluunniit katsor-
saanissamik/oqaloqatigineqartarnikkut katsorsarne-
qarnissamik neqerooruteqarnissamut periarfissanik
ammaassisoqassasoq. Matumani pingaartumik inuit
tarnimikkut napparsimasuunngitsut imaluunniit
atornerluisuunngitsut, taamaattumillu katsorsaani-
ssamik neqeroorutininik pioreersunik atuisinnaanngitsut,
eqqarsaatigaavut. Inuit taakku ilaasa najukkaminni at-
taveqatigiiffiit nukittorsarneqarnerinnaalluunniit
iluautissarfivigisinnaavaat, assersuutigalugu ilinniartit-
sisut, isumaginninnermi siunnersortit, peqqinnis-
saqarfimmi sulisut, palasit il.il. (tak. siusinnerusukku
oqaatigineqartut) eqqumaffiginninnerulernerat, misi-
littagaavorli inuit ilaat suleqatigiikkuuttanit taakku-
nanga neqeroorutigineqarsinnaasunit annertuneru-
sumik imminnut itinerusumik suliarinissaq pisari-
aqartittaraat. Imminornissamut erseqqissumik ulori-
nartorsortut eqqarsaatigalugit immikkut pinaveer-
saartitsinissamik WHO-p kaammattuutai malis-
sagutsigit inuit taakku siunnersorneqarnissamut
katsorsarneqarnissamullu periarfissaqarnissaat qulak-
kiissallugu pisariaqarpoq.

Suleqatigiissitaliat takorloorpaat suleqasoqatigiikku-
utaat allat inunnik ataqatigiissarisartunut innersuus-
sisinnaasariaqartut oqaloqatigiittarneq atorlugi sivi-
kinnerusumik katsorsaaneq eqqarsaatigalugu - tassani
qitiutinneqassaaq inuup imminornissamik eqqarsaate-
qarneranut iliuuseqarneranullu pissutaasut nassaari-
narneqarnerat, iliuuseqarnissamullu periarfissat allat.
Inuit inuusuttut eqqarsaatigalugit ilaqutaasut qanin-
nerpaat pisut ingerlanneranni pisariaqarfiatigut ilaa-
tinnegartarnissaat erseqqippoq. Imminornissamik
eqqarsaateqaraanni nammineq inuttut saaffiginnin-
nissamut aamma periarfissaqartariaqarpoq. Ataqati-
giissarisut illoqarfanni tamani tamatigut najuussin-

naasanngimmata telemedicin siunertamut tassunga
atorneqartariaqarpoq.

Angutit inuusuttorpassuit imminornikkut toqusar-
nerat suliniuteqarnikkut tassuunarpiarq immaq annik-
kitsuinnarmik iliuuseqarfigineqarsinnaasoq suleqa-
tigiissitaliat eqqumaffigaat. Massakku naluarpit inu-
it taakku imminornissartik sioqqullugu tamanna pil-
lugu eqqarsaatiminnik anitsisarsimanersut imaluun-
niit siusinnerusukkuut imminoriartarsimanersut. Ili-
magaarput angutit inuusuttut taakku ilarpassuisa
nammineq misigissutsit pissutsillu atukkatik pillugit
oqaloqatigineqarnissamik neqeroorut iluaqutissarvi-
gisassanngikkaat, tassami nammineq misigissutsit pil-
lugit oqalunneq taakkununga takornartaasorujus-
suummat. Taamaattumik taakku eqqarsaatigalugit
oqaloqatiginninnikkut katsorsaaniissamik neqeroorute-
qarneq neqeroorutininik allanik iliuuseqarnissamut
samminerusunik tapeqartartissallugu pisariaqartussaa-
voq. Taakku kingusinnerusukkuut nassuiarneqaru-
maarput. Nunalli tamat akornanni ilisimatuussut-
sikkut misissuinerit ilisimaneqarmat imminori-
arnerit tamaasa imminoriaqqinnissaq immaqalu im-
minornikkut toqunissaq misiliinnerit tamaasa qanilli-
galuttuinnartartoq, tamatumunngalu peqatigitillugu
ilisimaneqarmat imminoriarnerup kingornatigut pi-
lertortumik oqalotatiginninnikkut siunnersuinikkullu
suliniuteqarnerup imminoriaqqinnissaq annikillissitta-
raa, imminornissamut erseqqissumik ulorinartartor-
siortutut oqaloqatigineqarnertigut sivikinnerusumik
katsorsaaniissamik neqeroorutitip qulakkeerneqarnis-
saanik kaammattuut suleqatigiissitaliat aaljangiusi-
mavaat, tassami inuit taakku akornanni taamatut
katsorsarneqarnissamik soqutiginnittut arlalissuunis-
saat ilimagineqarmat¹³.

Ataqatigiissarisunik sulisussarsiniarneq sulisorine-
qartunillu tigungminniinnarneq. Ataqatigiissarisunik
piukkunnaatilinnik sulisussarsiorneq sulisorineqartu-
nillu tigungminniinnarneq eqqarsaatigalugu suleqa-
tigiissitaliat imaattunik isumaliutersuuteqarput: Ata-
qatigiissarisut suliasaqarfii qulaani allaaserineqartu-
tut isikkoqalissappata suliaq annertoorujussuaq pine-
qartoq erseqqissorinarpoq. Ataqatigiissarisut najukka-
ni ataasiakkaani inuiaqatigiinnut qanimut attaveqa-
tiginninnermik piviusorsortumik pilersitsiartuaarsin-
naassappata, akuttunngitsumik angalasassappata im-
minornissamullu tassanngannaq ulorianartorsior-
toqarnerani oqaloqatiginnittarnissamik neqeroorut
nunap immikkoortukkuutaartumik attatiinnarneqas-
sappat nunap immikkoortuini angisuuni taakkunani
marlunni ataqatigiissarisartunik ikinnerpaamik mar-

lunnik atorfinitsitsisoqartariaqarnera erseqqissorinarpoq. PPR-ip allaffiani imaluunniit Avannaani Immikkoortortaqarfimmi Ilulissaniittumi kiisalu Ulloq Unnarlu Paaqqinniffinnut Allaffeqarfimmi Nuummittumi inissiineq suliamut tunngasunik avatangiiseqarikkut ataatsimoornermillu misigisimanermik nukit-torsaaqataasinnaavoq.

Imminortunik imminornissamullu ulorianartorsiortunik suliaqarneq immi misigissutsitigut nanertuisartorujussuummat nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut oqilisaanneqarlutik siunnersorneqartarnissamik ilinniaqqitsinernilu peqataasarnissamik qulakkeerneqarnissaat pingaaruteqarlunnartutut isigineqarpoq. Pingaarnerusutigut ataqatigiissaarisot tamatuma piareersarneqarneranut akisussaasuvoq, periaatsillu taassuma ilusilersorneqarnera nassaarniarneq pillugu immikkoortumi allaaserineqarpoq. Kaammattuutigineqarpoq pingaarnerusutigut ataqatigiissaarisot nunallu immikkoortuini ataqatigiissaarisut oqarasuaatikkut akuttunngitsumik ataatsimiittassasut, taamaalilluni attaveqaaqatigiinnermi peqataanermik misigisimaneq piviusuutinneqarsinnaaqullugu. Ataqatigiissaarisutut atorfik annertuallaartunngortikkaanni, tamatumunngali peqatigitillugu “kiserliorfinngortikkaanni” qasusoortitsinnaaneq sulisullu taarse-raakkajuttuunissaat uaneralaarsuarmisaaq, tamanna-lu akisoorujussuanngorsinnaavoq, sulinermilu angusakinerunermut pissutaasinnaalluni. Piumasaqaatilli allaaserineqartut qulakkeerneqarpata suleqatigiissitaliat naliliillutik isumaqarput inunnut inuttut suliatigullu piukkunnaatilinnut atorfiit pilerinartut pilersinneqarsinnaasut.

“Imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni nuna tamakkerlugu attaveqaaqatigiiffiup” aaqqissuunneqarneranik qulaani allaaserisaq tunngavigalugu makku itisilerneqassapput:

2.2.2. Anguniakkat ilaat:

- imminornissamik ulorianartorsiortut nassaarineqarnissaat qulakkiissallugu
- imminornissamut ulorianartorsiortut eqqarsaatigalugit sulisoqatigiikkuutaani pikkoriffigalugit pisinnaasat annertusarneqarnissaat

Anguniakkat ilaat marluk taakku ataatsimoortillugit allaaserineqarput, tassami taakku suleqatigiissitaliat naliliinerat malillugu avissaartinneqarsinnaanatik imminut ataqatigiimmata. Imminornissamut ulorianartorsiortunik nassaarniarneq siullertut tassaavoq

inuit imminornissamik siunertaqarlutik pilersaaruteqartut nassaarineqarnissaat/paasineqarnissaat, imminorsinnaanerullu naliliiffigineqarnissaa. Inuit imminornissamik siunertaqarlutik pilersaaruteqartut tassaapput inuit imminornissamik eqqarsaateqartut imaluunniit imminoriaraluarsimasut¹⁴.

Tassunga atatillugu suliaqaaqatigiikkuutaat assigiinngitsut sunniuteqarput, tassami taakku suliatik aqputigalugit inunnut attaveqartartuummata, taamaalu ilisarnaatinik malussarnissamut aamma periarfissaqarlutik, tamanna pillugu ilisimasagarunik. Taamaattumik imminornissamut ulorianartorsiortunik pitsaaneruummik paasiniaaneq ilaatigut sulisoqatigiikkuutaat susassaartut imminornissamut ulorianartorsiortut ilisarnaataannik malussarniarnermut takusatillu tunngavigalugit iliuuseqarnissamut pikkorissarneqarnerisigut ingerlanneqassaaq. Sulisoqatigiikkuutaat matumani eqqarsaatigineqartut ilaatigut tassaapput ilinniartitsisut, ilinniartitsisut siunnersortit, peqqinnissaqarfimmi sulisut, palasit, isumaginninnermi siunnersortit, inuusuttunik paaqqinniffinni perorsaasut, atuartut angerlarsimaffiini ilinniartullu najugaqarfiini sulisut, avatangiisinut orniguttarlutik sulisut, peqatigiiffilerisut il.il. Suleqatigiissitaliap tamanna qulakkeerniarlugu makku kaammattuutigai:

Kaammattuutit:

Kaammattuutit makku pinaveersaartitsinermi siullertut tulliuuttutullu iliuuseqarnissanut sammitinneqarput, WHO-p allaaserisimasaatut:

1. Kaammattuutigineqarpoq imminortarnermik pinaveersaartitsinerup ilinniartitsissutigineqarnerata nunami maani ilinniartitsinerni tamatumunnga attuumassuteqartuni ilaatinneqarnissaa inatsisiliornikkut qulakkeerniarlugu suliniutigineqasasooq. Matumani eqqarsaatigineqartut tassapput peqqinnissakkut, isumaginninnikkut perorsaanikkullu ilinniartitsinerit, kiisalu politiinngorniat ilinniartitsinerit palasinngorniallu ilinniartitsinerit. Ilinniartitsinerit taakkunani ilinniagaqartut imminortarneq, ulorianartorsiortunik naliliinermit imminornissamillu ulorianartorsiortut eqqarsaatigalugit inisissimanertik pillugu ilisimasassanik tuniorarneqassapput. Ilinniagaqartut ilinniartitaanermi atatillugu imminortarneq eqqarsaatigalugu unammisassallu ajornartorsiummik taassuminnga suliaqarnermut attuumassuteqartut pillugit namminneq isummertarnerminnik qulaajaanis-

saminnut periarfissinneqartariaqarput. Ilinniarfinni ataasiakkaani ilinniartitsinerup ingerlanneqarnerata piareersarneqarnerani qitiusumik ataqatigiissaarisup peqataatinneqarsinnaanera periarfissaqartinniarnearpoq.

2. Kaammattuutigineqarpoq kommunini tamani pisariaqartitsiviusutut naliliiffigineqartuni inuit nukissaqarluartut qitiusumik inissisimasut pikkorissarneqassasut, imminornissamut ulorinarteqarneranik ilisarnaatit maluginiarneqarsinnaanerat iliuuseqarfigineqarsinnaanerallu siunertaralugu. Taamatuttaaq inuit siuliani taaneqartut taakkuusut imminortarnernut namminneq isummertarnerminnik qulaajaanissamut periarfissinneqassasut anguniarneqarpoq, imminornissamut ulorianartorsiortunik suliarinninnermi uummaarissumik peqataasinnaanissamut tunngaviisa anner-tusarneqarnissaat siunertaralugu. Pikkorissartitsineq nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut kommunini ataasiakkaani ingerlaavartumik pikkorissartitsisarnerisigut pissasoq siunnersuutigineqarpoq.

Atuarsinnaassuseqarnermik pitsanngorsaaneq Inerisaaviup ataani ingerlanneqartoq suleqatigiissitaliat isumassarsiffigisimavaat. Tassani ilinniartitsisut pingasut immikkut tunngavissaqarluartut atuarnermut siunnersortitut sukumiisumik pikkorissartinneqarsimapput, Oslomi ilisimatusarfik suleqatigalugu. Tamatumunnga uiggiullugu atuarnermut siunnersortit taakku pikkorissartitsiner-ni atortussanik immikkut ittunik nunami maani atugassanik ineriartortitsisimapput. Tamatuma kingornatigut kommunini tamani ilinniartitsisut susassaartut pikkorissartinneqarsimapput. Inun-nik pingaaruteqartunik maani najugaqartunik suliassaqarfimmi tassani nunat tamat akornanni immikkut ilisimasalinni nuimasuni pikkorissartitsineq, taakkullu suleqatigalugit najukkani ataasiakkaani pikkorissartitsiner-ni atortussanik suliaqartitseriarluni najukkani ataasiakkaani inuiaqatigiinni pikkorissartitsineq pitsaasorujussuuartut isigineqarpoq¹⁵. Taamatuttaaq najukkani ataasiakkaani ilinniartitsisunut pingaaruteqartussatut isigineqarpoq taakku ilisimassagaat kingusinnerusukkut nangissutaasumik pikkorissarneqaaqqissagamik, atuarnermullu siunnersortinut oqarasuaatikkut ingerlaavartumik isumasiuinissamut periarfissaqaramik. Atuarnermik ilinniartitsisut taakku Oslomi ilinniartitsisunit siunnersorneqarnissaminnut aamma periarfissaqarput.

Suleqatigiissitaliat tamatuma pissuseqataanik kaammattuutigaaq nunap immikkoortuini ataqatigiissarisut imminortarnernik pinaveersaartitsinerup katsorsaanerullu iluanni avataanit immikkut ilisimasalinnit ingerlaavartumik ilinniaqqitsinneqartarlutillu siunnersorneqartassasut. Tamatumani anguniagaasut arlaliupput: Ilaatigut avataanit siunnersorneqarneq ilinniaqqitsinneqarnerlu pisariaqartuupput nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut sulinertik eqqarsaatigalugu nammineq inuttut suliamikkullu ineriartortuar-nissaasa qulakkeerneqarnissaat eqqarsaatigalugu, matumanilu qulakkeerlugu najukkani ataasiakkaani inuiaqatigiinni immikkut pisariaqartitanik tusaaniarnissamik suliarinnissamillu ingerlatsiinnarsinnaassagunik eqaassusermik pisariaqartumik peqarnissaat. Inunnilli immikkut ilisimasalinnik suliamut atatillugu suleqateqarneq aamma pisariaqartuuvoq, pikkorissartitsiner-ni najoqqutassat atorsinnaasut suliarineqarnerat qulakkeerneqassappat, najukkani ataasiakkaani pisariaqartit at-sigiinngisitaartuunerat eqqarsaatigalugu kommunini ataasiakkaani inunnit pingaaruteqartunit atorneqarsinnaasunik.

Kommunini ataasiakkaani pikkorissartitsiner-nut atatillugu suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat suliniuteqarner-nut taakkununnga aningaasartuutit nammatassat Namminersosrnerullutik Oqartussat kommunillu akornanni avinneqassasut, taamaalillutik nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut akissarsiaat, angalanernut najugaqarnernullu aningaasartuutaat qitiusumit matuneqarlutik, najukkanillu ataasiakkaanit peqataasut, matumani nunaqarfinnit peqataasut ilanngullugit eqqarsaatigalugit, ilinniartitsiner-ni pilersaaruserneqartuni peqataanissaminnut periarfissaqarnissaat kommunit isumagissallugit. Taamatuttaaq kaammattuutigineqarpoq pikkorissartitsiner-ni atugassat kommuninit atugassanngortinneqartassasut.

Nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut ilinniaqqitsinneqartarnerannik pilersaaruserneq pingaarnerusutigut ataqatigiissaarisup siullerpaatut suliassaasa ilagissavaat.

3. Napparsimmavinni tamani napparsimasut imminornissamullu ulorianartorsiortut qanoq pineqartarnissaat pillugu tunaartarisassat napparsimmavinni ataasiakkaani atugassat suliarineqassasut kaammattuutigineqarpoq. Imminornissamut ulorianartorsiortunik nassaarniarnermut ilagitillugu

suleqatigiissitalianit kaammattuutigineqarpoq imminornissamut ulorianartorsiortut peqqinnis-saqarfimmi qanoq passunneqartarnissaat pillugu tunaartarisassat napparsimmavinni ataasiakkaani atugassatut suliarineqarnerat qulakkeerneqas-sasoq. Suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat inuit peqqinnissaqarfimmut attaveqarfiginninnermin-nut atatillugu imminornissamik isumaliuter-suuteqarnermik oqaatiginnittut allatulluunniit iliorlutik saqqummiussisut nakorsamit inummil-luunniit tamaaliornissamut pisinnaatitaasumit naliliiffiqineqartarnissaat minnerpaaffittut qulak-keerneqassasoq. Naliliinermi tassani inuup pine-qartup isumaginninnikkut namminerlu inuttut ajornartorsiutigisinnaasaannik naliliineq, imigas-samik malugisimaarniutinilluunniit allanik ator-nerluisuusinnaanerup qulaajarneqarnera, tarnik-kullu nappaateqarsinnaanermik nalileeqaarneq ilaatinneqartassasut. Peqqinnissaqarfimmi sulisut tamatuma kingornatigut immikkut ittumik pi-sussaaffeqalertassapput kaammattuutigineqartu-tut katsorsaaneermik allatulluunniit suliniuteqar-nermik aallartisaanerup qulakkeerneqarnissaanut - amerlanertigut oqartussaasut assigiinngitsut su-leqatigiiffiata akuliutsinneqarneratigut. Inuit 18-it inorlugit ukiullit pineqartillugit angajoqqaat isumaginninnermilu oqartussaasut tamatigut pe-qataatinneqartariaqarput. Inuit imminoriarnerup kingornatigut napparsimmavimmut unitsinne-qartut pisariaqarneratut malitseqartitsivigineqar-nissaat qulakkeerneqareersimatinnagu angerlar-tinneqarnissaat pinaveersaartariaqarpoq. Immi-nornissamik eqqarsaatinik imminoriarnernillu napparsimmavinni nakorsiartarfinnilu passussi-neq pillugu tunaartarisassat suliarineqarnerat Paarisa amma Peqqinnissaqarfimmi Aqutsiso-qarfimmit isumagineqarsinnaavoq.

4. Peqqinnissaqarfimmi sulisunut tikisitanut paasis-sutissatut atortussanik suliarinninneq. Peqqinnis-saqarfimmi sulisut ilarparujussuisa piffissami sivi-kitsuinnarmi atorfeqartuusarnerat Kalaallilu Nu-naat maanilu imminortarnerup ajornartorsiu-taanera pillugu killilimmik ilisimasaqartuusarne-rat pissutigalugu quppersakkamik paasisutissa-nik imalimmik suliarinnittoqarnissaa kaammatt-uutigineqarpoq. Quppersakkakkut tassuuna su-lisut ajornartorsiut taanna pillugu pissusiviusunik ikiorsiiniutaasinnaasunillu innersuussinissamut pisariitsumik paasisutinneqarnissaat qulakkeer-neqassaaq.

2.2.3. Anguniakkat ilaat:

- imminornissamut ulorianartorsiortut siunner-sorneqarnissaannut katsorsarneqarnissaannullu periarfissat qulakkiissallugit, matumani pingaar-tumik angutit inuusuttuaqqat kisitsisitigut naat-sorsuutit malillugit imminorfiunerpaasut ilan-ngullugit eqqarsaatigalugit

Kaammattuutit:

Kaammattuutit makku pinaveersaartitsinermi siuller-tut tulliuuttutullu iliuuseqarnissanut sammitinneqar-put, WHO-p allaaserisimasaatut:

1. Ataqatigiissaarisartuni oqaloqatigineqartarnikkut sivikinnerusumik katsorsarneqarnissamik neqe-roorut. Imminortarnerup pinaveersaartinneqar-nerani nuna tamakkerlugu attaveqatigiinnerup pingaarnerusutigut ataqatigiissaarivigineqarnera aamma nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut inissisimanerat pillugit immikkoortumi allaaseri-neqartutut suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat inuit imminoriarsimasut imminornissamilluun-niit eqqarsaateqartut nunap immikkoortuini ata-qatigiissaarisunik oqaloqateqarnissamut periarfis-saqassasut. Tamanna illoqarfimmi nunap immik-koortuini ataqatigiissaarisut najugaqarfigisaanni soorunalimi ajornanninnerpaajuvoq, kisianni oqarasuaatikkut oqaloqatiginnittarneq telemedi-cinilu siunertami ilaasariaqarput. Taamaattorli aamma kommuneqarpoq imminornissamut ulo-rianartorsiortunik sivikinnerusumik oqaloqate-qarnernik ingerlatsisinnaasunik sulisoqartunik, taakkulumi aamma atorluarneqartariaqarput, tassami toqqaannartumik attaveqarneq tamatigut piumaneqarnerusarmat. Oqartussaasut taakku nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisunut atta-veqartarnissaat pissusissamisoorpoq, suliatigut il-luatungereeqatigiinnissaq ataqatigiissaarinissarl-u siunertaralugit.

Inuppasuit nunami tamarmi oqaloqatiginnin-nikkuunerusoq ikiorneqarnissamik neqeroorfigi-neqarnissaq pisariaqartikkaat suleqatigiissitaliat isumaqarmata nunap immikkoortuini ataqatigiis-saarisut neqeroorutissaasa erseqqissumik allaaseri-neqarnissaat suli suliassaavoq. Imminornissamik eqqarsaatit imminoriartutullu pissusilersorneq ajornartorsiutinut allanut ataneqarluni saqqum-merajuttarpoq, ajornartorsiutillumi taakku sivi-

kinnerusumik katsorsaanerup ingerlanerani sorunalimi eqqaaneqartariaqarput, immaqaa inaarutaasumik aaqqiissuteqarfigingikkaluarlugit. Nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut matumani oqartussaasuni allani suliarinninnissamut innersuussisinnaapput, kisianni atornerluinermik katsorsaaneq pineqanngippat taamatut neqeroruteqarnissamut periarfissaqarajunnginnera suleqatigiissitaliat eqqumaffigaat. Tamatumunnga peqatigitillugu imminoriarnerup kingornatigut imaluunniit imminornissamik ilungersunartumik eqqarsaateqartoqartillugu oqaloqatiginninnikkut katsorsaanerup/siunnersuinerup pinaveersaartitsisumik sunniuteqartarneranik nunani allani misilittakkat aalajangiusimasariaqarpagut, tassami taamatut suliniuteqarnerup imminori-aqqissinnaaneq imaluunniit eqqarsaatit tunngavigalugit iliuuseqarsinnaaneq annertuumik annikillisittarunarmagu.

2. Najukkani ataasiakkaani imminut ikiulernissaq siunertaralugu ikioqatigiiffinnik attaveqatigiiffinnillu pilersitsinermi nunap immikkoortuini ataqatigiissarisunit tapersorsorneqarneq. Qulaani taaneqartunut uiggiullugu suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut najukkani ataasiakkaani inuiaqatigiinni attaveqatigiiffinnik imminullu ikiulernissaq siunertaralugu ikioqatigiiffinnik pilersitsinerni tapersorsueqataasassasut. Innuttaasut taama siamasitsigisumik nunassissimatillugit katsorsaa-sunik ilinniagaqarsimasunik nappaatinik tamanik katsorsaasussanik neqeroruteqarnerit qulakkeernissaat piviusorsortuunngilaq. Tamatumunnga peqatigitillugu suleqatigiissitaliat aamma isumaqarput imminortarnernik pinaveersaartitsiniarluni suliniutip ilarujussua nukinnik najukkani ataasiakkaani inuiaqatigiinni pigineqareersunik tunngaveqartariaqartoq. Taamaattumik najukkani ataasiakkaani attaveqatigiiffinnik pilersitsinermut aamma imminut ikiulernissaq siunertaralugu ikioqatigiiffinnik pilersitsinermut ikiuineq nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisartut qituumik suliassaasa ilagisariaqarpaat. Nunap immikkoortuini ataqatigiissaarisut inissisimanerat pillugu immikkoortumi allaaserineqartutut tamanna siunnersuineq, oqilisaassilluni siunnersuineq atuartitsinerlu aqputigalugu pisinnaavoq¹⁶.

3. Oqarasuaatikku siunnersuisarfimmik unnuakku ammasartumik pilersitsineq. Imminornissa-

mut ulorianartorsiortunut siunnersuinissamik neqeroruteqarneq eqqarsaatigalugu oqarasuaatikku siunnersuinermik pilersitsineq qanittutut isigineqarpoq. Taamaattumik pisariaqartitsineq nammineq piumassuseq tunngavigalugu oqarasuaatikku siunnersuisarfimmik pioreersumut "Kisimiinngilatit"-mut saaffiginnissutit amerlassusisigut takuneqarsinnaavoq, taassumami oqaatigimmagu ukiumut 500-t missaannit sianerfigineqartarlutik, politiillu oqarsimallutik inunnik unnuakku sianerlutik imminornissamik eqqarsaateqarlutik ilungersuuteqartunik oqaloqatiginninermut piffissangaatsiaq atortarlugu¹⁷. Nammineq piumassuseq tunngavigalugu ikiuunnissamik neqerorut pioreersoq - suleqatigiissitaliat anner-toorujussuarmik nersortarialimmillu sulisutut isigisaat - kisiat tunngaviginiannikkaanni imminornissamik ulorianartorsiortunut oqarasuaatikku siunnersuisarfimmik unnuakku ammasartumik pilersitsinissamut periarfissat misissorneqartariaqarput. Nammineq piumassuseq tunngavigalugu oqarasuaatikku siunnersuisarfiit pioreersut sulinerat ingerlareersoq akiliuffigissallugu suleqatigiissitaliat pisinnaatitaasutut imminut isiginngillat, siunnersuinerulli ingerlanneqartup oqarasuaatikku siunnersuineq nuna tamakkerlugu attaveqatigiiffimmik ilanngunneqassapat pitsaassuseqartitsinerup qulakkeerneqarnissaata pisariaqarnera oqaatigiumallugu. Taamaattumik suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat pingaarnersutigit ataqatigiissaarisooq oqarasuaatikku siunnersuisarfimmik taamaattumik pilersitsiniarluni suliniuteqassasoq. Ataqatigiinneqarnermi tamatumani nammineq piumassuseq tunngavigalugu siunnersuinerinnarmik ingerlataqarnerup nangaanartoqarneranik oqarnertik suleqatigiissitaliat arlalinnik tunngaveqartippaat: Ilaatigut siunnersuinerup ingerlanneqartup pitsaassuseqartinneqarneranik qulakkeerinermik apeqqut tassani ilaavoq. Suleqatigiissitaliat erseqqissumik isumaqarput nammineq inuttut misilittagaqarneq iluaqutaasinnaasoq, tamaattuaannaranili, taamatuttaarlu immiini naammattutut isigineqarani. Taamatuttaaq suleqatigiissitaliat qularisinnaavaat nammineq piumassuseq tunngavigalugu sulisunik naleqquttunik naammattumik amerlassusilinnik ilumut pissarsisoqarsinnaanersoq taakkulu tigummiinnarneqarsinnaanersut, tassami suliap ilungersunaartuunera pissutigalugu pigaartuuffiit ullup unnuallu ingerlanerani piffissani nikinga-

sunni inissimanissaat piumasaqaataammat 18. Taamaatut siunnersuinnermik siusinnerusukkut misiliineq tamannarpiaq pissutigalugu unitsinneqartariaqarsimavoq. Taamaattumik imminortarnermik pinaveersaartitsiniarnerup ataani nuna tamakkerlugu attaveqatigiiffiup ataani nammineq piumassuseq tunngavigalugu sulisuinnaat atorlugit oqarasuaatikkut siunnersuisarfimmik pilersitsisoqassappat ataqatigiissaarinikkut, sulisussarsiniarnikkut, ilinniartitsinikkut oqilisaassillunilu siunnersuinikkut sulineq nukinnik atuiffiusorujussuaq ingerlanneqassasoq naatsorsuutigisariaqarpoq. Suliassaq taanna massakkut pingaarnerusutigut ataqatigiissaarisup suliassaminut allanut peqatigitillugu suliarisinnaasaatut isigineqartunit annertunerunissaa naatsorsuutigineqarpoq. Taamaattumik suleqatigiissitaliat kaammattuitiginiarpaat pingaarnerusutigut ataqatigiissaarisup siullermik oqarasuaatikkut siunnersuisarfimmik unnuakkut ammasartumik ingerlataareersunut sulisoqartunut - assersuutigalugu DIN-mut ataneqartillugu - ataqatigiinneqartumik pilersitsinissamat periarfissat misissussagai.

4. Internettimi nittartagaq. Suleqatigiissitaliat kaammattuitigaat internettimi nittartagaq kalaallit qallunaatullu oqaasertalersugaq suliarineqassasoq, imminornermut atatillgu tusatsiakkatigut paasisutissanik pissusiviusutigullu paasisutissanik aamma siunnersuineq saaffiginninnissamullu periarfissat pillugit paasisutissanik imaqarnermi saniatigut isummertarnermik erseqqissumik uuminnga saqqummersitsisumik, tassalu imminorneq tassaangitsoq ajornartorsiutinut naapittarumaakkanut aaqqiissutissaq. Nittartagaq taanna Inuusuttut Akisunnerata inuusuttunut nittartagaanut Peqqinnissaqarfiullu nittartagaanut "Sundhedsportalen"-imut pioreersunut atanilerneqarsinnaavoq. Nittartakkap piareersarneqarnera pingaarnerusutigut ataqatigiissaarisumit suliarineqarsinnaavoq, teknikkikkullu pilersinneqarnera sinaakkutassat pioreersut iluanni pisinnaalluni.

5. Ulorianartorsiortutut ilisimaneqareersut eqqarsaatigalugit katsorsaaneq. Imminornerit tamarmik immikkut allanik asseqangitsumik oqaluttuasartaqartarput. Tamatumunnga peqatigitillugu nunat tamat akornani ilisimatusarnikkut misissuinerit takutippaat inuiatigiit immikkoortukuutaat aalajangersimasut allanut sanilliullutik imminortartaqarnerusartut imminoriartartaqarnerusarlutillu. Taamaattumik "ulorinanartorsior-

tut" pinaveersaartitsinermik suliniuteqarnermi immikkut eqqumaffigineqartariartut tamatumunnga atatillugu pineqarput. Taamaattorli ulorinartorsiortunut taakkununga ilaaneq inuit ataasiakkaat imminoriartutut iliuuseqartutut isigineqarnerat nassatarissagaa pisariaqanngitsoq erseqqissassallugu pingaartuusinnaavoq.

Ataatsimoortukkuutaat ilisimatusarnikkut misissuineri paasisat malillugit imminorsinnaanermut qaninnerunerminnik ilisarnaateqartut ukuupput: Tarnikkut napparsimasut, imigassamik malugisimaarniutiunillu allanik atornerluisut siusinnerusukkut imminoriarsimasut, toqukkut qimataasut allalu imminornermik imminoriarnermillu eqqugaasut, inuit isumagineqarnermikkut sumiginnagaallutik atornerlugaallutillu alliantorsimasut, parnaarussivinni parnaarussat ukioqatigiikkuutaallu aalajangersimasut - nunami maani inuusuttuaqqat.

Suleqatigiissitaliat naliliillutik isumaqarput ataatsimoortukkuutaat annertuut taakku eqqarsaatigalugit katsorsaaneq sakkortusisamik suliniuteqarner nuna tamakkerlugu periaasissatut siunnersuutip immi manna tikillugu imarisinnaasaa avataanniitsoq, makkuninngalu oqaaseqateqarusullutik:

A: Tarnikkut napparsimasut: Tarnikkut napparsimasunik katsorsaaneq eqqarsaatigalugu sulineq massakkut ingerlanneqareersooq inuusuttunut tarnikkut napparsimasunut tunngasunik nukittorsaanissamik siunertaqartoq suleqatigiissitaliat taperseruinnarsinnaavaat. Ilisimatusarnikkut misissuinerit takutippaat imminorneq imminoriarnerlu napparsimasut nikallungarujusuartartut kinaassuseqarnermikkullu akornuteqartut akornanni atuutikulanerpaasoq¹⁹. Napparsimasut taaneqartut kingulliit DIN-imi A1-imut innersuunneqartartut paasineqarsimavoq, tamatumalu nassatarisimallugu taakku katsorsarneqarnissamik pisariaqartitsinerat pitsaanerumik matussutissaqartikkumallugu misissuinermik aallatitsisoqarsimanera. Suleqatigiissitaliat naliliillutik isumaqarput inuusuttunik tarnikkut napparsimasunik katsorsaaneqartumut tunngasut nukittorsarneqarnerat imminortarneq eqqarsaatigalugu pinaveersaartitsinikkut pitsaasumik sunniuteqassasoq naatsorsuutigineqartariaqartoq, kaammattuitigiinnarsinnaallugulu suliassaqarfik taanna tulleriarnermi salliutinneqassasoq.

B. Imigassamik malugisimaarniutinnilu allanik atornerluisut: Minnerunngitsumik imigassamik hashimil-lu atornerluineq nunami maani imminortarnerit imminoriartarnerillu eqqarsaatigalugit qitiusumik sunniuteqartoq ilimagissallugu tunngavissaqarpoq. Naak migassamik atuneq ukiut arlallit ingerlaneranni annikilliar torsimagaluartoq suli ataatsimoortukkuutaanik inoqarpoq imigisamik atornerluisorujussuarnik, aserorterutaqisumillu imeriaaseqartunik. Hash-ip atornerlugaanerata annertussusianik taamatut sukumiitigisumik ilisimasaqanngilagut, kisianni Qaqiffimmit, politiinit oqartussaasunillu allanit nalunaarutaasut malugisimaarniummik taassuminnga atornerluinerup annertusiartornissaanik ernummateqarnissamat pisutissaqalersitsipput.

Sivisuumik atornerluineq immini ulorianartuuginanngilaq, aammali imminorniarluni iliuuserineqartorpassuit aamma ikiaroornermi pisarput, massakkulli ilisimannngilarput taamaaliornerni taakkunani sivisuumik atornerluisoqareertarsimanersoq²⁰. Imigassap imminortarnermik ajornartorsiuteqarnermi meerarpassuit isumagineqarnikkut annertuumik sumiginnarneqartarnerisigut qitiusumik toqqaannanngikkaluamillu inissisimanissaa naatsorsuutigisariaqarpoq.

Taamaattumik atornerluisunik katsorsaansamik neqeroorutinin eriartortitsuarneq piorsaajuarnerlu imminortarnerit imminoriartarnerillu ikilisinneqarnerinut qularutissaanngitsumik sunniuteqarnissaa ilimagineqarpoq. Imerajuttunik Qaqiffimmi massakkut katsorsaanerup inunnut Minnisotami periaaseq malillugu katsorsarneqarnissaminut naleqqutinngitsunut periaatsit allat malillugit katsorsaanermik tapertaqartinneqarnissaa suleqatigiissitaliat kissaatiginartuutippaat. Taamatuttaaq “inuusuttunut atornerluisunut nutaanut” immikkut neqeroorutit ineriartortinneqarnissaanik pisariaqartitsineq sakkortuumik erseqqisarneqarsimavoq. “Inuusuttut atornerluisut nutaat” taaneqarneranni meeqqat inuusuttuaqqallu siusissorujussuakkut atornerluisunngorsimasut eqqarsaatigineqarput - amerlanertigut naamaarniarnermik, hashimik imigassamillu. Taakku qassiunerat massakkut ilisimaneqanngilaq, kisianni isumaginninnermi sulisut, politiit ilinniagaqartunillu ilitersuisut suleqatigiissitalianit oqaloqatigineqarsimasut oqaatigaat taaku amerliartortut. Aammattaaq suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat Qaqiffimmi uteqqiattumik ingerlanneqartarunut, tassalu “Meeqqat aamma inuupput”-mik aamma “Teen-Age-Power”-imik²¹ ingerlanneqartunut aningaasanik amerlanerusunik immikkoortitsisoqassa-soq.

C. Ilaqutariinnik katsorsaanernik amerlanerusunik pitsaannerusunillu pisariaqartitsineq - matumani meeqqanik kinguaassiuutitigut atornerlunneqarsimasunik taakkulu ilaqutaannik katsorsaanerit ilanngullugit eqqarsaatigalugit. Isumaginninnermut tunngasut tamarmik ataatsimut pitsanngorsaavigineqarnissaat pil-lugu kaammattuuteqarnissaq iliuusissanut pilersaarsiap matuma avataaniippoq - tamanna pingaarutilerujussuurtut isigineqaraluarpalluunniit. Taamaattorli kaammattuutigineqarpoq Namminersornerullutik Oqartussat kommunillu meeqqanut ilaqutariinnullu tamatuminnga pisariaqartitsisunut siunnersuinermik katsorsaanermillu pitsaannerusumik neqerooruteqalerniarlutik suliniuteqartuarlutillu suleqatigiittuassasut, matumani meeqqat pisariaqartinneqarfiani angerlarsimaffiup avataanut naleqquttumik inissinneqarfissaanik qulakkeerinninneq ilanngullugu eqqaarsaatigalugu. Suleqatigiissitaliat naliliinerat unaavoq nunap oqaluttuarisaanerani killiffik imaattoq angusimagipput, tassalu inuppassuit alliarternermi atukkamik inuuniarnerminnilu atugassarititaasut nassatarisaanik alianartumik nalaataqartarsimasut. Suleqatigiissitaliat naliliipput tarnikkut nappaatinik isumaginninnikkullu katsorsaaneq tassaasoq inunnut annertuumik ajornartorsiuteqartunut suliniutit pisariaqartut ilagisaat ataaseq, inuimmi taakku katsorsarneqanngikkun-ik piffissap ingerlanerani imminorniarnermik iliuuseqalersinnaammata²². Suleqatigiissitaliat naliliipput inunnut taakkununga katsorsaansamik massakkut neqeroorutit naammannngitsut, taamaattumillu isumaginninnermut tunngasut tamarmik tulleriiaarnermi ataatsimut salliutinneqartarnissaat siunnersuutigineqarluni.

Angutit inuusuttut: Immikkut ulorianartorsiortut katsorsarneqarnissaanik siunnersuummut atatillugu suleqatigiissitaliat “angutit inuusuttut” pillugit isumaliutersuuteqangaatsiarsimapput. Suleqatigiissitaliat nalileeqqaarnerat unaavoq taakkuninnga katsorsaaneq, imminortarnermik pinaveersaartitsineq pineqartil-lugu, ileqquusutut oqaloqatiginnittarnermit siunnersuisarnermillu allaanerulluinnartumik ingerlanneqartariaqartoq. Tamatumunnga pissutaasut arlaqarput: Naluarput inuusuttut imminorneri takusartakavut qassit siumut ilimanaateqanngitsumik tassanngaannaq pisarnersut, kamaammernikkulli malugisimaarniutinillu atuisimasinnaanikkut pisarsimanersut. Angutit inuusuttut eqqarsaatigalugit imminortarnerup pissutaanik ilisimatusarnikkut misissuinermik tunngaveqartunik ilisimasaqarnerulernissatta tungaa-

nut ammaffigisariaqarparput immaqa angutit inuusuttorpassuit toqumik kinguneqartumik iliuuseqarnerat tassaanngitsoq piffissami sivirusunerusumi imminornissamik imminoriarnissamillu eqqarsaateqarsimaneq, tassaasorli kamaammernermi pakatsinermilu eqqarsariaqqaarani iliuuseqarsimaneq. Tamanna oqaloqatigineqarnissamik neqerooruteqarnikkut siullertut pinaveersaartinneqarsinnaanngilaq. Oqaloqatiginninnermut taarsiullugu tunngaviusumik isummertarnernik erseqqissumik suliaqarneq inuusuttullu pakatsinernik aporfissaqartarnernillu qaangiiniarsinnaassuseqarnerannik sammisaqarneq ingerlattariaqarpagut. Taamaattumik suliaqarfiit meeqqatsinnik qanoq perorsaasarnitsinnut inuiaqatigiinnillu taakkununga piumasaaqatigisartakkatsinnut naatsorsuutigisartakkatsinnillu tunngassuteqartut pulaffigaagut.

Pisuni tamani angutitut inuusuttunut imminornissamik ulorianartorsiortunut oqaloqatigineqarnissamik siunnersorneqarnissamillu neqerooruteqarnerup "katsorsaannissamik neqeroorutituaannginnissaanik" suleqatigiissitaliat naliliinerannut pissutassut ilaat tassaavoq ilimagigatsigu nammeneq misigissutsit pissutsillu atukkat pillugit oqalunneq taakku ilarpassuinit ima takornartaatigisoq, allaat tamatuminnga neqeroorfigineqarneq (aasit) piumasaaqatitut naammassineqarsinnaanngitsutut misigineqarsinnaalluni.

Taamaattumik suleqatigiissitaliat naliliipput angutitut inuusuttunut ataatsimut "katsorsaannikkut" suliniuteqarneq tarnikkut nappaateqartunik katsorsaariaatsinit nalunngisatsinnit allaanerulluinnartariaqartoq. Inunnik ataasiakkaaraluni oqaloqatiginninneq pinerunagu matumani oqartussaasut assigiinngitsut suliniuteqarnissaat suliniutinillu isumaginninnikkut perorsaanermut iliuuseqarnissamullu sammittinneqartunik aqqissuussinernik ingerlatsisoqarnissaa siunnersuutigineqarpoq. Itisilerisoqarpoq:

Suleqatigiissitaliat ukioqatigiikkuaat pillugit kisitsisitigut paasissutissat suleqatigiissitaliallu ataatsimut misillitagaat/ilisimasaat aallaavigalugit makku oqaluserisimavaat: Kalaallit angutit inuusuttut inuunerat ikaarsaariarfinnik arlalinnik "ikaarsaariarfittut immikkut ulorianartutut" isigineqartariaqartunik imaqarnerannik eqqarsarnissamut pissutissaqartutut isikkoqarpoq. Ulorianartoq tassaavoq ikaarsaariarnerup taamaattup toqqissimanernik annaasaqarnermik piumasaaqatinillu sakkortuunik ilaqartinneqartunik imaqanera, taamaalillutik ataasiakkaat sakkortuumik sanngiillisinneqartarlutik, tamatumalu ajorsarnernut unammisassanullu akiuussinnaassuseqarneq aamma

sanngiillisittarlugu. Ikaarsaariarfiit suleqatigiissitalianit oqaluserineqarsimasut tassaapput meeqqat atuarfianni atuarnermi nunaqqarfimmi atuarfimmitt illoqarfimmi atuarfimmitt nuunneq, meeqqat atuarfiannit inuusuttut ilinniarfinut ikaarsaariarneq (imaluunniit suliffeqarnermut suliffissaaleqinermulluunniit ikaarsaariarneq), kiisalu inuusuttut ilinniarfiannit annertunerusumik ilinniarfinnut suliffeqarnermulluunniit ikaarsaariarneq. Ikaarsaariarnerit taakku oqilisaavigineqarnissaat eqqarsaatigalugu suliniutitut suleqatigiissitaliat oqaluserisimasaat qulequttanut marlunnut sammitinneqarnerusimapput: Annertunerusumik isumagineqarneq annertunerusumillu akisussaaffeqarneq. Tamanna isumagineqannginnerup imminortarnernik ajornartorsiuteqarnermi ataatsimut qitiunernik naliliineq aallaavigalugu pisimavoq. Tamakkua saniatigut imminut isumaginerunissamik imminullu aamma nammeneq inuunerisamat akisussaanerulernissamik ilinniarnissamik pisariaqartitsineq aamma ilaavoq, imminortarneq pinaveersaartinneqassappat.

Ikaarsaariarfiit meeqqat inuusuttullu naapittagaasa oqilisaavigineqarnissaat eqqarsaatigalugu annertunerusumik isumagineqarnerup annertunerusumillu akisussaaffeqarnerup oqartussaasut assigiinngitsut suleqatigiiffianni qanoq iliorluni ilanngunneqarsinnaanera eqqarsaatigalugu suleqatigiissitaliat imaattunik siunnersuuteqarput:

- Avatangiisit pitsaasut ataasiakkaanut isumagineqarnermik ilaqartut: Meeqqat inuusuttuaqqallu inuunerminni piaartorujussuarmik illoqarfimmi allami atuartut angerlarsimaffiannut kingusinneruskullu ilinniartut ineqarfiannut nuuttarput, illoqarfimmut ilaqtumik qaniginerpaasamik najugaqarfiginngisaanut. Amerlaqisunut taamatut ikaarsaariarneq angerlarsernermik sakkortuumik ilaqartarpoq. Ikaarsaariarnermut tassunga atatillugu meeqqat inuusuttullu annertunerusumik isumagineqarnerat assigiinngitsorpassuutigut pisarpoq: Suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat illut meeqqanut inissiiviusut nuannersuunissaat kialaartumillu takutitsisuunissaat qulakkeerneqassasoq. Atuartut angerlarsimaffii ilinniartullu ineqarfii pisoqalillutik nungullarnikut ineqqallu imaqqanngitsut timikkut isumagineqarnerup sumiginnarneqarneranik takutitsisuupput, inuiaqatigiillu taamaaliortariaqanngilluinnaraluarput. Aammattaaq atuartut angerlarsimaffiini ilinniartullu ineqarfiini sulisut pingaarutilerujussuar-

mik inissimapput - nakkutiliisutuinnaangitsoq, aammali isumaginnittutut. Isumaginninneq matumani imatut paasineqassaaq: Meeqqat inuusuttullu eqqarsaatigalugit uummaarissumik soqutiginninneq qanilaarnerlu, inuunerannullu peqataanissamut piareersimaneq, aamma iliuuserisaannut erseqqissumik isummertarneq. Suleqatigiissitaliat isumaqarput atuartut angerlarsimaffiini ilinniartullu ineqarfiini atorfeqartutut isumaginninnermik suliaqarneq saqquminerulersinneqartariaqartoq, taakkunanilu sulisunik atorfinit-sitsinermut ilinniaqqitsitsinermullu atatillugu tulleriarinermi pingaartillugu salliuinneqartariaqartoq. Utoqqarnik nammineq piumasuseq tunngavigalugu “aanaasakkutut” “aataasakkutul-lu” assersuutigalugu nerisassiornermi atuartullu angerlarsimaffiini unnukkat katerisimaarnerni peqataatitsinerit isumaliutersuutigineqartariaqarput.

- Ilaqutariinnik attaveqartarfusunik pilersitsineq: Suleqatigiissitaliat taamatuttaaq kaammattuuti-gaat meeqqat atuarfianni atuartut inuusuttullu inuusuttut ilinniarfiini ilinniartut illoqarfimmi tikitaminni ilaqutariinnik attaveqartarfissamin-nik qulakkeerunneqartassasut, soorlu Danmarkimi efterskolinut atuariatortut taama pineqartar-tut. Ilaqutaasut aallaavittut namminneq tassaas-riaqarput ilaqutariinnik taamaattumik pissarsini-artussat, atuarfimit ilinniarfigisamilluunniit ilit-sersorneqarlutik. Ilaqutaasut namminneq taman-na artorpassuk atuartut angerlarsimaffiat kom-munilu ikiuuttariaqarput.
- Atuartut angerlarsimaffiini ilinniartullu ineqarfi- ni isumaginninnermik suliaqarnerup pingarne-rulersinneqarnera: Kaammattuutigineqarpoq atu-artut angerlarsimaffiini ilinniartullu ineqarfiini sulisut ullumikkornit annertunerusumik atuarfi-up angerlarsiffiullu akornanni suleqatigiinnermi peqataatinneqartassasut, taamaaliornikkut atuar-tut ataasiakkaat pillugit suleqatigiinneq sapinngi-samik annertunerpaamik ataqatigiinneqartinne-qarsinnaaqqullugu.
- “Mattussineq pinngagu peqataatitsineq”: Inuu-suttorpassuarnut meeqqat atuarfiannik siunissa-mut pilersaaruteqaratik qimatsisunut ilinniarfigi-samilluunniit maanaannaq kipititsisunut ata-tillugu suleqatigiissitaliat isumaqarput taakku ingerlaannartumik “tiguarneqartarnissaat” kiisalu pisussaaffiliisumik piginnaanngorsaasumillu sam-misaqartinneqartarnissaat pingaaruteqarlunnar-

tuusoq. Suleqatigiissitaliap nalileeppaarnera unaa-voq nammineq siunissamut pilersaaruteqanngin-neq/takorluugaqannginneq atorfissaqartinneqan-ginnermillu misigisimaneq inuusuttut immi-nortarnerannut ullumikkut takusartakkatsinnut annertuumik pissutaaqataasartoq. Angutit “ator-fissaqartinneqannginnermik” misigisimaneq arna-nit misigineqartarneranit angutitut kanngunar-nerusutut misinnarnerusooq isumaliutersuutigine-qarsinnaavoq, tassanilu suli inuusuttuaraatilluni meerartaarneq inersimasutut kinaassuseqalerniar-nertut inuunermilu anguniagaqarnertut aamma paasineqarsinnaalluni²³.

Taamaattumik “sammisaqartitsineq” angutunik immi-nornissamut ulorianartorsiortunik “katsorsaanermi” qitiulluinnartumik ilaasutut suleqatigiissitaliat isigaat. Taakkuninnga katsorsaanermi “oqaluinnarneq” salliu-tinnagu iliuuseqarneq aqutigineqassaaq. Malugalugu iliuuseqarneq inuusuttut inuunerminnut pisussaaffe-qarlernissaannik siunertaqartoq, pininnaasanillu atua-garsornikkut, oqaatsitigut pininnaasaqarneq inuttul-luunniit pininnaasaqarneq eqqarsaatigalugu ingerlari-aqqinnissamut amigaataannik tunisisooq pineqarmat. Suleqatigiissitaliat nalunngilaat taamatut oqaannarneq iliuuseqarnermit ajornannginnerusooq, taamaakkaluar-torli inuusuttuaqqat siumut sammiveqartumik inger-latsinerni aalajangiusimaneqarnerisa imminortarner-mik ajornartorsiuteqarnermut sunniuteqarnissaanik ilimaginninnertik aalajangiusimallugu. Kommunit, ilinniarfiit, inuusutissarsiuteqarfiit Namminersorne-rullutillu Oqartussani pisortaqarfiit arlallit sinniisaasa oqartussaasut assigiinngitsut suleqatigiiffianni sulias-sani peqataatinneqarnissaannik oqalunneq erseqqip-poq. Suleqatigiissitaliat siunnersuut siullermeertumik massakkut saqqummiunniarpaat, taannalu qitiusumik ataqatigiissarisumit malitseqartitsivigineqassalluni, su-liassaqarfiup nukittorsarneqarnissaata taakkunani oqaluuserineqarnissaa siunertaralugu.

Taamaattorli siunnersuunit imaaliillaannaq aallarti-sarneqarsinnaasut suleqatigiissitaliat kaammattuuti-gissavaat tunaartarisassat inuusuttut 18-it inorlugit ukiullit ilinniakkaminnik maanaannaq unitsisisut pil-lugit ilinniarfiit kommuninut najugarivitanut nalu-naarnissaannik pisussaaffiliisut suliarineqassasut. Kom-munip inuusuttoq 18-it inorlugit ukiulik tamatuma kingornatigut nammineq oqaloqatigineqarnissaanut aggersassavaa, iliuusissanut pilersaarusiap oqaluuse-rinneqarnissaa siunertaralugu.

2.2.4: Anguniakkap ilaa:

- imminornerup inuunermi ajornartorsiutinik qaangiiniutitut - minnerunngitsumik inuusuttut akornanni - atorsinnaasutut isigineqarnera akiussallugu ikiorneqarnerullu iluaqutaanerannik oqarnikkut isummertarneq siammartissallugu.
- inuusuttut (/innuttaasut) atugarissaarnerannik ajornartorsiutinillu qaangiisinnaassuseqarnerannik inuunermilu unammiaagassanik ingerlatsinnaanerannik qaffaassaaqataassalluni

Kaammattuutit:

Kaammattuutit makku ataatsimut pinaveersaartitsinermi iliuuseqarnissanut sammitinneqarput, WHO-p allaaserisimasaatut:

1. Inuiaqatigiinni inooqataanikkut assigiinnigissutit annikillisinneqarnerat siusinnerusukkut oqaatigineqartutut isigineqarpoq tassaasoq inuit atugarissaarnerisa ataatsimut qaffanneqarnissaanni imminortarnerillu ikilineqarnissaanni tunngaviummik piumasaqataasoq. Taamaattumik suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat qitiusumi kommuninilu naalackersuinikkut pingaarnerusutigut isumaginninnermut tunngasuni, ilaqutariinnermut tunngasuni, inuussutissarsiornermullu tunngasuni anguniagassat erseqqissut aalajangersaarneqassasut, inuiaqatigiinni oqartussaasunut tamananut anguniakkat taakku piviusunngortinniarneqarnerannik peqataanissamut pisussaaffiliissumik.
2. Kommunini tamani Inuunerissaasut. Kaammattuutigineqarpoq taaguummumt massakkut atornerqartumut "pinaveersaartitsinermi siunnersortit"-mut taarsiulugu "Inuunerissaasut" taaguutigittinneqalissasoq, taakkulu kommunini tamani pigineqarnissaat suliniutigineqassasoq. Tassani oqaatsit kisimik apeqqutaanngillat, pinaveersaartitsinermillu sulinerumut atatillugu peqqissutsimik siuarsarusuleriartuinnarnerup pingaaruteqartumik erseqqissarneqarnera aamma pineqarluni. Ingerlaneq aallarnisarneqareersimavoq, tassami pinaveersaartitsinermi siunnersortit PAARISA aqutugalugu 2002-mili peqqinnissakkut perorsarnermik peqqissutsimillu siuarsaaneq tunngavgalugu eqqarsarnermik ilinniaqqitsinneqartalersimammata. Ingerlaneq taanna ukiuni aggersuni ingerlaqqittariaqarpoq nukittorsarneqartariaqarlunilu. Peqqissutsinik siuarsaaneq tunngavigalugu

eqqarsartarnermi peqqissutsip napparsimannginnermuinnaq tunngannginnera isiginiarneqarpoq. Peqqissuseq minnerunngitsumik pitsaassuseqarluartumik inuuneqarnermut sammiveqarpoq - taamaattumillu suliniutaasuni qiteritinneqartoq tassaasariaqarluni ingerlatsinernik inunnut nukittorsaataasunik, nuannaarnermik tunisisunik, kiisalu inuunermi unammisassanik pinngitsuugassanngitsumik naapinneqartartussanik qaangiisinaanermik nukissanik piumassutsinillu tunisisunik tapersersuillunilu siuarsaaneq. Kulturikkut ingerlatat aqqissuussinerillu ingerlanermi taamaattumi pingaartutut ilaapput, tulleriiaarnermilu sulii annertunerusumik pingaarnertinneqartariaqarlutik.

Massakkut oqartussaasut assigiinnigissut pinaveersaartitsinermut ataatsimiititaliamik najukkani ataasiakkaani pinaveersaartitsinermik ataqatigiissarisuliilluni ilusiliisimaneq najukkani ataasiakkaani suliniuteqarnermut aallaavittut pitsaasutut isigineqarpoq, kisianni suliffeqarfanni ataatsiakkaani sulinerup pitsaasumik sorlalerneqarsimannissaa suliffeqarfiillu taakku pilersaaruserineqartunut malitseqartitsiviginninnissamut nukissanik/atugassiissutinik immikkoortitsinissaat piumasaqataavoq. Aammattaq kaammattuutigineqarpoq najukkani ataasiakkaani inuussutissarsiteqartut sinniissaat sulinermi peqataatinneqarnerussasut, taakkulu inooqataanikkut akisussaassuseqarnermik takutsitsinissamik imminnut pisussaaffilissasut. Taamaaliortoqarsinnaavoq najukkani ataasiakkaani ingerlatanut "inuunerissinar-tunut" aningaasaliisoqartarneratigut, assersuutigalugu imigassaq sulinngitsoortarnerlu eqqarsaatigalugit sulisunut erseqqissumik ingerlatsinikkut, kiisalu isumaginninnermi ingerlatsiviup inuusuttut pillugit suleqatigineqarneratigut.

Nunap immikkoortuini ataqatigiissarisut sulissaqarfii pillugit immikkoortumi allaaserineqartutut taakku PAARISA-lu najukkani ataasiakkaani sulinerumut peqataatinneqarsinnaapput, siunnersortitut, atuartitsisutut illuatungiusutullu. Qitiutinneqartup qulaani taaneqartutut sangutinneqarneranut uiggiullugu taaguut "Pinaveersaartitsinermut ataatsimiititaliaq" taaggummit "Inuunerup pitsaassuseqarnerannik qaffaassanermut ataatsimiititaliaq"-mik taarserneqartariaqarpoq.

3. Inuusuttut internettimi nittartagaat. Inuusuttut Akisunnerat tassaavoq inuusuttut internettimi

nittargaat, “Foreningen Grønlandske Børn”-ip 2004-mi januarimi aallartissimasaa. Nittartakkap taassuma siunertaa tassaavoq kalaallit inuusuttut inuusuttunik allanik internettikkut naapitaqartar-nissaannut ajornartorsiutigisamillu ilaat pillugit oqaloqatiginnittarnissaannut periarfissiiniarneq. Nittartakkami tassani allaffigineqartartumut al-lagaqarnissaq periarfissaqartinneqarpoq, tassanilu inuusuttut tamatumunnga attuumasuteqartunik suliaqartut ullut 14-it qaangiutsinnagit akissute-qartarlutik. Tamakkaa saniatigut chatsertarfeqar-poq, inuusuttut nammineerlutik qulequttanik saqqummiussiffigisinnaasaannik oqaloqatigiissu-teqarfigisinnaasaannillu. Nittartagaq taanna aal-laqqataaniit iluatsiffiusorjussuusimasoq paasi-narpoq. Allaffigineqartartoq allakkanik 5-8-nik sapaatip akunneranut tigusaqartarsimavoq, chat-serfillu atorluarneqartupilorujussuulluni. Suleqa-tigiissitaliat naliliipput nittartagaq naleqqulluin-nartuusooq takuneqarsinnaasoq. Paqumiginnin-neq kiserliornerlu inuusuttorpassuit ajornartorsi-uteqarnerminni misigisartagaat, immaqalu inun-nut qaniginerpaasamittut avatangiisiminnut saq-qummiutissallugit qunugisaat qaangertittarpai. Imaaliinnartoq misilittakkat takutippaat inuusut-tut inuusuttoqatimik saqqummiussaannut isum-mersortartorujussuusut, saqqummiussaallu oqaa-seqaateqarfigisarlugit siunnersuuteqartarlutillu. Aningaasaateqarfinit aningaasanik ilungersorlu-ni pissarsiniartoqaraluartoq nittartakkap 31. de-cember 2004-p kingornatigut ataannarnissaanut aningaasanik suli qulakkeerisoqarsimangilaq. Taamaattumik suleqatigiissitaliat kaammattuuti-gaat nittartakkap ukiuni tulliuttuni 3-5-ni qulak-keerneqarnissaanut aningaasanik aningaasanut inatsimmi immikkoortitsisoqassasoq.

4. Atuarfinni angajullit imminortarnerup pinaveer-saartinneqarnera pillugu pikkorissartinneqartar-nissaat, nukarliillu innuuginnarniarluni iliuuseri-neqartussanik pikkorissartineqartarnissaat. Kaam-mattuutigineqarpoq atuarfinni klassit angajulli-usut tamarmik ukiuni tulliuttuni tallimani atuar-tississummut “inuttut ineriartorneq”-mut atatil-lugu pikkorissartinneqartassasut, atortussat “Im-minut”-mik qulequtaqatut aallaavigalugit. “Im-minut” imminortarnermik pinaveersaartitsineq pillugu atuartitsinermi atugas siaavoq kalaalli-sooq. Atortussani taakkunani atuartut aklerliin-nernik qaangiiniarsinnaassusertik tapersersoqati-giissinnaassuseqarnertillu aallaavigalugit sulisin-

niarneqarput. Aamma ikinngutimik ilaat immi-nornissamut ulorianartorsiortoq paasigunikkut qanoq iliornissaannik atuartinneqartassapput. Atuartitsinermi atortussanut ilaavoq ilinniartit-sisut ilitsersuisussatut ulluni pingasuni pikkoris-sartinneqarneranni atortussat, taakkulu ilaatigut imminorsinnaanermut ulorianartorsiortut ilisar-naataannik ilisimasaqalersitsissapput, atuartullu piareersimassusiat aallaavigalugu tamakku atuar-tissittutugalugit. Ilitsersuisunut pikkorissartitsine-rit ukiuni aggersuni Inerisaaviup ataani neqeroo-rutigineqartariaqarput, massakkullu iluserisartik aallaavigalugu ineriartorteqqinneqartariaqarlutik, pingaarnerusutigut ataqatigiissaarisooq suleqati-galugu.

Atuartunut nukarlernut atuartitsinermi ator-tussat taamaattut massakkut pigineqanngillat, su-leqatigiissitaliali kaammattuutigat 3. klassinit aallartittumik inuuginnarnissaq ukiut tamaasa pikkorissartitsisutigineqartalisasooq, peqataasu-nut diplomisiffiusumik, ukiut ingerlaneranni qaf-fakkiartuuartinneqartumik. Anguniagaasoq tas-saavoq isummap uuma atuartunut erseqqissumik nittarsaanneqarnissaa, tassalu inuunneq naleqar-tuusooq, “sorsuutigissallugulu” imminut akilersin-naasoq.

Imminortarnermik pinaveersaartitsinermi atu-arfiup inissisimanera suleqatigiissitaliat oqaluuse-risimavaat. Suleqatigiissitaliat paasinninnerat unaavoq atuarfik suliffeqarfittut immikkorluin-naq inissisimasooq, tassami suleqatigiissitaliap paa-sinninnera unaammat anguniagarpassuit suleri-aatsimi atorineqarunik imminortarnermik ataatsi-mut pinaveersaartitsinermut aamma pitsaasumik sunniuteqartussat “Atuarfitsialaap” imarigai. Taa-maattumik suleqatigiissitaliat kaammattuutigat atugassiissutit nukissallu atuarfiup tunngavianik nutaamik eqqortitsisinnaalersitsisutut pisariaqar-tut qulakkeerneqassasut.

5. Ilagiit/oqaluffiup peqataatinneqarnerat. Kaam-mattuutigineqarpoq ilagiit/oqaluffik imminortar-nermik pinaveersaartitsinermit atatilugu uum-maarinnerusumik saqquminnerusumillu inissisi-malissasooq. Inunnik imminornikkut toqukkut qi-maguttunik siusinnerusukkut upperisarsiornerup tungaanit ajattuisarneq suleqatigiissitaliap ilaler-sinnaanngikkaluaraa kissaatigineqarpoq immi-nortarnerup ajornartorsiutinik aaqqiiniutitut aku-erineqarsinnaannginneranik isummerneq ilagiit/oqaluffiup ataqatigiinneqarnerni assigiinngitsuni

erseqqissumik saqqummiuttassagaa. Apersortitussanik atuartitsinermut atatillugu ilaatigut qulequttat “inuunermik isiginninneq inuunermilu naleqartut”, “toqu inuunerup ilaatut, “imminor-neq kristumiutut isiginninnerup tungaanit isigalugu sooq eqqortuliornerunngila?” kiisalu “inuunermi ilungersunartorsiorfiit ikaarsaariarnerillu ajornakusoortut” oqaluuserineqartassasut. Kommuni atasiakkaani palasit innuttaasunut attaveqarnerminni ummaarinnerusariaqarlutillu orniguttartuunerusariaqarput, najukkanilu atasiakkaani inuunerup pitsaassuseqartinneqarnissaa pillugu ingerlatani peqataasariaqarlutik.

6. KNR-TV-mi Radiomilu aallakaatitassiat oqallis-saarutaasut. Suleqatigiissitaliaq isumaqarpoq TV-kkut radiokkullu nuna tamakkerlugu aallakaatitassiat qulequttanik imminortarnermik ajornartorsiuteqarnermut attuumassuteqartunik uteqqi-affigineqartunik ilaqartinneqartariaqartut. Qu-laani taaneqartunut uiggiullugu qulequttat ilaatigut tassaasinnaapput meeqqanik perorsaaneq, arnat angutillu inissisimanerat inuunermillu pitsaassuseqartitsineq. Qulequtaq imminorneq aallakaatitasiani taamaattuni aamma ilanngunneqartariaqarpoq, mianersortumilli isumatusaartumillu eqqartorneqartariaqarluni. Aallakaatitsinerni taamaattuni imminortanerup iliutsitut akuliuffigineqartussatut isiginninnermik saqqummiussineq tamatuma ingalassimaartariaqarneranik takutitsisoq, tamatumunngali peqatigitillugu imminornerup ajornartorsiuterpassuarmit katitigaaneramik annernartunillu imminornerup tunuaniittunik ataqqinninnermik takutsisoq saqqummiutissallugu pingaartuusutut isigineqarpoq. Pingaarnerusutigit ataqatigiissaaresoq aallakaatitassiat taamaattut piareersarneqarneranni ikiuussinnaavoq.

Suleqatigiissitaliaq isumaqarput tusagassiutit isummertarnermik pilersitseqataasartutut inissisimanerat aamma isumaliutersuutigineqartariaqarpoq. Tusagassiutit inuiaqatigiinni ajornartorsiutinik uparuaanissaminnut pisussaaffeqarnerat suleqatigiissitaliaq ataqqivaat, ajoqutaasulli illuatungaannarsiorpallaartumik sammineqarnerisa ajornartorsiutit assersuutigalugu atonerluinerup isumaginninnermillu sumiginnaanerup, anner-saanerup imminornerullu “nalinginnaasutut” isigineqarnerannut peqataasinnaanerisa soriarsinnaassuseqanngitsutullu misigisitseqataasinnaanerisa ulorianaateqarnerat aamma takusinnaallugu.

Taamaattumik suleqatigiissitaliaq kajumissaaruti-gaat nunami maani “pisimasut” suliniutillu ilorraap tungaanut sunniuteqartut, inuillu nukis-saqassusiannik nassaarniallaqqissusianillu takutit-sisuusut tusagassiutitigit ilanngutassiornerni annertunerusumik ilanngunneqartarnissaat kaju-missaarutigalugu.

7. Aallaasit isumannaatsumik toqqortarineqartar-nissaat pillugu paasisitsiniaaneq akuttunngitsunik ingerlanneqartariaqarpoq. Tassani erseqqissumik saqqummertariaqarpoq aallaasinik isumannaat-suunngitsumik toqqortarinninneq imminorsin-naanermut annertusaaqataasoq.

2.2.5. Anguniakkat ilaat:

- najukkani atasiakkaani inuiaqatigiit nammi-nerlu piumassutsimik sulisut imminortarnerup pinaveersaartinneqarnerani sulinissamut periar-fissaat nukittorsassallugit

Kaammattuutit:

1. Ataqatigiissaaresumit tapersorsorneqarneq. Siusinerusukkut allaaserineqartutut eqqarsaataavoq najukkani atasiakkaani suliniuteqartut - sulisut ilinniagaqarsimasut namminerlu piumassuseq tunngavigalugu sulisut - imminortarnerup pina-veersaartinneqarnerani najukkani atasiakkaani iliuusissanut pilersaarusiap sularineqarnerani nu-nap immikkoortuini ataqatigiissaaresunit PAA-RISA-millu tapersorsorneqarsinnaasut, iliuusis-saanut pilersaarusiap pinaveersaartitsinermi pi-ngaarnertut, nalinginnaasumik ataatsimulluun-niit pilersaarusiap pineqarnerat apeqqutaatinna-gu. Ataqatigiissaaresut qassiussusertik apeqqu-taaitillugu kommuninut atasiakkaanut angalasar-tussaapput, kisianni najukkani atasiakkaani ataqatigiissaaresunit ilitsersorneqarnerit isumasi-oqatigiinnerillu ilaat oqarasuaammik telemedi-cinimillu atuinikkut pisinnaasartussaapput.

2. Inuuneq Nakunnerup Aningaasaateqarfiata ani-ngaasaataanik ukiuni tallimani tulliuuttuni sulini-utinut najukkanilu atasiakkaani iliuusissanut pi-lersaarusiap piviusunngortinneqarnerinut ingerla-tanullu inuunermik nuannaarutiginninnermik kiisalu nammineq inuunermi allallu inuuneranni peqataanermik siuarsaasunut atugassanngortin-neqarnissaat. Aningaasat ingerlatanut meeqqat inuusuttullu ilaqutaasa inuunermi unammisassa-

nik aaqqiinissaminnut nukissaqarnerulersinnissaannik siunertaqartunut atugassiissutigisariaqarput. Ingerlatat isumassarsiullaqqissutsimik kultur-eqarnermullu tunngasunik ilaqartut tulleriiaarnermi pingaernerutillugit salliutinneqartariaqarput.

3. Kaammaattuutigineqarpoq nammineq piumasuseq tunngavigalugu sulisut assersuutigalugu imminut ikiulernissaq siunertaralugu ikioqatigiiffinik taakkuluunniit assigisaannik aallartitserusuttut kommunip ininik naleqquttunik atukkiinermigut ingerlatsinermullu aningaasartuutitik il.il. annikinnerusunik matussusiinermigut ikiortariaqarpai.

2.2.6 Anguniakkat ilaat:

- **Kalaallit Nunaanni imminortarnerit pillugit ilisimatusarnikkut ilisimasat pissarsiarineqarnissaat qulakkiissallugu**

Kaammattuutit:

Kaammattuutineqarpoq Ilisimatusarfimmi ph-d-tut atorfik pilersinneqassasoq, Danmarkimi ilisimatusarfiit susasaqartut ilitsersuinerup ilaanik isumaginnissinnaasut suleqatigalugit. Ataqatigiinneqarnermi tassani ilisimatusarfiit susasaqartut tassaapput Statens Serum Institut for Folkesundhed, Center for Selvmordsforebyggelse aamma Center for Humanistisk Sundhedsforskning Københavnip Universititianiittoq. Taakku tamarmik imminortarnermik ajornartorsiut pillugu ilisimatusarnikkut misissuinermi Kalaallit Nunaata suleqatiginnissaa soqutigalugu oqaatigisimavaat. Ph-d-tut atorfiup Ilisimatusarfimmi inissinneqarneratigut ilisimasat ilisimatusarnikkullu misilittakkat piviusunngortinneqartut nunami maaniiginnaarnissaannik anertuumik qulakkeerinneqataaffigineqassaaq. Suleqatigiissitaliat kaammattutigaat ph-d-tut atorfik KVUG-mi aningaasaliissutini tulleriiaarinikkut aningaasalersorneqassasoq.

Suliassarfiit uku suleqatigiissitaliat isumaat malillugu erseqqinnerusunik misissuiffigineqartariaqartut suleqatigiissitaliat oqaluuserisimavaat:

- Ulorianartorsiortunik ilisimatuussutsikkut misissuineq, piaartumik malussarnissaq siunertaralugu: Imminornissamut ulorianartorsiortut akornanni inuit maluginiarneranni ulorianartorsiortarnermik malunnaatit suut nunami maani maluginiassallu-

git annertunerusunik ilisimaqarfignissallugit pisariaqartittorujussuarput. Nunani killerni nikal-lungarujussuarnermut ilisarnaatit imminornissamik iliuuseqarnissamut siulequtaasartutut isigineqartartut Australiami misissuinerup²⁴ assersuutigalugu takutippaa eqqarsariaqqaarani iliuuseqartarnek Australiami nunap inoqqaavisa akornanni imminornissamik iliuuseqartarnermut "ilimasaarutaanerujussuusoq". Nunami maani nikal-lungarujussuarternerup imminornerullu akornanni ataqatigiinneqarnek massakkut naammattumik qulaajaavigineqarsimanngilaq. Aammataaq massakkut suussusersiniaanermi atornerqartut ullumikkut nikallungarujussuarternermik suussuserniarnermi atortakkavut nunani killerni kulturi tunngavigalugu ineriartortitaapput, taamaattumillu pissusilersornikkut nappaatitigullu ilisarnaatit assigiinnigissutaat immikkuullarissut arajut-sinissaat qanittuulluni. Imminorsinnaanerup naliliiffigineqarnerani atortussat ineriartortinneqarnissaat pisariaqartinneqarpoq, taakkulu Kalaallit Nunaanni kultureqarnikkut pissutsini nikallungarujussuarternermik ersisarnermillu uuttuutini immaqa aamma ilasariaqassallutik.

- Inuusuttut imminortarnerannik nakorsat misissuineranni ilisimatusarnek: Imminortarnerpassuarnut - minnerunngitsumik angutit inuusuttut akornanni - pissutaasartut ataqatigiinneqarneri paasiuminaatsut pillugit erseqqinnerusunik ilisimasaqarnissaq pisariaqartinneqarpoq. Pissutsit immikkut ittut suut taakkununga atuuppat, pinaveersaartitsinermilu suliniutit taakku pisariaqartitaannut qanoq iliorluni sammivilerneqarsinnaappat? Inussutut akornanni imminortarnek pillugu isummertarnek suua, taassumalu imminortarnek qanoq iliorluni kigaallassimaartissinnaavaa? Il.il.
- Imminornissamut illersuutaasunik ilisimatusarnek: Pissutsit suut imminortarnermik ileqqoqarnerup piartuarterinneqartarnera eqqarsaatigalugu illersuisutut sunniuteqartarnerat pillugu annertunerusunik ilisimasaqarnek imminortarnermik pinaveersaartitsinerup qanoq iliorluni naleqqunerpaamik ingerlanneqarnissaanik ilisimaqalersitseqataasinnaavoq. Assersutigalugu 20%-it meeraanermi imigassartorfusumik atornerluiffiusumillu angerlarsimaffeqarsimallutik kiisalu kinguaassiuutitigut atornerlunneqarsimallutik oqarsimasut sukkulluunniit imminornissamik eqqarsaateqarsimanngitsut 80%-init nanertuuta-

asunik taakkuusunik avatangiiseqarsimallutik aliartorsimasunit imminornissamillu ilungersunartumik eqqarsaateqarsimallutik oqarsimasunit suna allaassutigineraat paasissallugu soqutiginarsinnaavoq - ilanngussa A takuuk.

2.2.7. Anguniakkat ilaat:

- **ingerlatat aallartisarneqarsimasut iliuusissanullu pilersarusiap ataatsimoortilugit naliliiffigineqarnissaat qulakkiissallugu**

Kaammattuutit:

Suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat iliuusissanut pilersarusiap naliliiffigineqarneranut atugassatut 500.000 kr.-t immikkoortinneqassasut. Nunarsuup ilaani imminortermik ilungersunartorsiorfusuni suliniutit aallartisarneqarsimasut amigartumik naliliiffigineqartarnerannit ilungersortinneqarput, tamannalu isumaqarpoq suut qanoq sunniuttarnerat, taamalu pinaveersaatitsinermut aningaasaliissutit qanoq iliorluni pitsaanerpaamik atorineqarsinnaanerat annikitsuinnarmik ilisimasaqarfigineqartoq. Suleqatigiissitaliat isumaqarput aallaqqataaniit naliliisarnerup ingerlatani aallarnisarneqartuni ilanngunneqartarnissaa pingaarutilerujussuusoq, suliatta sunniuteqarnerat suli pitsaannerusumik qulakkiissagutsigu - suliagut naatsorsuutigisatsit sunniuttarnerat. Suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat imminortarnerit qanoq amerlatiginerat kisimi naliliiffigineqartassanngitsoq, aammali uuttuutit allat, soorlu imminortarneq pillugu isummertarneq, imminortoqarneranut atatillugu aliasuuteqarnerni assiigisaannilu inuiaqatigiinnit inoqatinillu ikiorneqarnerup qanoq misigineqartarnera naliliiffigineqartassasut. Pingaarnerusutigit ataqatigiissaarisup atorfinitsinneqarniarluni suliassarissavaa naliliinermi tunngaviit aalajangersarneqarnissaat siunertaralugu si-

unnersortit susassaqtut qulaakkeerneqarnissaat, taak-kulu ingerlatat aallarnisaqarneqartut aallartinneriniilli ilanngunneqarnissaat. Suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat naliliinerup ilaa ingerlatanik ilisimatusarner-tut ilusilerneqassasoq.

2.2.8. Kaammattuutit allat:

Suleqatigiissitaliat imminortarnermik pinaveersaartit-sineq eqqarsaatigalugu nunani issittumiittunik allanik suleqateqarnerup nukittorsarneqarnissaanut siunnersuutit saqqummiusseqqullugit aamma qinnuigineqarsimapput. Tamatuma ICC-p ataani pinissaa suleqatigiissitaliat pissusissamisoortutut isigaat. Suleqatigiissitaliat kaammattuutigaat imminortarnermik pinaveersaartitsineq pillugu suleqatigiinneq piffissami ukiunik qulinik sivissuseqartumi tulleriarnermi pingaarnerutinneqassasoq ICC-mi oqaluuserineqassasoq. Ilaatigut sulisut ilisimatuullu ukiut pingasukaartumik ataatsimeersuartarnerni naapeqatigiittarnissaasa qulakkeerneqarneratigit attaveqatigiiffim-mik nunat killeqarfii pitarlugit ingerlaavartumik attaveqarneq misilittakkanillu paarlaateqatigiittarneq piorsarneqassappat pisariaqartumik pilersitsinissamut periarfissaleeqataasinnaavoq.

Aammattaq kaammattuutigineqarpoq pingaarnerusutigit ataqatigiissaarisup nunani issittuni misissuineq, Children and Youth in the Arctic, pingaarnerut sammisami ilaattut imminortarnermik imminortarnerullu pinaveersaartinneqarnerani suliniutinik sammisarsimasooq pillugu MIPI suleqatigissagaa.

Aammattaarlu kaammattuutigineqarpoq nuna tamakkerlugu iliuusissatut siunnersuutip matuma tulutuumut nutserneqarnissaanut aningaasanik immikkoortitsisoqassasoq, siunnersuullu taanna nunani issittumiittuni allani inunnut pingaaruteqartunut oqartussaasunullu nassiinneqassasoq, ilisimasanik paarlaateqatigiinnerup ilaatut.

3.0. Naggasiutaasumik oqaaseqaatit ingerlariaqqinnissarlu pillugu siunnersuut.

Kalallit Nunaanni Imminortarnerit Pinaveersaartinneqarneranni Nuna Tamakkerlugu Periaasissatut Siunnersuut saqqummiunneqartoq manna tassaavoq imminortarnermik pinaveersaartitsinermik Kalaallit Nunaanni sulinermi siunissamut ungasinnerususumut periaasissatut suleqatigiissitaliat siunnersuutaat. Suleqatigiissitaliat aningaasatigut ilisimaneqartumik sinaakkutassaqaratik sulisimapput, massakkullu tulliuuttut tassaapput siunnersuut saqqummiunneqartoq tunngavigalugu naalakkersuinikkut oqallinnerit tulleriinilersuinerillu.

Takuneqarsinnaasutut suleqatigiissitaliap naliliinera unaavoq imminortarnerit ikilisinneqassappata isumaginninnnermi inuiaqatigiillu inuuneranni suliasaqarfinni arlalinni suliniuteqarnissaq piumasaqaataasoq, ingerlatsinerillu piffissaq siviisoq atorlugu allanngortitsiartuaartussat atorlugit sulisoqassasoq. Suleqatigiissitaliat naalakkersuinikkut aalajangiisartunut erseqqisarniarsimavaat ajornartorsiummut pilertortumik pisariitsumilluunniit aaqqiissutissaqanngitsoq ilimagillu innaritsik. Taamaattumik imminortarnerit pinaveersaartinniarlugit suliniutit ullormiit ullormut angusaqarfiunerat malugineqarsinnaanngitsoq nukittorsarneqassappat naalakkersuinikkut suliaqartut siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugit aningaasaleerusususeqarnissaat piumasaqaataavoq. Sunik sunniutai siunut ilisimariinngisatsinnik misiliinissaq piumassuseqarluarnissamik piumasaqaateqarfiuvoq. Taamaattu-

mik naliliinermut tunngasortaa aamma pingaartuuvoq; Suliat massakkutut itsillugit assagut sarliaannarlugit issiasinnaavugut oqarlutalu nunami maani sunniuteqarluartunik uppernarsaasersugaasunillu suliniuteqarnissatsinnut ilisimasagut amigartut. Imaluunniit suliniutinik pitsaasumik sunniuteqarsinnaasutut tunngavissaqartumik ilimagisatsinnik aallarnisaasinaavugut, naliliisinnaallutalu kiisalu taamatut ingerlanitsinni paasisagut amerliartortissinnaallugit. Suleqatigiissitaliat neriuupput kingulliup sammineqarnissaanut piumassuseqartoqarlunilu sapiissuseqartoqartoq. Suleqatigiissitaliat kaammattutigaat piffissaq 2005-imit 2009-mut siunnersuummi matumani saqqummiunneqartut allaaserineqartutut ingerlanneqarnissaanut atorneqassasoq. Kaammattuutigineqarpoq 2007-imi ukiakkut piffissap qiteqqunnerani nalisoqassasoq, naliliinermilu tassani inerniliunneqartut ilaatigut Inatsisartut 2007-imi ukiakkut ataatsimiinerneranni Inatsisartunut saqqummiunneqassasut, ilaatigullu 2010-p tungaanut suleriaqqinnerup naleqqusarneqarneranut atorneqassasut. 2009-mi inaarutaasumik naliliineq suleriaqqinnerup pilersaaruserneqarneranut tunngaviusariaqarpoq, sulinerluni ukiuni aggersuni taakkunani ingerlaqqissasoq aamma naatsorsuutigineqarpoq.

Nuuk, Juli 2004

Kalaallit Nunaanni Imminortarnerit Pinaveersaartinneqarneranni Nuna Tamakkerlugu Periaasissatut Siunnersuummut ilanngussat

Ilanngussaq A: Kalaallit Nunaanni imminortarnerinik imminorniar-tullu pissusilersornerinik ilisimasat pillugit naatsumik takussutissiaq.

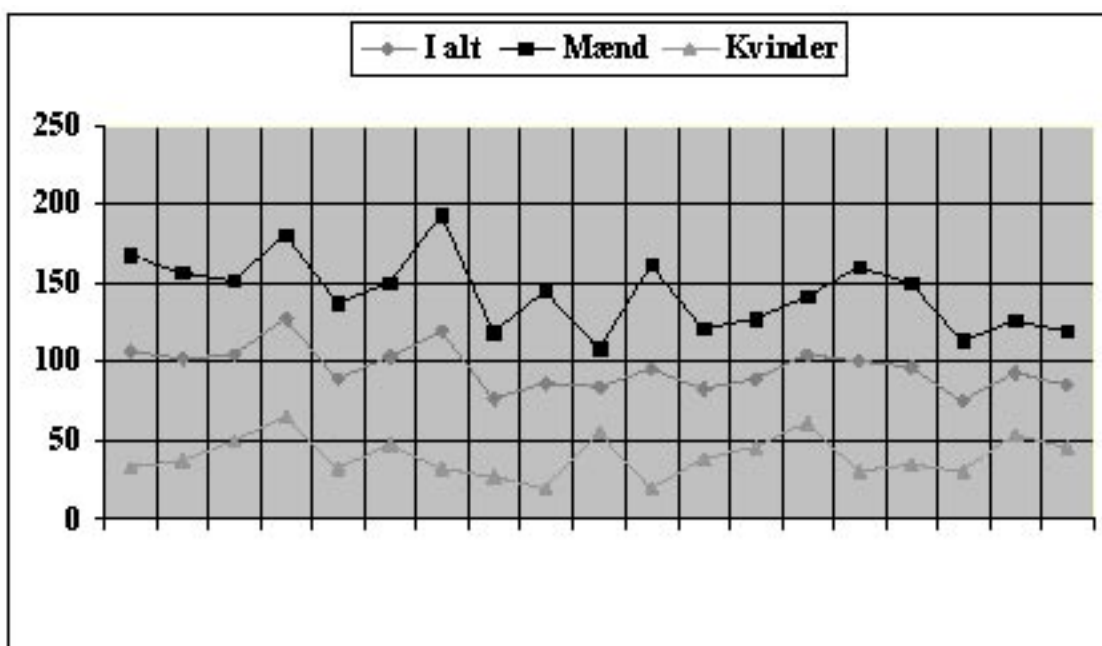
Tulliuttuni Kalaallit Nunaannii imminortarnermik imminorniar-tullu pissusilersornerinik ilisimasat ilisimatuu-sussutikkut misissuiner-mik tunngaveqartut ullu-mikkut pigisavut naatsumik allaaserineqar-neqarput.

Akulikissusia. Tarnip narkorsaa Inge Lyng²⁵ ilisima-tuunngorniarluni allaaserisamini Kalaallit Nunaanni tarnikkut nappaatit pillugit allappoq 1901-imit 1930-imut Kitaani imminortutut nalunaarsorneqartut qulisu-simasat. Imminortut sorsunnersuup kingulliup ki-ngornatigut amerliartulersimapput, siullermik arriit-sumik – kingusinnerusukkullu sukka-soorujussuarmik. Taamaalillutik 60-ikkut naalerneranni ukiumut angu-

tit tallimat imminortarsimapput, arnalli eqqarsatigalu-git ukioq allortarlugu ataasiinnaasarsimalluni. 70-ik-kut naalerneranni ukiumut angutit 10-15-it arnallu pingasut imminortarsimapput. Imminortartut 80-ikkunni amerleriapiloorsimapput, taamaalillutik 80-ikkut naalernaani agguaqatigiissillugu angutit 40-t sinneqalaarsimapput, arnallu 7-10-nut amerleriarsi-mallutik. 90-ikkunni imminortartut amerliartorun-naartutut isikkoqarnerat takuneqarsinnaavoq. 1998-imiullu angutini 25-29-nik ukiulinni imminortarneq appariartortutut issimavoq, kisiani imminortartut tas-sanngaannaq ikileriartutut oqaatigisinnaanngilagut.

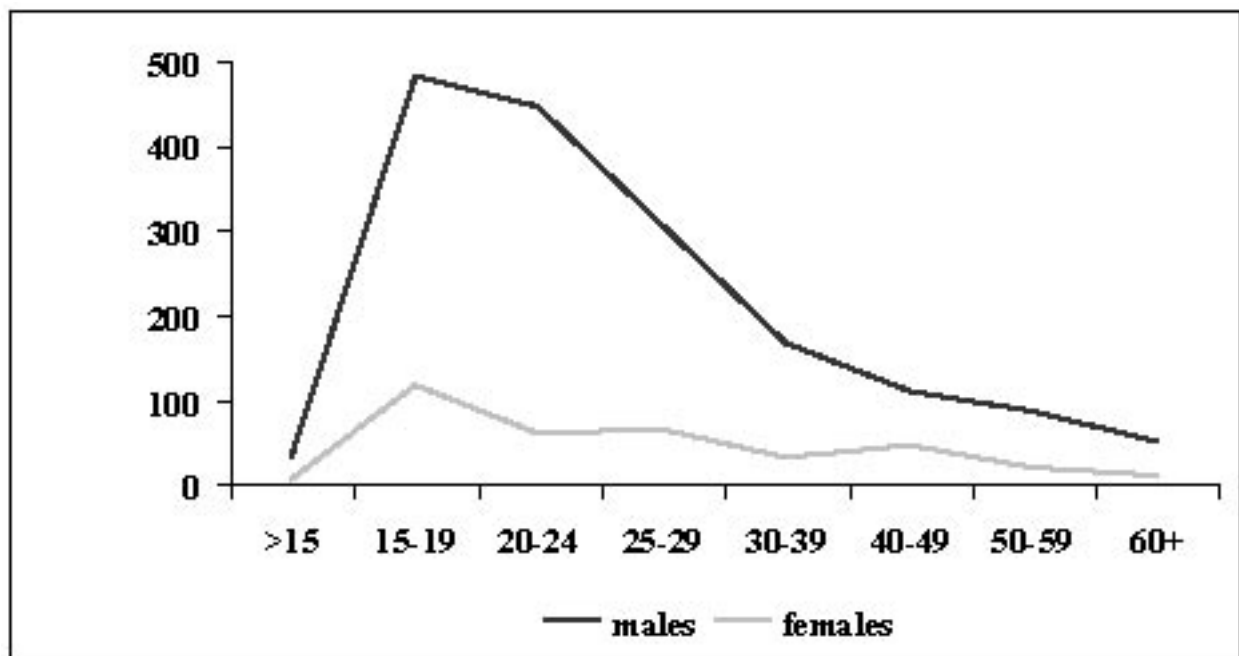
Amerlassutsit suaassuserlu: Imminortarnerit kisit-sisinnngortikkaanni Kalaallit Nunaanni ukiuni taakku-nani inuit 100.000-iusimasuuppata 100-it inulaarlugu-it imminornikkut toqusimassagaluarput. Angutit im-minortartut arnanit 3-4-iaammik amerlanerupput²⁶.

Ass. 1: Imminortartut katillugit suaassutsimut agguataarlugit 1984-2002.

Qassinik ukioqarneq: Nunami maani imminortartuni inuusuttut amerlanersaapput. Angutit inuusuttut 15-19-inik ukiullit imminorfiunerpaasarput²⁷.

Ass. 2: Qassinik ukioqarnermut agguataarlugit

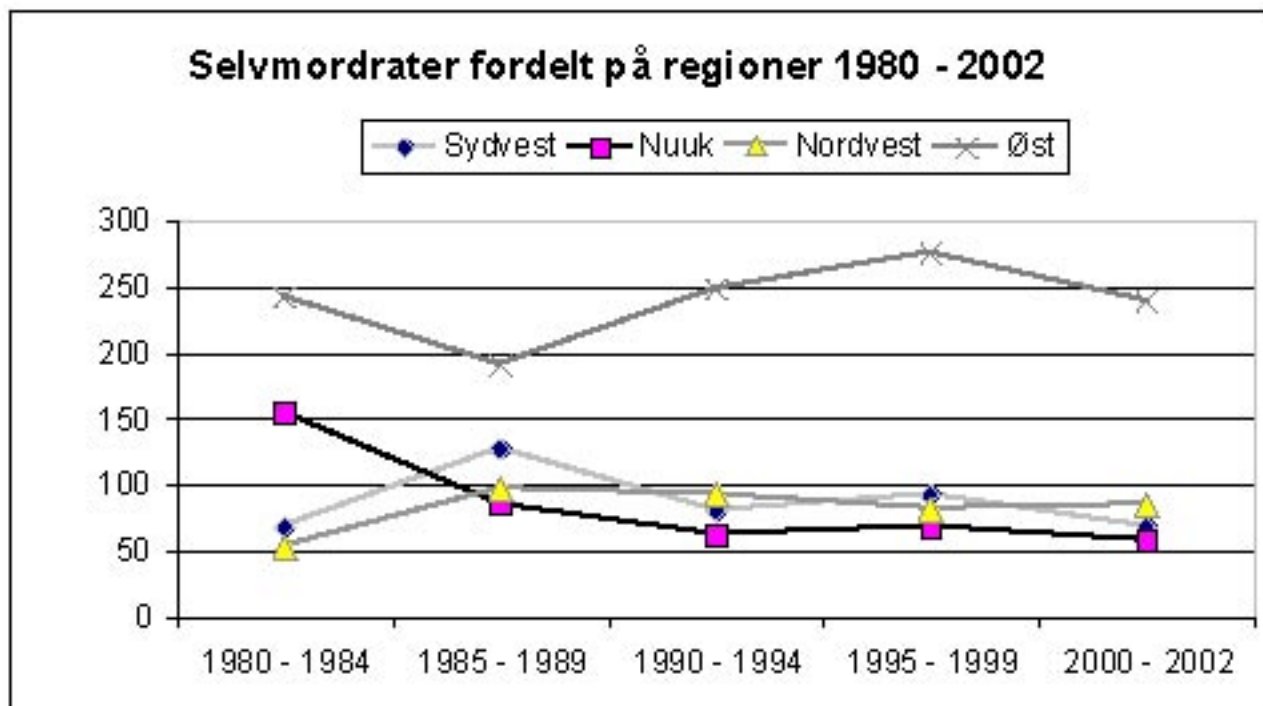

Periaatsit: Imminornermi periaatsit atorpeqarnerpaasut tassaapput qiminninneq aallaanerlu. Toqunartortorneq 1990-ikkunni imminortut 12%-iinnaannit atorpeqarsimavoq, arnaannarnillu²⁸.

Nunap immikkoortuinut agguataarsimaneq: Imminortarnerit nunap immikkortuini assigiinngisitaartorujussuupput. Tunu tassaavoq piffisami pineqartumi tamarmi imminorfiunerpaasimasoq, sulilu imminorfiunerpaasoq. Kitaani illoqarfiit nunaqarfillu eqqarsaatigalugit imaappoq imminortartut 80-ikkut naajartorneranni amerliartorusaarlutik tassani amerlanerpaangorsimasut. Tamatuma kingornatigut imminortartut amerliartorunnaarlutik taamaaginnakannilersimapput. Piffissap taassuma annersaani nunaqarfiit il-

loqarfinnit imminorfiunnginnerusimapput. Tamanna atuuppoq naak meeqqat atuartut inuusuttullu illoqarfinnut nutsernerat sillimmaanneqaraluartoq. Kisianni Nuup Kommuniani nunaqarfiit 1990-imit siumullu allaannerusumik pisoqarfusimapput, taamaattorli taakkunani inuit ikittuarannaanerit isiginiarneqartari-aqarluni. Nuup Kommuniani imminortartut 80-ikkut qiteqqunneranni amerleriapiloorsimapput, tamatumalu kingornatigut ikiliartuinnarsimallutik, taamaalillutik imminortartut amerlassusiat 1990-ikkut aallartisimallerani nuna tamakkerlugu agguaqatigiissisinermi – tassalu Kitaani illoqarfiit nunaqarfillu eqqarsaatigalugit – taasinnaasatsinnit appasinnerusimallutik.

Ass. 3: Imminortarnerit amerlassusii nunap immikkorrtuinut agguataarlugit.

(Paasisutissat: Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik)

Ukioqatigiikkuutaat: Ukioqatigiikkuutaat imminorfuernerpaasartut tassaapput meeqqat utuarfianni atuartut ilinniartinnilu ilinniartut, angutit arnallu eqqarsaatigalugit. Ukioqatigiikkuutaat taakku suliffissaaleqisunit, sulisartunit ilinniagaqarsimannngitsunit, aalisartunit/piniartunit angerlarsimaannartunillu tullersorneqarput – allatut oqaatigalugu ataatsimoortukkuutaat suliffeqarnek ataatsimut isigalugu tassunga attuumasuteqannginnerpaasut. Ilinniagaqarsimasut sulisartut atorfillillu imminorfuunikinnerpaajupput²⁹.

Imminoriartarnerit: Qanittoq tikillugu allaat imaassorineqarsimavoq Kalaallit Nunaanni toqumik kinguneqartumik imminortut imminoriartunit amerlanerusut – tamannalu imminornermi periaatsit sakortoqisut atorneqartarneranik pissuteqarunarpoq. Tamanna angutit eqqarsaatigalugu ilumoorsinnaavoq, kisiani imminoriartut napparsimmavimmut unitsineqartartut amerlassusii nuna tamakkerlugu nalunaarsuiffikkut takuneqarsinnaaleqqammerput, tassanilu Kalaallit Nunaanni imminoriarnerit imminornertit amerlanerusut takusutissaagallartut takutippaat³⁰. Taamaattorli kisitsisit qanoq agguataarsimanersut masakkut oqaatigineqarsinnaannngikkallarpoq.

Imminortarnerit: Kalaallit Nunaanni peqqissutimik 1993-1994-mi misissuinerimi paasisat malillugit imminornissamik³¹ ilungersunartumik sukkuulluunniit eqqarsaatqartarsimanermik apeqqut angutit 18-it sinnerlugit ukiullit 13%-iisa arnallu 18 sinnerlugit ukiullit 19%-iisa akuersaartumik akisimavaat. Kisitsisit taakku 1999-imi qaffarilaarsimapput, tulleriinneri malillugit angutit 16%ii arnallu 19,3%-ii akuersaartumik akisimallutik. Piffissap ingerlanerani imminornissamik ilungersunartumik eqqarsaatqarsimallutik oqartut 62%-iisa tamatumunnga peqatigitillugu oqaatigaat alliarternermi angerlarsimaffimmini imigassamik atornerluisoqarsimasoq imaluunniit kinguaassiuutitigut atornerluisoqarsimasoq. Meeraanermi angajoqqaavi imigassamik atornerluisuusimasut tamatumunngalu peqatigillugu kinguaassiuutitigut atornerlunneqarsimasut 80%-iisa oqaatigaat imminornissamik ilungersunartumik eqqarsaatqarsimallutik³².

”Kalaallit Nunaanni meeqqat utuarfianni atuartut peqqissusiat” pillugu misissuinerimi nukappiaqqat 11-17-inik ukiullit 14%-iisa oqaatigaat imminornissamik ilungersunartumik eqqarsaatqarsimallutik, nivarsi-aqqallu taamatut oqartut 22%-iullutik. 16-inik ukiul-

lit eqqarsaatigalugit nukappiaqqat 25%-iupput niviasiaqqallu 37%-iullutik³³. Imminornissamik ilungersunartumik eqqarsaatigalugit affaat tamanna pillugu allanik oqaloqateqarsimangillat. Oqaloqateqarsimasut akornanni affaasa ikinngutitik ukioqatigisatik oqaloqatigisimavaat, 18%-iinnaasalu ilaqtutitik oqaloqatigisimallugit, ikittuinnaallu palasimik peqqinnisaqarfimmiluunniit sulisunik oqaloqateqarsimallutik.

Ilanngussaq B: Imminortarnermik pinaveersaartitsineq eqqarsaatigalugu manna tikillugu suliniutaasimasut killiffiat:

Nunami maani imminortarnermik pinaveersaartitsinermi manna tikillugu sulineq qanoq ingerlasimanersoq sukumiisumik nassuiarneqarsinnaanngilaq. Imminortarnermik pinaveersaartitsiniarluni sulinerup ilarujussuaq, ataatsimut immikkullu suliniutit eqqarsaatigalugit, najukkani ataasiakkaani inuit suliniuteqarnisamat soqutigisaqarluartut aallaavigalugit ingerlanneqarsimavoq, taamatut ingerlatsisoqarnera qitiusumit ilisimasaqarfigineqanngikkaluartoq. Taamaattorli Qitiusumik Aqutsisoqarfimmit – pingaartumik PAARISA-mit – suliniutini aallarnisaqarsimasuni pingaarnertut ilaasut pillugit takussutissiaq tulluittuni ilanngunneqarpoq.

1995-imi Isumaginninnermut Suliffeqarnermullu Pisortaqarfipulloqaallajangersimasumikqulequtaqarfusoq siullermeerluni ingerlatsivigaa, tassanilu sulisut namminerlu piunassuseq tunngavigalugu suliniuteqartut arlallit imminortarnermik pinaveersaartitsinermit tunngasuni suliniutit ingerlanneqartut paasiniarniarlugit, suleriaqqinnissamilu atugassanik kaammaatuuteqassaallutik naapeqatigiippat. Ulloq taanna pillugu nalunaarsuaq pigineqarpoq, kisianni kaammatuutaasimasut sukumiisumik malitseqartinnissaannut takussutissiat qitiusumit qulakkeerneqarsimangillat. Taamaattorli tamatumunnga toqqaannartumik uigiullugu ”Qanilaassuseq” pillugu suliniutaasoq PAARISA-mit, taamani A1-mi nakorsaanerusoq Poul Bisgaard suleqatigalugu ineriartortinneqarpoq. Suliniut taanna tassaavoq nuna tamakkerlugu suliniutit manna tikillugu annertunersarisimasaat, isumassarsiarlu taanna imminornissamik ulorianartorsortut ilisarisisamamik akornanni paasiniarneqarnissaannut oqaloqatigineqartarnissaannullu najukkani ataasiakkaani inunnik nukissaqarluartunik namminerlu piunassuseq tunngavigalugu sulisunik pikkorissaanermik tunngaveqar-

poq. 1997-imit 2000-imut nunap immikkoortuini tamani pikkorissartitsinerit ingerlanneqarput. Sumiiffinni tamani pikkorissartitsinerit uigiullugu innuttaasunik ataatsimiititsisoqartarpoq, illoqarfinnilu arlallinni Qanilaassuseq tunngavigalugu suliniaqatigiiffit pilersinneqarlutik. Ilaqutaasut inuillu nukissaqarluartut allat ulluunerani oqarasuaatikkut siunnersorneqarfigisinnaasaa A1-ip qulakkeerpa. Naak 1998-imi suliniut taana innuttaasut tusarsimagaat naliliinerup takutikkaluaraa, 2002-imi suliniaqatigiiffit amerlanersaat piffissap sivikinnerusup qaangiunnerani unittoorsimasut malunnarsivoq, ilaqutaasunullu oqarasuaatikkut siunnersuisarfik 2002-mi ukiakkut matuneqarluni. Matumani suliami ilungersunartumi tassani malitseqartitsinnginneq, inuillu salliullutik suliniuteqartut aammalu nammineq piunassuseq tunngavigalugu suliniuteqartut eqqarsaatigalugit suliatigut sorlaliisinannginneq pissutigalugu taamatut suliniuteqarneq sanngeequteqalunilu aalaakkaanngitso-rujussusoq misilittagaasut ilagaat.

Imminortarnermik pinaveersaartitsineq PAARISA-p 1999-imiilli immikkut suliaasaqarfigaa, taamaattorli sinaakkutassat pioreersut iluanni ukiumut taamaallaat siunnersortit atorfik 1/3 aamma 400.000 kr. immikkoortinneqartarsimappat. Ukiut ingerlanerini suliniutit arlallit aallartisarneqarsimappat.

Namminersornerullutik Oqartussat (Peqqinnissamut Pisortaqarfimmi PAARISA ilisimatusarnermullu immikkoortortaqarfik) Københavnillu Universititiani Institut for Humanistisk Samfundsvidenskab suleqatigiinnisaq pillugu isumaqatigiissuteqarput. Isumaqatigiissut taanna suli atuuppoq, KIIP-illu ilisimatusarnermut immikkoortortaqarfianiilluni.

Attaveqatigiiffinni sulisut inuillu nukissaqarluartut Sisimiuni, Ilulissani Nuumilu ukiuni 1999-imit 2000-imut professor Peter Elsassimit aamma tarnip pissusiinik ilisimasalimmit Else-Marie Mathiasenimit pikkorissartinneqartarsimappat. Tamanna PAARISA-p akisussaaffigisaanik najukkanilu ataasiakkaani pinaveersaartitsinermi siunnersortit napparsimaviillu suleqatigalugit ingerlanneqarsimavoq.

Nuup Kommuni SSPK pillugu ataatsimiititaliaq meeqqat atuarfianni klassini angajullerni atuartsinermi atortussianik 2000-imi saqqummersitsivoq, ukiunilu tulluittuni kommunip atuarfini 8. klassini ilinniartitsisut ilitersuisussatut pikkorissartinneqartarnissaat neqeroortigalugu. Atortussat taakku tamatuma kingornatigut PAARISA-p tigusimavai nutartersimalugillu, kommunini najukkani ataasiakkaani imminornermik ajornartorsiuteqarnerit atatillugu nuki-

nginnartumik ikiorneqarnissamik qinnuteqarsimasunut "immikkut suliniuteqarnermut" atatillugu atorsimallugit. Massakkut Inerisaavik atortussiat taakku atornissaannut 2004-mi ukiakkut pikkorissartitsarnissamik neqerooruteqassasoq isumaqatigiissuteqarfigineqarsimavoq.

NunaMED 2000-imi tarnit nakorsaata, nakorsanerup Inge Lyngep, nammineq aamma professor Peter Bjerregaardip allaaserisartik "Selvmord, selvmordsforebyggelse og selvmordstanker i Grønland" saqqummiuppaa. Poul Bisgaardip Kalaallit Nunaanni nikalungaruloortartut katsorsarneqanngitsut pillugit isumaliutersuutini saqqummiuppai.

PAARISA-p ULO suleqatigalugu CD "Inuuneq" kingusinnerusukkullu rockvideo "Sialuit", Chilly Friday-ikkut atugaat saqqummersippai, taakkulu marluk inuunermik nuannarinninnermik takutitsisuupput imminornerullu inuunermi ajornartorsiutinut qaangiiniutaanera ajattorlugu.

PAARISA-p sulineranut peqatigitillugu taamani peq-qinnissaqarfimmi direktoriusup Martha Abelsenip 1999-imi siusinnerusukkut ilisimatusarnermi ataqatigiissaarisuusimasoq sociolog Mogens Holm qinnuigaa Kalaallit Nunaanni Imminortarneq pillugu Qitiusumik Ilisimatusarfimmik pilersitseqqullugu. Aage V. Jensen Fonde-mit apeqquteqaateqartoqarnera tassunga pissutaarpiarpoq.

Siunissami periaasiusussaq november 2000-imi Nunummi ulluni marlunni ataatsimiinnermi oqaluuserineqarpoq. Tassani Imminortarneq pillugu Qitiusumik Ilisimatusarfik oqaluuserisassanngorlugu saqqummiunneqarpoq, tassanilu aamma Danmarkimi imminortarnerup imminoriartarnermillu pinaveersaartitsinermi iliuusissanut pilersaarussiaq saqqummiunneqarpoq. Oqartussaasut assigiinngitsut peqataatitaat kaammattuutiniq arlalinnik saqqummiussippat. Imminortarneq pillugu Qitiusumik Ilisimatusarfik pillugu siunnersuut ilisimatusarnermut sammivallaartutut iliuuseqarfiunianngippallaartutullu isigineqarpoq. PAARISA kajumissaarneqarpoq imminortarnermik pinaveersaartitsinermi suliniuteqarnermik suli aqutsisooq-qullugu, aqutsisoqatigiillu pilersinneqarlutik, kisianni aqutsisoqatigiit taakku piffissaaleqineq pissutigalugu naapeqatigiinngisaannarsimallutik.

Imminortarneq pillugu Qitiusumik Ilisimatusarfik aningaasaateqarfinit tapersersugaasoq pillugu isumassarsiaq taamanikut Naalakkersuisunut ilaasortasumit Alfred Jakobsenimit aamma isumaqatigineqanngilaq. 2001-imi januarimi najukkani ataasiakkaani inuit ilisimasallit oqallitsillugit ataatsimiit-

neqarput. Tassani "Imminortarneq pillugu Qitiusumik Ilisimatusarfik" oqaluuserineqarpoq ilusilersorni-arneqarlunilu, PAARISA-lu imminorniartunut akuliuttarnermi allattoqarfimmik pilersitsinnaalluni. Suleqatigiissitaliaq najukkani ataasiakkaani inunnik ilisimallinnik inuttalersorneqartoq pilersinneqarpoq, aammalu nuna tamakkerlugu iliuusissanut pilersaarussiaq allaaserineqarnissaa siunertaralugu allakkiortoqarluni, kaammattuutilli tamatuma kingornatigut tulleriiarnermi pingaernerutinneqanngillat suliarlu unitsinneqarluni.

Professor Peter Elsass 2001-imi januarimi malitseqartitsiviusumik Ilulissani pikkorissartitsivoq, tamatumalu kingornatigut Kalaallit Nunaanni imminortarnermik pinaveersaartitsinerup iluani misilittakkani kaammattuutinilu eqqikkarlugit allaaseralugit. Tamatuma inerneru 2001-imi junip aallartinnerani nalunaarusiatut saqqummerpoq ima qulequtaqarluni "Forebyggelse af selvmord i Grønland – Forskningsområder til udvikling af praksis".

Piffissami 2001-imit 2004-mut siunnersortit sinerissami illoqarfinnut arlalinnut nukinginnartumik ikiorneqarnissaminnik qinnuteqarsimasunut angalassimapput. Illoqarfiit taakku ilaanni arlalinni attaveqatigiiffiit piffissami sivikinnerusumi sivisinnerusumiluunniit ingerlasimasut pilersinneqarsimaput. Misi-ligutitut Kangaamiuni attaveqatigiiffik 2003-mi telemedicinikkut qaammammoortumik siunnersorneqartarnissamik neqeroorfigineqarpoq, ilaatigut taman-na attaveqatigiiffimmik ineriartortitseqataasinnaanersoq aalajaallisaaqataasinnaanersorlu takuniarlugu, ilaatigullu aamma teknologii taanna siunertamat taamaattumut atorqeasinnanersoq naliliiffiginarlugu. Taakku tamarmik uppersarneqarput.

PAARISA nutaavittut suliniummi nutaatut aallartinneqartumi "Inussuttut Akisunnerat"-mi – inuusuttunut radiokkut aallakkaatitassiami aamma nittartakami – aningaasatigut siunnersortinillu atugassiisuteqarnikkut peqataalersimavoq, ingerlatarlu taanna Foreningen Grønlandske Børn-imit ingerlanneqarpoq.

Aammattaaq Meeqqanut Inuusuttunullu Oqarasuaat suli, oqarasuaatikkut siunnersuisarfittut, inuusuttut kinaassusertik oqaatiginngikkaluarlugu akeqanngitsumillu saaffigisinnaasaattut, inersimasumillu oqaloqateqarfigisinnaasaattut suli ingerlanneqarpoq.

Kommunit namminerlu piumassuseq tunngavigalugu suliniuteqartut suliniutaat imminortarnermik pinaveersaartitsinermut toqqaannartumik attuumasuteqartut PAARISA-p ilisimaqarfigisai tassaapput nammineq piumassuseq tunngavigalugu oqarasuaatik-

kut siunnersuisarfik ”Kisimiinngilatit” taamaaqataalu Ilulissaniittoq, Nuup Kommuniata ”Iminut”-mi ilit-sersuisunik ilinniartitsinera kiisalu Kujataani oqartusaasut assigiinngitsut meeqqat inuusuttullu imminor-nissamut ulorianartorsiortut pillugu suleqatigiiffiat, tarnip pissusiinik ilisimasalimmit Else Poulsenimit ataqatigiissaarivigineqartoq.

Ilanngussaq C: Kommunini imminortarnerit eqqarsatigalugit ajornartorsiutinik eqikkaaneq, apersuinikkut misissuineramik tunngaveqartoq.

Imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni nuna tamakkerlugu periaatsit siunnersuummut atatilugu imminortarnerit tunngasuni suliniutit suut kommunini ataasiakkaani pigineqarnerat takussutissaqartinneqassasoq suleqatigiissitaliat kissaatigaat. Taamatumik kommunini ataasiakkaani imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni suliniutit suut pigineqarnerat, kiisalu suliniutit suut piumaneqarnerat pillugit takussitissaqarnissaq siunertaralugu takussutissiaq taamaattoq suliarineqarpoq.

Eqikkaaneq maani saqqummiunneqartoq, kommunini isumaginninnermik ingerlatsivinni pisortat, pinaveersaartitsinermit siunnersortit, politiit, atuarfinni pisortat, peqqinnissaqarfimmi sulisut kiisalu kommunimi inuit pingaaruteqartumik inissimasut 2004-mi aprilimit junimut ingerlanneqartumik apersorneqarneranni allakkatigit akissutinik oqarasuaatikku-lu akissutit tunngavigalugit suliarineqarsimavoq. Misissuinermit inuit katillugit 37-it imminortarnermut tunngasunik naliliineri ilaatinneqarput. Kommunit ukiuni kingullerni tallimani imminorfionerpaasimasut immikkut sammineqarsimapput, tassami pingaartumik kommunit taakku tassaasimammata imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni toqqaannartumik suliniutinik aallarnisaasimasut, imminortarnermillu ajornartorsiuteqarneq pillugu isumaliutersuuteqarsimasut.

Suliniutaasimasutut assersuutit:

Kommunini apersuiffiusuni imminortarnerit pinaveersaartinneqarnerini suliniutaasut tamassa maani saqqummiutissallugit annertuallaassaaq, taamaattumillu assersuutit ataasiakkaat kisimik taaneqassallutik. Pinaveersaartitsinermit sulinermit inuit pingaaruteqartut

arlallit erseqqissarlugu oqaatigisimavaat imminortarnerit ikiliniarneqarnerannik aaqiissutissaq inuit imminornissamik ulorianartorsiortut innersuunneqarfigisinnaasaannik peqarnerinnarmut tunnganngitsoq, suliassaqarfinnili arlalinni siunissaq qaninnerusoq aamma siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugit amerlasuunik suliniuteqarnissaq pingaaruteqarluin-nartoq.

Ilulissani imminortarnerit pinaveersaartitsineq kommunimi pinaveersaartitsinermit ataatsimiititaliami 2003-mit siumut tullerriarinermit pingaarnerpaatinneqarsimavoq. Taamaallutik suliniuterpassuit meeqqat inuusuttullu pitsaanerusunik atugaqalernissaannik tamarmik siunertaqartut ulluinnarnilu ajornartorsiutinik sammisaqarnermit aaqiiniarnermilu sakkussanik imaqtut aallartisarneqarsimapput. Inuusutut akornanni imminortarnerit pinaveersaartitsinermit suliniut pingaaruteqartoq tassaasimavoq inummik illoqarfup atuarfiini atuartut, iliniartitsisut atuartullu angajoqqaavisa attaveqartarfiannik atorfinitsisineq. Atuartunit saaffiginnissuterpassuit amerlanerpaartaat ilungersunartorujussuarnut tunngasuusimapput, soorlu isumagineqarnermit sumiginngaaneq, kinguaassiutitigit innarligaaneq imminornissamillu eqqarsaateqarneq.

Tasiilami isumaginninnermik ingerlatsivik, atuarfik kommunillu tarnip pissusiinik ilisimasalittut atorfeqartitai 2004-mi upernaakkut angutit inuusuttut pissusilersornermikkut ajorkusoortuusut pillugit misiligutaasumik suleqatigiissimapput. Piniartoq inuusuttoq ingerlatani ataqatigiissarisutut atorfinitsinneqarsimavoq, tarnillu pissusiinik ilisimasalik siunnersortitut atorfinitsinneqarsimalluni. Sammisassaqartitsuar-nissamik ingerlataq taanna sapaatit akunnerinik arfinilinnik sivusussuseqartoq inuusuttunik imminut tati-ginerulersitsiniartup, aaqqiaginnigissutinik aaqiini-alqqinneru-lersitsiniartup killissalersuillaqqinnerulersitsiniartullu ilaatut ingerlanneqarsimavoq. Ingerlataq ukiap tungaanut ingerlassasoq imminullu ingerlakki-artuaallassasoq, tassanilu inuusuttut taamaallutik pinaveersaartitsinermit sulinermit namminneq peqataal-ersinneqassasut siunertaavoq.

Upernavimmi nunaqarfinni inuusuttuaqqanut illoqarfimmi atuartut angerlarsimaffianniinnissamut piartuurtumik sungiusarfiusumik suliniuteqartoqarsimavoq. Nunaqarfinni atuartut 7. klassimi atualiin-nartut illoqarfimmi atuartut angerlarsimaffianni naju-gaqarnissaannik neqeroorfigineqartarsimapput, ukiu-mullu ataasiarlutik atuarfimmu allamut nuunnissa-

mik tungaanut sapaatip akunnerani ataatsimi illoqarfimmi atuartitsinermi peqataatinneqartarsimallutik.

Aamma Aasianni atuariup nunaqarfimmi atuariup neersut immikkut ukiup affakkaartumik oqaloqatigineqartarnerisigut suliniuteqarfigisimavai, tassanilu atuartut atuariup suleqatigalugu ukiumi affarmi tullittumi inuttut nammineq anguniagassa atuliarisarlugit. Atuartut tapersorneqarnermik amigaateqartut malunnarsigaangat atuariup tamanna angerlarsimaffimmut kommunimullu najugarivitamut nalunaarutigisarpaa, tassa atuartut avataaneersut pineqarpata.

Nuup Kommuniata "Imminut"-mi sungiusaasutut pikkorissartitsineq 8. klassini ilinniartitsisunut tamannut ingerlassimavaa. Aalajangerneqaqqammerpoq ukiup tulliani kommunimi 9. klassini atuartut tamarfik "Iminut"-mik ingerlatsivigineqassat.

Apersorneqartut amerlanersaassa meeqqat isumagineqarnikkut sumiginnaaganerat imminornermut atalilugu pingaarutilimmik sunniuteqartutut isigaat, kommuninilu pinaveersaartitsiniarluni suliniutit ilarpassui meeqqanut inuusuttunullu sammitinneqartuupput, taakkunanilu kinguaassiuutitigut innarliinerit annertuumik isiginiarneqartarsimallutik. Tasiilami assersuutigalugu ulluunerani paaqqinniffimmi atuariuppinilu isumagininneq pillugu pilersarusiat suliarineqarsimapput. Kommunit arlallit inunnik pingaaruteqartunik meeqqanut inuusuttunullu tunngasunik suliaqartunik pikkorissartitsisarsimapput, assersuutigalugu isumagineqarnikkut sumiginnaanerit, kinguaassiuutitigut innarliinerit imminortarnerillu pillugit pikkorissartitsinerinik ingerlataqartarsimallutik. Imminut ikiulernissaq siunertaralugu, ikioqatigiiffiit aallaavigalugit imminut ikiulernissaq siunertaralugu ikiuneq aallaavigalugu kommunerpassuarni suliniuteqartoqartarsimavoq.

Imminortarnerit pinaveersaartinniarlugit suliniuteqarnermi unammisassat.

Pinaveersaartitsinerinik sulinerinik pingaarnertut ajornartorsiutaasut allaaserineqarneranni sulisoqarnikkut atugassiissutinik amigaateqarneq sulisullu paarlakkaanerujussuat uteqqaaffiuvoq, kisianni oqartussaasut akornanni ataqatigiissaagaasumik suleqatigiinnerup amigaataanera aamma taanneqarpoq. Imminortarnermut tunngasut ajornakusoortuussusiat pissutigalugu kommunini oqartussaasut assigiinngitsut killeqarfitik pitarlugit nukittuumik suleqatigiinnissaat pi-umasaaqataavoq. Tamanna arlalippassuarnit oqartussaasut assigiinngitsut suleqatigiinneranni pitsaasunik

pitsaanngitsunillu misilittagaqartunit tikkuarneqarsimavoq. Pinaveersaartitsinerinik suliniutaasut najukkanni ataasiakkaani pinaveersaartitsinerinik ataatsimitaliani oqaluuserineqartartut suliffeqarfimmi sorlaqartinneqannginnerat arlalinnit tikkuarneqarsimavoq. Taakku tassani tikkuarsimassa atassaavoq oqartussaasut sinniissuutitaqartut sulisumik suliffeqarfimmi tassani pinaveersaartitsinerinik sulianut akisussaasumik peqartarnissaata pingaaruteqarnera. Ilusiliineq taanna Uummannami ingerlalluarpoq, assersuutigalugu napparsimmavimmi atorfik 2/3-iusoq pinaveersaartitsinerinik sulinerinik, matumani imminortarnerinik pinaveersaartitsineq ilangullugu eqqarsaatigalugu, immikkoortinneqarsimavoq. Qaortumi oqartussaasut assigiinngitsut pitsaanagerumik suleqatigiinnissaannik kissaateqarneq aallaavigalugu ataatsimut ataveqatigiiffik imminorneq pillugu suliasat ataasiakkaat oqaluuserineqartarnissaat siunertaralugu pilersinneqarsimavoq.

Tasiilaq aamma imminortarnerinik ajornartorsiut eqqarsaatigalugu oqartussaasut assigiinngitsut ingerlalluurtumik suleqatigiiffiit assersuutissaavoq. Tassani pinaveersaartitsinerinik siunnersortimik peqartoqarumangilaq, tassungali taarsiullugu tarnip pissusiinik ilisimasallit marluk suliffeqarfimmut tamannut atuuttut, taamaattumillu ataqatigiissaarinerinik pingaaruteqartutut inissimasut atorfinitsinneqarsimallutik. Taakku katsorsaatutut aamma pinaveersaartitsinerinik suliniutinik allarnisaasartutut sulisuupput. Kommunit arlallit taassuma assinganik, tassa tarnip pissusiinik ilisimasalimmik kommunip suliffeqarfimmi napparsimmavimmilu sulisussamik atorfinitsitsinissaq kissaatigaat.

Inuit tarnimikkut annertuumik ajornartorsiuteqartut innersuunneqarfigisinnaasaannik amigaateqarneq kommunini arlalinni oqartussaasunit tikkuarneqarpoq. Tamanna pingaartumik kommunini tarnip pissusiinik ilisimassalinnik sulisoqarfinngitsuni atuuppoq, taakkunanilu isumagininnerinik ingerlatsiviit napparsimaviillu innersuussiviusinnaasumik amigaateqarneq ajornartorsiutigigaat takuneqarsinnaavoq. Aammattaaq arlallit innuttaasut isumagininnikkut ikiorserneqartutut napparsimmavimmiluunniit napparsimasutut isigineqalissutiginnikkaluargu innersuussiviusinnaasoq amigaatigineqartoq oqaatigisimavaat.

Suliniuteqarnissamik pisariaqartitsineq:

Imminortarnerit pinaveersaartinneqarneranni suliniuteqarnissamik pisariaqartitsinerit, suliniuteqarfissatullu siunnersuutit kommuninit inunnillu suliamik suus-susii apeqqutaatinnagit apersorneqartunit taaneqartut assiigiartorujussuupput. Imminortartut ikilisinniarneqarneranni isumaginninnikkut atukkat ataatsimut pitsanngorsaneqarnissaat pingaaruteqarluinnartutut erseqqissarneqarsimavoq. Arlalinnit isumaginninnikkut sumiginnaasarneq, ilaqutariittut inuunerup isiginiarneqarneratigut aamma angajoqqaat meeqqaminnik inuusuttaminillu perorsaanerannik nukittorsaanikkut suliniuteqarfigineqartariaqarnerat erseqqissarneqarpoq. Inuit tarnimikkut ajornartorsiuteqartut innersuunneqarfigisinnaasaannik amigaateqarnerup saniatigut meeqqanik perorsaaneq apersorneqartut amerlanersaannit aamma taaneqarpoq. Matumani amerlasoorpassuit suliniutit angajoqqaat meeqqaminnik perorsaanerminni killissalersuinerulnissaannut peqataatsitinerusumillu ingerlanissaannik siunertaqartut pisariaqartinneqarnerat tikkuarsimavaat. Tamanna pingaartumik angutit inuusuttut eqqarsaatigalugit immikkut erseqqissarneqarsimavoq. Kommunini arlalinni meeqqat inuusuttullu naapittarfii ujartorneqarput, inuusuttullu tamarmik periarfissanik ingerlattanillu amerlasuunik neqeroorfigineqartarnissaat pisariaqartinneqarluni. Inuusuttunik sullissinermi iliuseqarnissamut eqaatsumik sakkussat piumasagaataapput, arlalillu tikkuarpaat meeqqat inuusuttullu eqqarsaatigalugit orniguttarluni sulineq nukittorsarneqartariaqartoq.

Imminornissamik ulorinartorsiortunik nassaarniarneq pillugu isummernerit assigiinngitsut marluk saqqummiunneqarput. Inuusutut akornanni tassangaannartumik "paasinerlu ajornartumik" imminortarnerit eqqarsaatigalugit isummerneq tassaavoq nassaarniarnissaq ajornartoq, imminornerimmi "tassangaannarluinnartarmata", imaluunniit taassuma paarlattuanik, pissutaasunut tunngasunik ulorianartorsiortnerullu ilisarnaataanik ilisimaqanginneq pissutigalugu taakku malugineqartarsimanatik. Taamaalilluni imminornissamut ulorianartorsiortunik malussarniarneq eqqarsaatigalugu pikkorissartitsisarnernik amerlanerusunik ingerlatsisoqartarnissaa ujartorneqarpoq, suliassarpasuillu ajornakusoortut imminortarnermik ajornartorsiummiittut isumagineqarnissaannut inuit attuumassuteqartut tamarmik suliatigut pikkorissartinneqarnissaat ujartorneqarluni, aammat-

taarlu pinaveersaartitsinermik suliaqarnermi amerlassuut peqataatinneqarnissaat ujartorneqarluni.

Aamma qitiusumik taaneqartoq tassaavoq innut-tassunut erseqqilluinnartumik paasitinneqassasoq imminorneq akuerineqarsinnaanngitsoq, inuunermilu ajornartorsiutitut aaqqiissutaasinnaasutut periarfissaanngitsoq. Aammattaq imminortarneq pillugu ammasumik unneqqarissumillu oqallinneq annertunerusoq ujartorneqarpoq.

Ilanngussaq D: Isumassarsiorfissaq.

Matumani isumassarsiarpassuit suleqatigiissitaliat oqalliittarnerini saqqummertut ilaat isumassarsiorfusinnaasutut saqqummiunneqarput.

Inuusuttut inuiaqatigiinnut kiffartuussitinneqartarnerat. Inuusuttut ataqatigiinneqarnermik akisussaasuseqarnermillu misigisimanerannik ataatsimut annertusaanermut ilaatillugu siunnersuutigineqarpoq meeqqat inuusuttullu piffissani aalajangersimasuni "inuiaqatigiinnut kiffartuussitinneqartassasut". Tamanna assersuutigalugu pisinnaavoq savatillit, aalisartut piniartullu suleqatigalugit, nunaqarfinnik illoqarfinnillu saliisitsinikkut il.il. Nunami eqqissisitaasumi inuiaqatigiinnut kiffartuussisitsisarnissamik suliniuteqarneq annertunerusoq siunnersuutigineqarsimavoq.

Nunaqarfinni meeqqat atuarkiini atuartut illoqarfiup atuarkianut nuunnissartik sioqqulugu "praktikkertinneqartarnissaat". Kommunit arlaallit iluatsittumik misiliisimapput, tassa meeqqat illoqarfinni atuartut angerlarsimaffiannut nuuttussat praktikkertinneqartarnerannik pilersitsisimagamik. Nuunnissaq sioqqulugu ukiuni ingerlasuni meeqqat illoqarfinni atuqatissatik piffissani sivikinnerusuni tikeraartarsimavaat, atuartullu angerlarsimaffiini najugaqartarsimalutik. Klassit atuartullu piffissani akunniliulluni ingerlasuni allaffigeqatigiissinneqartarsimapput. Suleqatigiissitaliat isumaqarput suliniut taanna nunap sinerani iluatsiffiusumik atorneqarsinnaasoq.

Patronit puuinik allagartalersuineq nalunaaqutser-suinerlu. Oqaluttuami oqaluttuarineqarujuttumi pineqartoq tassavoq illorsuarmi portusuumi imminorniartunit pilergineqartumi viceværtimut tunngasoq. Illorsuarmit pissillutik imminortut tamatumalu kingornatigut saliineq tujorminartoq qatsutivillugit iluussissaarutivikkami viceværti ullut ilaanni allagartarsualiivoq: "Pissineq inerteqqutaavoq!" Oqaluttuarineqartut malillugit tamatumala kingornatigut illorsuarmit

tassannga pissilluni imminortoqaqqissimangilaq! Oqaluttuaq taanna ilumoorpat ilumuunngippalluunniit piviusoq una ersersinneqarpoq, tassalu immi-nortarnerup tamanut takuneqarsinnaasumik erseqqis-sumillu tunuarterfigineqarnera pinaveersaarutaasumik sunniuteqartoq. Taamaattumik suleqatigiissitaliat isumaliutersuutigisimavaat nunami maanii allagartarsuit taamattut tamanit takuneqarsinnaasut immi-nortarnermik assortuineramik takutitsisuusut ikkus-sorneqarsinnaasut, taakkunatigut imminortarneq tassa taamaatinneqartariaqalersoq takutillugu. Taamatuttaaq siunnersuutigineqarpoq patronit puui cigerit-sit puuisullu allagartalersorneqartalisassut. Taamaaliortoqassappat imatukanneq allasimasoqarsinnaavoq: ”Inunnut – ilinnut allanulluunniit – atorneqarnissaat inerteqqutaavoq!”

Ilanngussaq E: Aqutsisoqatigiit suleqatigiissitalu oqaaseqaataat

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissatut siunnersuusi-ormermi Aqutsisoqatigiinnut Suliassap nas-suiarnera.

Tunuliaqut

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissaq pillugu siunnersuut Naalakkersuisut UKA-04-mi agguaanniarpaat. Siunnersuut imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissiornis-satut WHO-p nunanut ilaasortaminut siunnersuutaanik aallaaveqassaaq, siunnersuullu Nunatsinni pis-sutsinut naleqqussarneqassaaq. Nunani issittuni allani ilisimatusarnikkut ilisimalikkat misilittakkallu sulia-mut attuumassuteqartut ilanngunneqarnissaat anner-tuumik pingartinneqarpoq.

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakker-lugu periusissiornermut tunngaviusut tassaapput Nu-natsinni ukiut tamaasa imminortartorpasuit immi-noriaraluartartorpasuilu. Nunani killerni innuttaasut ukioqqortusiartorneq ilutigalugu imminortartut amerliartortarnerannut akerliusumik Nunatsinni is-sittumilu nunani allani inuusuttut imminortartut 30-t inorlugit ukiullit amerliartorput. A-ngutit inuusut-tunnguit 15-19-inik ukiullit Nunatsinni imminortar-tuni amerlanersaapput.

Imminornerit inuttut alianartuunerisa saniatigut inuiaqatigiinni annertuumik aamma annaasaqaataa-sarput. Peqqissutsimut Pisortaqarfiup 2001-imi peq-qinnissaq tamatumunngalu tunngatillugu piumasat pillugit nassuiaataa naapertorlugu kalaallini innut-taasuni imminortarneq ukiunut inuuffigineqartunut annaasaqartarnermut annertuumut pissutaanerpaavoq. Naak imminortarneq peqqissutsip iluani ajornar-torsiutinik amerlasuunik pissuteqarnerpaagaluartoq nunani tamalaani ilisimatuussutsikkut misissuinerit takutippaat, imminortarneq inuiaqatigiinni, inooqa-tigiinnikkut, kulturikkut, peqqissutsikkut ilinniaga-qarnikkullu tunngavissaqarluartumik ataqatigiissaar-luakkamillu suliniuteqarfigigaanni pitsaaliorneqarsin-naasoq. WHO-p nunanut ilaasortaasunut tamanut imminortarneq pillugu pitsaaliuinermi ataqatigiis-saakkamik arlalitsigut suliniuteqarnissat aammalu arlalitsigut suliniuteqartoqarnissaanut nuna tamak-kerlugu iliuusissatut pilersaarusiortoqarnissaa qulak-keequaa. Suliap tamatuma suleqatigiissitanik mar-lunnik pilersitsinikkut aallartinneqarnissaa Naalak-kersuisunit kissaatigineqarpoq.

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissatut siunnersuusiormermi siunertaq pingaar-neq tassaavoq:

- **Kalaallit Nunaanni imminortartorpasuit im-minoriaraluartartorpasuilu ikilisinnissaat siu-ner taralugu siunnersuusiornissaq.**

Anguniakkat ilaattut makuninnga siunnersuuteqartoqassaaq

- Imminoriataarsinnaasunik ujaasinerup qulakkeer-neqarnissaa
- Imminoriataarsinnaasunut imminoriataarsinnaa-sutullu ilisimaneqartunut siunnersuinissap katsor-saanissallu qulakkeerneqarnissaat, tamatumun-ga ilanngullugu pingartumik angutit inuusut-tuaqqat imminorlutik toqusartunit amerlaner-paartaajusut
- Imminoriataarsinnaasunik sullissinermi tamak-kuninnga suliaqartut piginnaasaasa qaffassarnis-saat
- Inuunermi ajornartorsiutinik qaangiinissamut imminortarnerup aaqqiissutitut atorneqarsin-naaneranik paasinnittarnerup eqqortuunnginne-rata – minnerunngitsumik inuusuttut akornanni – pissuserissaartumillu isummertarneq tassaasoq;

ikiorserneqarneq iluaqutaavoq, siammarternis-
saat

- Inuusuttut (/ innuttaasut tamarmik) inuuner-
minni atugarisaannik inuunermilu aporfusinnaa-
sunik unamminartunillu pitsaanerpaamik aq-
qiisinnaanerannik pitsanngorsaaqataanissaq
- Najukkami innuttaasut piumassutsiminnillu su-
lisut imminortarneq pillugu pitsaaliuiner-
mik suliaqarsinnaanerak nakussassassallugu
- Kalaallit Nunaanni imminortartut pillugit ilisi-
matusarnikkut ilisimalikkat qulakkiissallugit
- Suliniutit iliuusissatut pilersaarutit aallartinneqa-
reersut ataatsimut naliliiffigineqarnissaat qulak-
kiissallugu

Suliassamik aqqissuussineq

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu
periusissatut siunnersuusiortnerup qulakkeerneqarnis-
saanut aqutsisoqatigiit makkuninnga ilaasortaqtartut
pilersinneqarput:

- Peqqissutsimut Pisortaqrarfimmi pisortaq, siulit-
taasoq
- PAARISA-mi allaffimmi pisortaq, Bodil Karlshøj
Poulsen
- PAARISA-mi siunnersorti, Anne Cathrine Le-
fèvre, Suleqatigiissitaq I-imi siulittaasoq
- Tarnit pissusaannik ilisimasalik, Else Poulsen, Su-
leqatigiissitaq II-mi siulittaasoq
- Suliffimmik sungiusartaq, Cecilia Petrine Peder-
sen, allatsi

Aqutsisoqatigiit Peqqissutsimut Naalakkersuisumut
ingerlaavartumik ilisimatitsisussat suliner-
mik ataqatigiissarisuullutillu aqutsisuussapput.

Aqutsisoqatigiit suleriaasissaat

Aqutsisoqatigiit suleriaasissartik ataatsimiittarnissatilu
namminneq aqqissuutissavaat. Ataatsimiinnermit
imaqarniliat allatsimit suliarineqartassapput ataatsi-
miinnermiillu kingusinnerpaamik sapaatit akunnerat
ataaseq qaangiuppataq suleqatigiissitam ilaasortanut
akuersissanngorlugit nassiuunneqartassapput. Imaqar-
niliat ataatsimiinnermi tullermi inaarutaasumik akue-
rineqartassapput.

Piffissaq killiliussaq

Aqutsisoqatigiit suleqatigiissitaliaasa nalunaarusiatic
1. juni 2004-mi tunniutissavaat. Suleqatigiissitat mar-
luusut tamarmik immikkut nalunaarusiatic PAARISA-
mi siunnersortimit, Anne Cathrine Lefèvremit 2004-
mi junip qaammataata ingerlanerani ataatsimut siun-
nersuusiartineqassapput Inatsisartullu 2004-mi uki-
aanerani ataatsimiinneranni saqqummiunneqanngin-
nerani peqataasunut attuumassuteqartunut tusarni-
aassutigalugu nassiuunneqassaaq. Aqutsisoqatigiit sulie-
nerat naammassissaaq naammassisamik siunnersuu-
siortoqareerpat.

*Namminersornerullutik Oqartussat,
ulloq, 15. marts 2004*

Asii Chemnitz Narup

Naalakkersuisunut ilaasortaq

Jørgen Dreyer

Pisortaq

Suliassap nassuiarnera

Suleqatigiissitaq I: Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissatut

siunnersuusiortnermi paasiniaaneq/ujaasineq, katsorsaaneq ilinniartitsinerlu.

Tunuliaqut

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu
periusissaaq pillugu siunnersuut Naalakkersuisut UKA-
04-mi agguaanniartaat. Siunnersuut imminortarneq
pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissio-
nisatut WHO-p nunanut ilaasortaminut siunnersuu-
taanik aallaaveqassaaq, siunnersuullu Nunatsinni pis-
sutsinut naleqqussarneqassaaq. Nunani issittuni allani
ilisimatusarnikkut ilisimalikkat misilittakkallu sulia-
mut attuumassuteqartut ilanngunneqarnissaat anner-
tuumik pingaartinneqarpoq.

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakker-
lugu periusissio-
nermut tunngaviusut tassaapput Nu-
natsinni ukiut tamaasa imminortartorpasuit immi-
noriaraluartartorpasui-
llu. Nunani killerni innutta-
asut ukioqqortusiartorneq ilutigalugu imminortartut
amerliartortarnerannut akerliusumik Nunatsinni is-
sittumilu nunani allani inuusuttut imminortartut
30-t inorlugit ukiullit amerliartortup. A-ngutit inuu-

suttunnguit 15-19-inik ukiullit Nunatsinni immi-nortartuni amerlanersaapput.

Imminornerit inuttut alianartuunerisa saniatigut inuiaqatigiinni annertuumik aamma annaasaqaa-taasarput. Peqqissutsimut Pisortaqarfiup 2001-imi pe-qqinnissaq tamatumunngalu tunngatillugu piumasat pillugit nassuiaataa naapertorlugu kalaallini innut-taasuni imminortarneq ukiunut inuuffigineqartunut annaasaqartarnermut annertuumut pissutaanerpa-voq. Naak imminortarneq peqqissutsip iluani ajornar-torsiutinik amerlasuunik pissuteqarnerpaagaluartoq nunani tamalaani ilisimatuussutsikkut misissuinerit takutippaat, imminortarneq inuiaqatigiinni, inooqa-tigiinnikkut, kulturikkut, peqqissutsikkut ilinniaga-qarnikkullu tunngavissaqarluartumik ataqatigiissaar-luakkamillu suliniuteqarfigigaanni pitsaaliorneqarsin-naasoq. WHO-p nunanut ilaasortaasunut tamanut imminortarneq pillugu pitsaaliuinerimi ataqatigiissa-akkamik arlalitsigut suliniuteqarnissat aammalu arla-litsigut suliniuteqartoqarnissaanut nuna tamakker-lugu iliuusissatut pilersaarusiortoqarnissaa qulakke-eqquaa. Suliap tamatuma suleqatigiissitanik marlun-nik pilersitsinikkut aallartinneqarnissaa Naalakkersu-isunit kissaatigineqarpoq.

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissatut siunnersuusi-ornermi siunertaq pingarneq tassaavoq:

- Kalaallit Nunaanni imminortartorpasuit immi-noriarluartartorpasuiullu ikilisinnissaat siunertaralugu siunnersuusiornissaaq.

Anguniakkat ilaattut makuninnga siunnersuuteqartoqassaaq

- Imminoriataarsinnaasunik ujaasinerup qulak-keerneqarnissaa
- Imminoriataarsinnaasunut imminoriataarsinnaa-sutullu ilisimaneqartunut siunnersuinissap kat-sorsaanissallu qulakkeerneqarnissaat, tamatu-munnga ilanngullugu pingaartumik angutit inuu-suttuaqqat imminorlutik toqusartunit amerlaner-paartaajusut
- Imminoriataarsinnaasunik sullissinermi tamak-kuninnga suliaqartut piginnaasaasa qaffassarnis-saat
- Inuunermi ajornartorsiutinik qaangiinissamut imminortarnerup aaqqiissutitut atorneqarsin-naaneramik paasinnittarnerup eqqortuunnginne-

rata – minnerunngitsumik inuusuttut akornanni – pissuserissaartumillu isummertarneq tassaasoq; ikiorserneqarneq iluaqutaavoq, siammarternis-saat

- Inuusuttut (/ innuttaasut tamarmik) inuuner-minni atugarisaannik inuunermilu aporfusinaasunik unamminartunillu pitsaanerpaamik aaqqiisinnaanerannik pitsanngorsaaqataanissaaq
- Najukkami innuttaasut piumassutsiminnillu su-lisut imminortarneq pillugu pitsaaliuinermik su-liaqarsinnaanerak nakussassassallugu
- Kalaallit Nunaanni imminortartut pillugit ilisi-matusarnikkut ilisimalikkat qulakkiissallugit
- Suliniutit iliuusissatut pilersaarutit aallartinneqa-reersut ataatsimut naliliiffigineqarnissaat qulak-kiissallugu

Suliassamik aaqjissuussineq

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissatut siunnersuusi-ornerup qulakkeerneqarnis-saanut aqutsisoqatigiit makkuninnga ilaasortaqaartut pilersinneqarput:

- Peqqissutsimut Pisortaqarfimmi pisortaq, siulit-taasoq
- PAARISA-mi allaffimmi pisortaq, Bodil Karlshøj Poulsen
- PAARISA-mi siunnersorti, Anne Cathrine Le-fèvre, Suleqatigiissitaq I-imi siulittaasoq
- Tarnit pissusaannik ilisimasalik, Else Poulsen, Su-leqatigiissitaq II-mi siulittaasoq
- Suliffimmik sungiusartooq, Cecilia Petrine Peder-sen, allatsi

Aqutsisoqatigiit Peqqissutsimut Naalakkersuisumut ingerlaavartumik ilisimatitsisussat sulinermik ataqati-giissaarisuullutillu aqutsisuussapput.

Aqutsisoqatigiit marlunnik suleqatigiissita-liorput taakkulu makkuninnga sukumiine-rusumik misissuissapput:

- Paasiniaaneq/ujaasineq, katsorsaaneq ilinniartit-sinerlu
- Kulturi Inuiaqatigiillu

Paasiniaanermi/ujaasinermi, katsorsaaner- mi ilinniartitsinermilu suleqatigiissitaaq ukuninga inuttaqarpoq:

Siunnersorti Anne Cathrine Lefèvre, PAARISA, siulit-
taasoq

ILAPI-mit ilaasortaaitaaq

Inerisaavimmit ilaasortaaitaaq

KANUKOKA-mit ilaasortaaitaaq

Nakorsaaneq Fatuma Ali

Pilersaarusiornermi aqutsisoq Stephen Hacksberg,
Matu-projektet

Nakorsat qullersaat Birger Aaen-Larsen, Peqqissaave-
qarfinnik aqutsivik

Perorsaanermit siunnersorti aamma Counsellor Dor-
the Margrethe Kunuk, Sisimiut Kommuneat

Tarnit pissusaanik ilisimasalik Inuk Bang, PPR Qe-
qqani

Suliffimmik sungiusartoq Cecilie Petrine Pedersen ,
PAARISA, allatsi.

Suleqatigiissitap siunertai suliassaalu

Suleqatigiissitaaq:

- Iliuseqarfigisassatut saaffigisassanik ujaasinissa-
mut siunnersuusiussaaq,
- Imminoriataarsinnaasunik katsorsaanisamat si-
unnersuinissamullu siunnersuusiussaaq,
- Napparsimmavinni, atuarfinni, ilinniagaqarfinni
attuumassuteqartuni, inunnik isumaginnittoqar-
finni il.il. sulisut attuumassuteqartut ilinniartin-
neqarnissaannut piginnaasaasalu qaffassarnis-
saannut siunnersuusiussaaq,
- Nunap immikkoortuini assigiinngissutsit aalla-
vigalugit suliniutinut siunnersuummik saqqum-
miissaaq,
- Ilisimatusarnissamat naliliinissamullu siunners-
suusiussaaq,
- Nalinginnaasunik pitsaaliuinissamat isumma-
nillu allannngortitsiniarnissamat siunnersuusiuss-
saaq,
- Imminortarnerup pitsaaliorneqarnissaanut tun-
ngatillugu inuit issittumi najugallit suleqatigine-
risa qanoq ililluni nukittorsarneqarnissaanut si-
unnersuummik saqqummiissaaq,
- Siunnersuutit saqqummiunneqartut aningaasati-
gut kingunerisassaasa naatsorsuutitaannik saq-
qummiissaaq.

Suleqatigiissitap suleriaasissai

Suleqatigiissitap suleriaasissani ataatsimiittarnissanilu
nammineq aqqissuutissavai. Ataatsimiinnermit ima-
qarniliat ataatsimiinnermiit kingusinnerpaamik sapaa-
tit akunnerat ataaseq qaangiuppat suleqatigiissitami
ilaasortanut akuerisassanngorlugit nassiunneqartas-
sapput, ilaasortallu iluarsiiissutissaqarunik allatsimut
nalunaartassapput. Imaqarniliat ataatsimiinnermi tul-
lermi inaarutaasunik akuerineqartassapput.

Piffissaq killiliussaaq

Suleqatigiissitap nalunaarusiap ilaa 1. juni 2004-mi
tunniutissavaa. Suleqatigiissitap marluusut tamarmik
immikkut nalunaarusiaat PAARISAmi siunnersorti-
mit, Anne Cathrine Lefvremiit 2004-mi junip qaam-
mataata ingerlanerani ataatsimut siunnersuusiari-
neqassapput Inatsisartullu 2004-mi ukiaanerani ataatsi-
miinneranni saqqummiunneqannginnerani peqataa-
sunut attuumassuteqartunut tusarniaassutigalugu nas-
siunneqassaaq.

*Namminersornerullutik Oqartussat,
ulloq, 15. marts 2004*

*Asii Chemnitz Narup Jørgen Dreyer
Naalakkersuisunut ilaasortaag Pisortaag*

Suliassap nassuiarnera

**Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna ta-
makkerlugu periusissatut siunnersuusiornem-
mi suleqatigiissitaaq II: Kulturi Inuiaqatigiillu.**

Tunuliaqut

Imminortarneq pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu
periusissaaq pillugu siunnersuut Naalakkersuisut UKA-
04-mi agguanniartaat. Siunnersuut imminortarneq
pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissio-
nisatut WHO-p nunanut ilaasortaminut siunnersuu-
taanik aallaaveqassaaq, siunnersuullu Nunatsinni pis-
sutsinut naleqqussarneqassaaq. Nunani issittuni allani
ilisimatusarnikkut ilisimalikkat misilittakkallu sulia-
mut attuumassuteqartut ilanngunneqarnissaat anner-
tuumik pingartinneqarpoq.

Imminortarnej pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissiornermut tunngaviusut tassaapput Nunatsinni ukiut tamaasa imminortartorpassuit imminoriarluartartorpassuillu. Nunani killerni innuttaasut ukioqqortusiartorneq ilutigalugu imminortartut amerliartortarnerannut akerliusumik Nunatsinni isittumilu nunani allani inuusuttut imminortartut 30-t inorlugit ukiullit amerliartorput. A-ngutit inuusuttunnguit 15-19-inik ukiullit Nunatsinni imminortartuni amerlanersaapput.

Imminornerit inuttut alianartuunerisa saniatigut inuiaqatigiinni annertuumik aamma annaasaqaataasarput. Peqqissutsimut Pisortaqarfiup 2001-imi peqqinnissaq tamatumunngalu tunngatillugu piumasat pillugit nassuiaataa naapertorlugu kalaallini innuttaasuni imminortarnej ukiunut inuuffigineqartunut annaasaqartarnermut annertuumut pissutaanerpaavoq. Naak imminortarnej peqqissutsip iluani ajornartorsiutinik amerlasuunik pissuteqarnerpaagaluartoq nunani tamalaani ilisimatuussutsikkut misissuinerit takutippaat, imminortarnej inuiaqatigiinni, inooqatigiinnikkut, kulturikkut, peqqissutsikkut ilinnia-gaqarnikkullu tunngavissaqarluartumik ataqatigiis-saarluakkamillu suliniuteqarfigigaanni pitsaaliorneqarsinnaasoq. WHO-p nunanut ilaasortaasunut tamanut imminortarnej pillugu pitsaaliuineri ataaqatigiis-saakkamik arlalitsigut suliniuteqarnissat aammalu arlalitsigut suliniuteqartoqarnissaanut nuna tamakkerlugu iliuusissatut pilersaarusiortoqarnissaa qulakkeeqqaa. Suliap tamatuma suleqatigiissitanik marlunnik pilersitsinikkut aallartinneqarnissaa Naalakkersuisunit kissaatigineqarpoq.

Imminortarnej pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissatut siunnersuornermi siunertaq pingarneq tassaavoq:

- Kalaallit Nunaanni imminortartorpassuit imminoriarluartartorpassuillu ikilisinnissat siunertarlugu siunnersuusiornissaq.

Anguniakkat ilaattut makuninnga siunnersuuteqartoqassaag

- Imminoriataarsinnaasunik ujaasinerup qulakkeerneqarnissaa
- Imminoriataarsinnaasunut imminoriataarsinnaasutullu ilisimaneqartunut siunnersuinissap katarsaanissallu qulakkeerneqarnissat, tamatumunnga ilanngullugu pingaartumik angutit

inuusuttuaqqat imminorlutik toqusartunit amerlanerpaartaajusut

- Imminoriataarsinnaasunik sullissinermi tamakuninnga suliaqartut piginnaasaasa qaffassarnissaat
- Inuunermi ajornartorsiutinik qaangiinissamut imminortarnerup aaqqiissutitut atorneqarsinnaaneramik paasinnittarnerup eqqortuunnginnerata – minnerunngitsumik inuusuttut akornanni – pissuserissaartumillu isummertarnej tassaasoq; ikiorserneqarnej iluaqutaavoq, siammarternissaat
- Inuusuttut (/innuttaasut tamarmik) inuunerminni atugarisaannik inuunermilu aporfusinnaasunik unamminartunillu pitsaanerpaamik aaqqiisnaanerannik pitsanngorsaaqataaanissaq
- Najukkami innuttaasut piumasutsiminnillu sulisut imminortarnej pillugu pitsaaliuinermik suliaqarsinnaanerak nakussassassallugu
- Kalaallit Nunaanni imminortartut pillugit ilisimatusarnikkut ilisimalikkat qulakkiissallugit
- Suliniutit iliuusissatut pilersaarutit aallartinneqareersut ataatsimut naliliiffigineqarnissat qulakkiissallugu

Suliassamik aaqqissuussineq

Imminortarnej pitsaaliorniarlugu nuna tamakkerlugu periusissatut siunnersuusiornierup qulakkeerneqarnissaanut aqutsisoqatigiit makkuninnga ilaasortaqaartut pilersinneqarput:

- Peqqissutsimut Pisortaqarfimmi pisortaq, siulittaasoq
- PAARISA-mi allaffimmi pisortaq, Bodil Karlshøj Poulsen
- PAARISA-mi siunnersorti, Anne Cathrine Lefèvre, Suleqatigiisitaq I-imi siulittaasoq
- Tarnit pissusaannik ilisimasalik, Else Poulsen, Suleqatigiisitaq II-mi siulittaasoq
- Suliffimmik sungiusartoq, Cecilia Petrine Pedersen, allatsi

Aqutsisoqatigiit Peqqissutsimut Naalakkersuisumut ingerlaavartumik ilisimatitsissusut sulinermik ataqatigiisaaaruullutillu aqutsisuussapput.

Aqutsisoqatigiit marlunnik suleqatigiissitaliorput taakkulu makkuninnga sukumiinerusumik misissuisapput:

- Paasiniaaneq/ujaasineq, katsorsaaneq ilinniar-titsinerlu
- Kulturi Inuiaqatigiillu

Kulturi inuiaqatigiillu pillugit suleqatigiissi-taq ukuninnga inuttaqarpoq:

- Siulittaasoq, Tarnit pissusaannik ilisimasalik, Else Poulsen, PPR Kujataa
- Atuakkiortoq Hans Anton Lyngge
- Arnakkuluk Kleist, Inuit Youth International-imit ilaasortaataq
- Inuusuttunut radiokkut aallakaatitassiortartoq Paninnguaq Abelsen
- Siunnersorti Kaali Olsen, Inerisaavik
- Alasi Marianne Platou, Ilagiinnit ilaasortaataq
- Cand. Mag. Bibi Mikaelsen, Peqqissutsimut Pi-sortaqarfik, allatsi

Suleqatigiissitap siunertai suliassaalu

Suleqatigiissitaq:

- Iliuseqarfigisassatut saaffigisassanik ujaasinissamut siunnersuutissanik ilusilersuissaaq,
- Imminoriataarsinnaasunik pingaartumik anguti-nik inuusuttuunerusunik ujartuinissamut siunnersuutissanik ilusilersuissaaq,
- Imminoriataarsinnaasunik pitsaaliuilluni sulini-uteqarnermi anersaalerinermut kulturimullu tunngasortai pillugit siunnersuummik tunniussaqas-saaq,
- Kulturi kiisalu angutit arnallu inissisimanagerat aal-laavigalugit nalinginnaasumik pitsaaliuineramik isummertarnernillu suliaqarnermut siunnersuummik saqqummiussissaaq,
- Nunap immikkoortuini assigiinngissutsit aallaavigalugit suliniutinut siunnersuummik saqqummiissaaq,

- Imminortarnerup pitsaalioneqarnissaanut tunngatillugu inuit issittumi najugallit suleqatigine-risa qanoq ililluni nukittorsarneqarnissaanut siunnersuummik saqqummiissaaq,
- Siunnersuutit saqqummiunneqartut aningaasati-gut kingunerisassaasa naatsorsuutitaannik saqqummiissaaq.

Suleqatigiissitap suleriaasissai

Suleqatigiissitap suleriaasissani ataatsimiittarnissanilu nammineq aaqqissuutissavai. Ataatsimiinnermit ima-qarniliat ataatsimiinnermit kingusinnerpaamik sa-paatit akunnerat ataaseq qaangiuppat suleqatigiissita-mi ilaasortanut akuerisassanngorlugit nassiunneqar-tassapput, ilaasortallu iluarsuissutissaqarunik allatsi-mut nalunaartassapput. Imaqarniliat ataatsimiinner-mi tullermi inaarutaasumik akuerineqartassapput.

Piffissaq killiliussaq

Suleqatigiissitap nalunaarusiap ilaa 1. juni 2004-mi tunniutissavaa. Suleqatigiissitap marluusut tamarmik immikkut nalunaarusiaat PAARISAmi siunnersorti-mit, Anne Cathrine Lefevremit 2004-mi junip qaam-mataata ingerlanerani ataatsimut siunnersuusiarine-qassapput Inatsisartullu 2004-mi ukiaanerani ataatsi-miinneranni saqqummiunneqannginnerani peqataa-sunut attuumassuteqartunut tusarniaassutigalugu nas-siunneqassaaq.

*Namminersornerullutik Oqartussat,
ulloq, 15. marts 2004*

*Asii Chemnitz Narup
Naalakkersuisunut ilaasortaq*

*Jørgen Dreyer
Pisortaq*

ATUAKKAT NAJOQQUTARISIMASAT

- Adelvard, R. (2002): "Grønland har verdensrekord i selvmord", artikel i Socialrådgiveren nr. 17, 14.august 2002. Kan ses på MIPI's hjemmeside, under www.na-noq.gl
- Bjerregaard, P, Petersen, H.C, Lyng, I, Senderowitz, F (1997); "Sygdom og helbred i Grønland", DIKE's Grønlandsskrifter, pp. 7-93, København
- Bjerregaard, P & Young, T.K (1998): "*The Circumpolar Inuit: Health of a Population in Transition*", Munksgaard, København
- Christiansen, I (1990): "*De 'uforståelige' ungdomsselv-mord i Grønland, en kulturel analyse*", Københavns Universitet, Institut for antropologi, (specialrække; nr. 32, 1990)
- Elsass, P (2001): "Forebyggelse af selvmord i Grønland". Intern arbejdsrapport.
- Forebyggelse af selvmord – en tværfaglig temadag med debat om selvmord, rapport, Nuuk, 29.november 1995, Direktoratet for Sociale Anliggender og Arbejdsmarked.
- Gregersen, C, 1998: "*Liv og død – selvmord I Grønland*", Psykolog Nyt, findes i elektronisk udgave på MIPI's hjemmeside
- Henderson, A (2003): "*Best Practices in Suicide Prevention and the Evaluation of Suicide Prevention Programs in the Arctic*", Report on workshop held in Eqa-luit, March 2003
- "Imminut" – lærervejledning, lommebog og video, Paaris 2002
- Kirmeyer, L(2002) I: "*Acting on What We Know – Preventing Youth Suicide in First Nations*" The report on the Advisory Group on Suicide Prevention
- Leineweber, M, Bjerregaard, P, Baerveldt, C, Voerstermans, P, (2001): "*Suicide in a Society in Transition*", International Journal of Circumpolar Health. Pp. 280-287
- Lyng, I & Bjerregaard, P,(2000): "*Selv-mord, selvmordsforsøg og selvmordstanker i Grønland. En oversigt og forslag til forebyggelse*", NUNA MED, pp. 166-175
- Lyng, I (2000): "Psykiske Lidelser i det grønlandske samfund", Århus Universitetshospital
- Pedersen, J.M. (1997): "Sundhedsadfærd blandt grønlandske skolebørn", DIKE's Grønlandsskrifter, pp. 8-60. København
- WHO, 1996.: "*Guidelines for Formulations and Implementations of Comprehensive National Strategies for Prevention of Suicidal Behaviours and the Provision of Supportive and Rehabilitative Services to Persons at Risk and other Affected Persons*", United Nations, New York
- WHO (1998): "Sundhed i det 21. århundrede", Dansk oversættelse, udgivet af Dansk Sygeplejeråd
- "Sundhed og efterspørgsel" – rapport, Direktoratet for Sundhed 2001
- Sundhedsstyrelsen, 1998: "*Forslag til handlingsplan til forebyggelse af selvmordsforsøg og selvmord i Danmark*".
- Thorslund, J (1992): "*Ungdomsselv-mord og moderniseringsprocesser blandt Inuit i Grønland*", SOC POL
- Upene, M, Hakanen, J & Rautava (1999): "Can Suicide Be Prevented?", STAKES
- Varming, O & Zöllner, L (1992). "*Er tråden bristet?*", Kroghs Forlag

NASSUIAASSUTSITUT ILANNGUSSAT

- ¹ “Guidelines for Formulations and Implementations of Comprehensive National Strategies for Prevention of Suicidal Behaviours and the Provision of Supportive and Rehabilitative Services at Risk and other Affected Persons”, United Nations, New York, 1996.
- ² Taaguutit qallunaatuumut nutserneqarneri “Forslag til handlingsplan til forebyggelse af selvmordsforsøg i Danmark”-imit tigusaapput, atuagarlu taanna Sundhedsstyrelsimit 1998-imi saqummersinneqarsimavoq.
- ³ Ibid.
- ⁴ Suleqatigiissitalianut marlunnut taakkununga aqutsisoqatigiinnullu suliakkiissutit kiisalu ilaasortat aqqisa allattorsimaffiat ilanngussami E-miipput.
- ⁵ Gregersen, C, 1998
- ⁶ Matumani “ilaqutariit nalinginnaasumik ingerlalluurtut” aamma eqqarsaatigineqarput, imaangitsoq angajoqqaat perorsaanermut akisussaassutsimik tiguisinaangilluinnartut kisimik eqqarsaatigineqarunik. Maliginuarluartariaqarportaaq kommuni apersuilluni misissuinerimi inuit nukissalippasuit tikkuarmassuk “killilersuiffiunngilluinnartumik perorsaneq” inuusuttut ullumikkut imminortarnerannut annertuumik pissutaaqartaariartutut tikkuarsimagaat - ilanngussaq C takuuk. Suleqatigiissitaliallu nalunngilaa perorsaanikkut torersumik “qilersorsimangitsumik perorsaneq” aamma angajoqqaat nammineq nalorninerujussuat soriusissaaleqinerujussuallu aallaavigalugu “iliuuseqarfusinnaan-ngitsumik/killilersuiffiunngilluinnartumik perorsaneq” annertoorujussuarmik assigiinnigissuteqartut.
- ⁷ Leineweber, 2001
- ⁸ Ilaqutariippassuarni ernertaarnej panissaarnermit “pitsaanerusutut” suli isigineqartarpoq, nukappiaqqanillu nukatsitsineq annertoorujussusinnaasarluni - minnerunngitsumik ukiut inersimasunngulernermit ikaarsaariartulerfiit sioqqullugit. Tamatuma kingornatigut nukappiaqqat annertoorujussuarnik amerlasoorujussuarnillu piumasaqaateqarfineqalerajutarput: Timersullaqqissuusaapput, pinerrarissuusaapput aallaallaqqissuusalutillu, sanngiissusertik ersinertillu takutitussanngilaat, pilersuisunngornissartik siunertaralugu pikkorissuusaapput.
- ⁹ Adelvard, 2002
- ¹⁰ Leineweber, 2001
- ¹¹ PAARISA-p iluani atugassatut allakkiaq.
- ¹² Matumani eqqarsaatigineqartut tassaapput inuit imminortarnermik ajornartorsiummit eqqugaasi-masut, immaqqa massakorpiaq ajornartorsiummik kaluarlutik katsorsaarnermik ilinniagaqarsimasumik oqaloqateqarnissaminnik pisariaqartitsillutillu kissaateqartut.
- ¹³ Tamanna ilaatigut politiinit, napparsimmavinnit suliffeqarfinnillu taakku assigisaannit kiisalu oqarasuaatikkut siunnersuisarfimmit “Kisimiinngilatit”-mit, Meeqqat Inuusuttullu Oqarasuaataannit aamma Inuusuttut Akisunnerannit nalunaarutigineqartartutigit ilisimavarput.
- ¹⁴ Siusinnerusukkut oqaatigineqartut imminornerni nunami maani pisartuni “imminornissaq sioqqullugu pilersaarusiortarnej” ilisimaneqartuq atuuttuunersoq pillugu ilisimasaqannginnerput eqqaamaqquneqarpoq. Leineweberip misissuinerata ta-
- kutippaa maani imminornikkut toqusartut 50%-iisa missaanni oqaatigineqartuq imminornikkut toqusut imminornissartik sioqqullugu imminornissamik eqqarsaateqarnertik oqaatigisarsimagaat. Akuttunngitsumillu aamma tusartarparput imminorneq tassanngaan-narluinnartumik pisimasoq. Taamaatumik imaassinnaavoq imminornissamik eqqarsaateqartut malunnaataasa ilaat arajutsineqarsimasinnaasut, immaqqa massakut ilisimasatigut amigaateqartut pissutigalugit tamakku ili-sarnaatitut isiginnginnatsigit.
- ¹⁵ Nammineq inuttut attaveqatigiinneq, Jens Jakobsen, Ineri-saaviup pisortaa.
- ¹⁶ Eqqortussaq anguniarlugu erseqqissarneqassaaq imminut ikiulernissaq siunertaralugu ikioqatigiiffiit ilinniagaqarsimasutut katsorsaasut taarserllugit tamatuma pisariaqartinneqarfiani sulisinneqarnissaat suleqatigiissitaliat sukkulluunniit siunnersuutiginnigimmassuk. Imminut ikiulernissaq siunertaralugu ikioqatigiiffiit inoqatit akornanni inuiaqatigiinni pisariaqartinneqartumik annertunerusumik isumaginneqataasussatut isigineqarput. Taamatuttaaq ajornartorsiuutigisanik oqaluuserinninnissaq ikiortissarsiornissalu eqqarsaatigalugit annerunermik anguniagaqarllutik suliniuteqartutut aamma isigineqarput. Taamatut suliniuteqarneq najukkani arlalissuarni pisariaqartutut oqaatigineqarpoq. Najukkani ataasiakkaani imminut ikiulernissaq siunertaralugu ikioqatigiiffiit attaveqatigiiffiillu allatut oqaatigalugu tassaapput isummertarnernik isummertarnernillu allannortitsiniarnermik sulinerup erseqqissumik saqqummernerit: Matumani assersuutigalugu isummertarnikkut ima oqaasertaqartukkut: “Ajornartorsiuutivit qaar-toornissaasa tungaanut kisivit nammannerinut taarsiullugu ikioqatigiillutalu tapersersoqatigiissinnaavugut, tusarnaarnitsigut qanittunniinitsigullu”.
- ¹⁷ Nuup politeeqarfiani pisortaagallartoq Johan Davidsen suleqatigiissitaliat 26. april 2004-mi ataatsimiinnerani peqataavoq, tassanilu oqaatigalugu Nuummi politiit qaammammut saaffiginnissutinik sisamat missaannik tigusaqartartut, pisunilu taamaattuni siviisoorujussuarmik oqaloqatigiinnerit pineqarsinnaasarlutik.
- ¹⁸ Suleqatigiissitaliat paasinninnerat unaavoq “Kisimiinngilatit”-mi massakut nammineq piumassuseq tunngavigalugu siunnersuineq inuit ikittunnguaannaat tupinnaannartumik tunniusimaneerisigut aalajaatsuunerisigullu qulakkeersimaneqartuq.
- ¹⁹ Sundhedsstyrelsen: “Forslag til handlingsplan til forebyggelse af selvmordsforsøg og selvmord i Danmark” (Danmarkimi imminoriarnerit imminornerillu pinaveersaatinneqarneranni iliuissannut pilersaarut-siatut siunnersuut)
- ²⁰ Nalornineq minnerunngitsumik inuusuttorpasuit imminorlutik toqusartut eqqarsaatigalugit atuuppoq.
- ²¹ Taakku marluk tassaapput imerajuttut meeraanmnik imerajuttunillu katsorsaarnerit.
- ²² Ilaatigut “Sundhedsprofilen” (Bjerregaard et. al 1997) malillugu, tassanimi aperineqartut meeqqatut angerlarsimaffiminni imigassamik atornerluiffusumi alliarnerminni najugaqarsimasutut oqaatigineqartut 82%-iisa aamma oqaatigimmassuk kinguaassiuutitigit aamma atornerlunneqarsimallutik, imminornissamillu ilungersunartumik isumaliutersuuteqarsimallutik.
- ²³ Kimeyer, L. “Acting on what we know”

- ²⁴ Westermann, T i Henderson, 2003.
- ²⁵ Lynge, 2000
- ²⁶ Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik, PP-show PA-ARISA-mit suliarineqartoq – MIPI-p nittartagaani takuneqarsinnaavoq.
- ²⁷ Ibid
- ²⁸ Lynge og Bjerregaard, 2000
- ²⁹ Leinweber, 2001
- ³⁰ Bjerregaard, personlig kommunikation, 2004
- ³¹ Bjerregaard et al, 1997
- ³² Bjerregaard & Young, 1998
- ³³ Pedersen, 1997